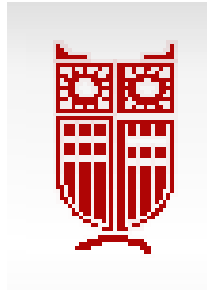

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ»**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ανάλυση της από 05.05.2020 απόφασης του Γερμανικού Ομοσπονδιακού
Συνταγματικού Δικαστηρίου σχετικά με το Πρόγραμμα Ποσοτικής Χαλάρωσης
της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας**

Τριμελής επιτροπή:

**Δονάτος Παπαγιάννης (Επιβλέπων καθηγητής), Ομότιμος Καθηγητής του
Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου**

**Βασίλειος Κουγέας, Ομότιμος Καθηγητής του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης
του Παντείου Πανεπιστημίου**

**Μελέτιος Μουστάκας, Καθηγητής του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης του
Παντείου Πανεπιστημίου**

Κοπαλίδου Ελένη

A.M.: 7119M009

Αθήνα, Νοέμβριος 2020

Copyright © Κοπαλίδου Κ. Ελένη, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα. Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή της παρούσας εργασίας, κο Δονάτο Παπαγιάννη, για την πολύτιμη βοήθεια του, την καθοδήγησή του και πάνω απ' όλα για την διδασκαλία του.

Στους γονείς μου, Κώστα και Ανθή,

και στον αδερφό μου, Νίκο...

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

1.Ελληνικές

ΕΕ Ευρωπαϊκή Ένωση

ΓΟΣΔ Γενικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο

ΔΕΕ Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΕΚ Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΔΝΤ Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΔΣ Διοικητικό Συμβούλιο

ΕΚΤ Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΕΣΚΤ Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών

ΘΝ Θεμελιώδης Νόμος

ΟΝΕ Οικονομική και Νομισματική Ένωση

ΣΕΕ Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΛΕΕ Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

2. Ξενόλωσσες

AfD Alternative für Deutschland

APP Asset Purchase Programme

CSU Christlich-Soziale Union in Bayern

EAPP Expanded Asset Purchase Programme

ESM European Stability Mechanism

QE Quantitative easing

OMT Outright Monetary Transactions

BVerfG Bundesverfassungsgericht,

PSPP Public Sector Purchase Programme

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	5
1.Ελληνικές	5
2. Ξενόγλωσσες	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	10
ABSTRACT	12
ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ	14
A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	15
B. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΓΟΣΔ ΚΑΙ ΔΕΕ.....	20
Γ. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΟΡΑΣ ΟΜΟΛΟΓΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΚΤ (PUBLIC SECTOR PURCHASE PROGRAMMA “PSPP”).....	30
Γ.1. Παρουσίαση του προγράμματος PSPP	30
Γ.2. Τα διαφορετικά αποτελέσματα των προγραμμάτων για τα Κράτη-Μέλη εν συντομία	33
Γ.3 Οι αντιδράσεις των αγορών στο άκουσμα της απόφασης	34
Δ. Η ΑΠΟΦΑΣΗ	36
Δ.1 Εισαγωγικά.....	36
Δ.2 Οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων.....	37
Δ.3 Τα προδικαστικά ερωτήματα του ΓΟΣΔ	38
Δ.4 Η απάντηση του ΔΕΕ στα προδικαστικά ερωτήματα του ΓΟΣΔ	40
Δ.4.1 Εισαγωγικά.....	40
Δ.4.2 Η υποχρέωση αιτιολογίας του ά. 296 ΣΛΕΕ.....	41
Δ.4.3 Σχετικά με το άρθρο 119 και άρθρο 127 παράγραφοι 1 και 2 της ΣΛΕΕ και άρθρα 17 έως 24 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ	42
Δ.4.4 Αναφορικά με την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας	46
Δ.4.5 Αναφορικά με το α. 123 παρ. 1 ΣΛΕΕ.....	51

Δ.4.6 Αναφορικά με την φερόμενη ισοδυναμία παρέμβασης στο πλαίσιο του PSPP και την αγορά ομολόγων στις πρωτογενείς αγορές.....	52
Δ.4.7 Αναφορικά με την αναφερόμενη μείωση της ώθησης για ενάσκηση ασφαλούς δημοσιονομικής πολιτικής.....	53
Δ.4.8 Αναφορικά με τη διατήρηση ομολόγων έως τη λήξη και την αγορά ομολόγων με αρνητική απόδοση έως τη λήξη	56
Δ.5 Τα συμπεράσματα της απόφασης του ΓΟΣΔ.....	57
Δ.5.1 Τα συμπεράσματα της απόφασης σε γενικές γραμμές	57
Δ.5.2 Η κρίση του ΓΟΣΔ σχετικά με το παραδεκτό της συνταγματικής προσφυγής κατά πράξεων οργάνων της ΕΕ.....	59
Δ.5.3 Σχετικά με το παραδεκτό της αίτησης για την παράλειψη της Bundesbank	61
Δ.5.4 Οι σκέψεις του ΓΟΣΔ αναφορικά με το δικαίωμα ψήφου και τη δημοκρατική αρχή. Η συσχέτισή τους με την ευρωπαϊκή ενοποίηση.....	62
Δ.5.5 Η δυνατότητα του ΓΟΣΔ για τον έλεγχο πράξεων οργάνων της ΕΕ υπό το πρίσμα ultra vires	64
Δ.5.6 Η παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, η απόφαση του ΔΕΕ και οι πράξεις ultra vires	66
E. ΝΟΜΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ.....	70
E.1 Νομικά ζητήματα.....	70
E.1.1 Συνταγματικά ζητήματα.....	70
E.1.2 Ultra Vires	71
E.1.3 Η δεσμευτικότητα των αποφάσεων του ΔΕΕ.....	73
E.1.4 Η αρχή της αναλογικότητας	76
E.1.5 Η εντολή του ΓΟΣΔ στην ΕΚΤ για επανέκδοση της απόφασης της με μία πιο τεκμηριωμένη αιτιολογία	78
E.1.6 Κριτική	79
E.2 Πολιτικά ζητήματα	82
E.3 Οικονομικά ζητήματα.....	84

ΣΤ. ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ.....	87
ΣΤ. 1 Η δήλωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.....	87
ΣΤ. 2 Οι πρώτες σκέψεις μετά την έκδοση της απόφασης	89
ΣΤ. 3 Οι επιπτώσεις της απόφασης στις εθνικιστικές τάσεις.....	90
ΣΤ. 4 Συνέπειες.....	91
ΣΤ. 5 Κριτική, αντιδράσεις και η λύση που επιλέχθηκε.....	93
Ζ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	105
ΠΗΓΕΣ.....	108
1.Αρθρογραφία-Βιβλιογραφία.....	108
2.Ιστοσελίδες.....	113
3. Διαδικτυακά Σεμινάρια	113

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να παρουσιάσει μία ανάλυση της από 05.05.2020 Απόφασης του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Γερμανικού Δικαστηρίου σχετικά με το πρόγραμμα αγοράς κρατικών ομολόγων (ποσοτική χαλάρωση) εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, μία απόφαση που προκάλεσε σφοδρές κριτικές για την κρίση του εν λόγω Δικαστηρίου, αφού χαρακτηρίστηκε από την πλειονότητα του επιστημονικού κόσμου ως ευθεία αμφισβήτηση της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου με επιπτώσεις εμφανείς σε πολιτικό, οικονομικό και φυσικά σε νομικό επίπεδο. Η απόφαση αμφισβητεί ευθέως την κρίση ευρωπαϊκών οργάνων.

Για να γίνουν πιο εύκολα αντιληπτά, όμως, τα όσα θα εκτεθούν σχετικά με τις σκέψεις του Δικαστηρίου, θα επιχειρηθεί, αρχικά μία ιστορική αναδρομή στα γεγονότα που αφορούν τη σχέση του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου με το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Ευρωπαϊκό Δίκαιο γενικότερα, τα οποία σύμφωνα με πολλούς δικαιολογούν την άποψη ότι η έκδοση εκ μέρους του εν λόγω Δικαστηρίου μίας τέτοιου είδους απόφασης παρόλο που ίσως προβληματίσε, εν τούτοις δεν ξάφνιασε.

Είναι σαφές ότι μετά από μία συνοπτική παρουσίαση της επίμαχης απόφασης, εκτενές μέρος της παρούσας εργασίας, θα ασχοληθεί με την ανάλυση των νομικών συμπερασμάτων του Δικαστηρίου. Τα ζητήματα της αρχής της αναλογικότητας, του ελέγχου “ultra vires” αλλά και της φύσης του προγράμματος και ιδιαιτέρως το αν αυτό εμπίπτει στο πεδίο της νομισματικής ή της οικονομικής πολιτικής, είναι αυτά που θα απασχολήσουν κυρίως, διότι, σε αυτά στηρίζονται, σε σημαντικό βαθμό, οι βασικοί ισχυρισμοί του Δικαστηρίου σχετικά με την μη νομιμότητα του εν λόγω προγράμματος.

Περαιτέρω, θα δούμε εν συντομία μία παρουσίαση του εν λόγω προγράμματος και του οικονομικού αντίκτυπου του στην ΕΕ, ο οποίος δικαιολογεί εν πολλοίς τη βαρύνουσα σημασία του για την βιωσιμότητα της ευρωζώνης.

Το γεγονός ότι η εν λόγω απόφαση αγγίζει, εκτός από νομικά ζητήματα, πολιτικά αλλά και ζητήματα οικονομικού επιπέδου, την καθιστά ιδιαιτέρως σημαντική και σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Αυτός είναι και ο λόγος που

σημαντικά πρόσωπα της εποχής από κάθε τομέα, εξέφρασαν απόψεις και αναλύσεις για την επίμαχη απόφαση και τις σκέψεις του Δικαστηρίου, κάποιες εκ των οποίων θα παρουσιαστούν σε ξεχωριστό κεφάλαιο.

Τέλος, παρατίθενται ορισμένα γενικότερα συμπεράσματα και σχόλια για την εν λόγω απόφαση, τα αίτια που οδήγησαν τους Γερμανούς Δικαστές στην έκδοση μίας τέτοιας απόφασης αλλά και τα ζητήματα που θέτει και τις πιθανές λύσεις σε αυτά.

ABSTRACT

This paper seeks to present an analysis of the decision of the German Federal Court of Justice on 05.05.2020 concerning the government bond purchasing program (quantitative easing) by the European Central Bank, a decision that provoked (and not unjustly) strong criticism of the judgment of this Court, as it was characterized by almost the entire scientific world as particularly anti-European, based on false legal claims with obvious implications for journalistic, political, economic and, of course, legal levels.

The decision has been described by many as a direct challenge to the supremacy of European law as it directly challenges the judgment of European institutions.

Regarding the Court's judgment, firstly, there will be an attempt to present the historical facts about the relationship between the German Federal Constitutional Court and the Court of Justice of the European Union and the European law in general, which according to many justify the view that the issuance of such a decision by that Court, although disappointing, nevertheless did not come as a surprise.

It is clear that a large part of the present will deal with the legal conclusions of the Court, will try to analyze them and criticize on them. The issues of the principle of proportionality and the control of "ultra vires" are the ones that will concern us mainly because they are based mainly on the basic allegations of the Court regarding the illegality of this program.

Furthermore, there will be a general analysis of the program and its economic impact on European society, which largely justifies its importance to the viability of the euro area.

The fact that the Court's decision touches, in addition to legal issues, political and economical fields, makes it extremely significant at political and economical level. This is the reason why plenty of scientists of each field expressed views and personal criticism on the controversial decision and the thoughts of the Court.

Finally, there will be a presentation about some general conclusions and comments on this decision, as well as an analysis of the deeper reasons that led the German Judges to this path and are based on a perception that –probably- reflects the German - and not only - society, and thoughts on the future of the European Union.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Αποκλειστική αρμοδιότητα

Αρχή της αναλογικότητας

Αρχή της δοτής αρμοδιότητας της ΕΕ

Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο

Πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης

Προδικαστικό ερώτημα

Υπεροχή ενωσιακού δικαίου

Οικονομική πολιτική

Νομισματική πολιτική

Υπέρβαση αρμοδιοτήτων

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η απόφαση Weiss, 2 BvR 859/15 et al. της 05^{ης} Μαΐου 2020 του Β' τμήματος του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου της Γερμανίας¹ (Bundesverfassungsgericht, BVerG) σχετικά με το Πρόγραμμα Αγοράς Ομολόγων του Κρατικού Τομέα (Public Sector Purchase Programme- PSPP) της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας² ήταν σίγουρα μία απόφαση που προβλημάτισε τους νομικούς επιστήμονες στην ΕΕ και θορύβησε την πολιτική σκηνή, διότι αποτέλεσε μία ευθεία αμφισβήτηση του ευρωπαϊκού δικαίου προερχόμενη από Δικαστήριο μίας εκ των ιδρυτικών της ΕΕ χωρών³.

¹ Το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο είναι το Συνταγματικό δικαστήριο της Γερμανίας, βρίσκεται στην πόλη της Καρλσρούης και ιδρύθηκε με το Σύνταγμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας του 1949 (Θεμελιώδη νόμο της Βόννης). Έχει ευρύτατες αρμοδιότητες ελέγχου της συμμόρφωσης της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας με το Σύνταγμα. Η οργάνωση και οι αρμοδιότητες του ΓΟΣΔ ρυθμίζονται στα άρθρα 92-94 του γερμανικού Συντάγματος (Grundgesetz) και από τον νόμο περί συνταγματικού δικαστηρίου (Bundesverfassungsgerichtsgesetz). Η δυνατότητα κάθε πολίτη να ασκήσει ενώπιόν του συνταγματική προσφυγή οδηγεί παράλληλα σε αποτελεσματική προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Η συνταγματική προσφυγή είναι η πιο συχνή περίπτωση προσφυγής στο ΓΟΣΔ. Κάθε πολίτης δικαιούται να προσφύγει κατά κρατικής πράξης, η οποία του θίγει ένα συνταγματικά κατοχυρωμένο ατομικό δικαίωμα. Με αυτό το ένδικο βοήθημα ο προσφεύγων ζητά να ακυρωθεί η κρατική πράξη που του προσβάλλει τα ατομικά δικαιώματα. Αν το ΓΟΣΔ κάνει την προσφυγή δεκτή, τότε ακυρώνει την πράξη. Το ένδικο βοήθημα της συνταγματικής προσφυγής έχει δώσει στο ΓΟΣΔ τη δυνατότητα να κρίνει τη συνταγματικότητα πλειάδας νόμων και να υποδείξει τη σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία τους. Παράλληλα του έχει δώσει την ευκαιρία να αναπτύξει μια ευρύτατη νομολογία δε θέματα ατομικών δικαιωμάτων.

² Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) είναι η κεντρική τράπεζα των 19 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχουν υιοθετήσει το ευρώ. Βασικό καθήκον της είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών στη ζώνη του ευρώ και, ως εκ τούτου, η διαφύλαξη της αγοραστικής δύναμης του ενιαίου νομίσματος. Η ΕΚΤ είναι ένα από τα επίσημα θεσμικά όργανα της ΕΕ και αποτελεί τον πυρήνα του Ευρωσυστήματος, καθώς και του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού για την τραπεζική εποπτεία.

³ Τα έξι ιδρυτικά κράτη μέλη της ΕΕ είναι το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες.

Αδιαμφισβήτητα, η εν λόγω απόφαση έθιξε ένα πολύ σημαντικό πρόγραμμα οικονομικής στήριξης των κρατών μελών σε μία πολύ δύσκολη γι αυτά εποχή, σε τέτοιο βαθμό που θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι θέτει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα της ευρωζώνης.

Τι αφορά όμως η επίμαχη απόφαση; Η απόφαση εξεδόθη μετά από τέσσερις (4) προσφυγές⁴ Γερμανών πολιτών ενώπιον του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου, οι οποίοι ήταν αντίθετοι στο εν θέματι πρόγραμμα διότι υποστήριζαν ότι αντίκειται στο Γερμανικό Σύνταγμα και στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο. Ανάμεσά τους ο πρώην πρόεδρος του κόμματος «Εναλλακτική για τη Γερμανία,» το γνωστό AfD⁵, και ο πρώην αντιπρόεδρος των βαυαρών Χριστιανοκοινωνιστών (CSU)⁶ Πέτερ Γκαουβάλερ, ο οποίος μάλιστα είχε παραιτηθεί από το Ομοσπονδιακό Κοινοβούλιο καταψηφίζοντας το πρόγραμμα στήριξης της οικονομίας της Ελλάδας το 2015. Το ΓΟΣΔ πριν εκδώσει την απόφασή του, απέστειλε πέντε (5) προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) σχετικά με τη φύση του προγράμματος και την συμβατότητά του με το ενωσιακό δίκαιο. Το ΔΕΕ απαντώντας με την από 11.12.2018 απόφασή⁷ του, έκρινε ότι το πρόγραμμα είναι συμβατό με το ενωσιακό δίκαιο, διότι έκρινε ότι αφορά ενάσκηση νομισματικής πολιτικής⁸, η οποία είναι αποκλειστική αρμοδιότητα

⁴ 2 BvR 859/15, 2 BvR 1651/15, 2 BvR 2006/15 και 2 BvR 980/16

⁵ Η Εναλλακτική για τη Γερμανία (γερμ. Alternative für Deutschland, AfD) είναι γερμανικό ευρωσκεπτικιστικό, φιλελεύθερο και συντηρητικό πολιτικό κόμμα. Το κόμμα ιδρύθηκε το 2014. Τάσσεται κατά του ευρώ, αλλά υπέρ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κεντρικό επιχείρημα του κόμματος είναι ότι το ευρώ είναι ένα αποτυχημένο νόμισμα που απειλεί την ευρωπαϊκή ενοποίηση κάνοντας χώρες με λιγότερο ανταγωνιστικές οικονομίες πιο φτωχές και καταστρέφοντας χώρες με ανταγωνιστικές οικονομίες.

⁶ Η Χριστιανοκοινωνική Ένωση στην Βαυαρία (γερμ. CSU – Christlich- Soziale Union in Bayern) είναι ένα συντηρητικό χριστιανικό κόμμα στην Βαυαρία της Γερμανίας.

⁷ C-493/17

⁸ Η νομισματική πολιτική αφορά τις αποφάσεις που λαμβάνουν οι κεντρικές τράπεζες προκειμένου να επηρεάσουν το κόστος και τη διαθεσιμότητα του χρήματος σε μια οικονομία. Από αυτή την άποψη, στη ζώνη του ευρώ η πιο σημαντική απόφαση που λαμβάνει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα συνήθως αφορά τα βασικά επιτόκια. Οι αλλαγές που κάνει η ΕΚΤ στα βασικά επιτόκια επηρεάζουν με τη σειρά τους τα επιτόκια με τα οποία οι εμπορικές τράπεζες δανείζουν χρήμα στους πελάτες τους. Με άλλα λόγια, η απόφαση αυτή επηρεάζει τις καταναλωτικές δαπάνες και τις

της Ένωσης, εντάσσεται στο πλαίσιο αρμοδιοτήτων της ΕΚΤ και δεν παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας.

Αυτό που είχε ως αποτέλεσμα τις έντονες αντιδράσεις και προκάλεσε σεισμό στους κύκλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν ότι το ΓΟΣΔ, παρά την σαφή απάντηση του ΔΕΕ ως προς τα ερωτήματα που του έθεσε, δεν έκανε δεκτή την ερμηνεία του. Στην απόφασή του επί των προσφυγών, έκρινε πράξεις⁹ του ενωσιακού δικαίου ως μη εφαρμοστέες λόγω αντισυνταγματικότητας¹⁰, αναφέρθηκε με πρωτοφανείς χαρακτηρισμούς κατά του ΔΕΕ¹¹ κι έταξε προθεσμία τριών (3) μηνών στην ΕΚΤ ώστε να του δώσει πειστικές απαντήσεις ότι τηρήθηκε η αρχή της

επιχειρηματικές επενδύσεις. Στην περίπτωση της ΕΚΤ, ο στόχος της νομισματικής πολιτικής είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών, δηλαδή η διατήρηση των ρυθμών πληθωρισμού κάτω αλλά πλησίον του 2% μεσοπρόθεσμα. Αυτό με τη σειρά του συμβάλλει στη στήριξη των γενικών οικονομικών πολιτικών της ΕΕ που αποσκοπούν στην πλήρη απασχόληση και στην οικονομική ανάπτυξη. Σε παρατεταμένες περιόδους χαμηλού πληθωρισμού και χαμηλών επιτοκίων οι κεντρικές τράπεζες μπορούν επίσης να λαμβάνουν μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής, όπως τα προγράμματα αγοράς περιουσιακών στοιχείων. «Τι είναι η νομισματική πολιτική;» 10.07.2015, <https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me/html/what-is-monetary-policy.el.html>

⁹ Πρόκειται αφενός για την απόφαση του διοικητικού συμβουλίου της ΕΚΤ της 4ης Μαρτίου 2015, συμπεριλαμβανομένων όλων των επακολουθησασών σχετικών αποφάσεων αυτού του ευρωπαϊκού οργάνου, με τις οποίες τέθηκε σε εφαρμογή το πρόγραμμα PSPP (Public Sector Asset Purchase Programme), και, αφετέρου, για την απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) της 11ης Δεκεμβρίου 2018, με την οποία αυτό επιβεβαίωσε, κατόπιν του σχετικού προδικαστικού ερωτήματος του ΓΟΣΔ, το κύρος του προγράμματος PSPP βάσει Ενωσιακού Δικαίου. Αφού οι εν λόγω αποφάσεις εκρίθησαν *ultra vires*, μπορεί κανείς να συναγάγει το συμπέρασμα ότι, κατά την κρίση του ΓΟΣΔ, η αναφερθείσα απόφαση του διοικητικού συμβουλίου της ΕΚΤ είναι νομικά άκυρη και ότι παρέλκει η τήρηση της απόφασης του ΔΕΕ.

¹⁰ Με ψήφους επτά προς μία το Δικαστήριο στην Καρλσρούης έκρινε ότι η αγορά κρατικών ομολόγων από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα παραβιάζει εν μέρει το Σύνταγμα, διότι η ομοσπονδιακή κυβέρνηση και το Ομοσπονδιακό Κοινοβούλιο δεν εξέτασαν τις αποφάσεις της ΕΚΤ. «Το QE της ΕΚΤ «σκοντάφτει» στο γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο», 05.05.2020, <https://www.tovima.gr/2020/05/05/finance/to-qe-tis-ekt-skontaftei-sto-germaniko-syntagmatiko-dikastirio/>

¹¹ Αναφερόμενο στην εκδοθείσα απόφαση του ΔΕΕ, το ΓΟΣΔ χρησιμοποίησε τους χαρακτηρισμούς ακατανόητη, αβάσιμη, αντικειμενικά αυθαίρετη και εκδοθείσα *ultra vires*. (βλ. τις παραγράφους 116, 117 και 118 της απόφασης.)

αναλογικότητας, διατάσσοντας ταυτόχρονα τη Γερμανική Ομοσπονδιακή Τράπεζα¹² (Bundesbank) και τη Γερμανική Ομοσπονδιακή Βουλή¹³ (Bundestag) να ασκήσουν πιέσεις στην ΕΚΤ προς αυτή την κατεύθυνση¹⁴. Διαφορετικά, η ΕΚΤ θα πρέπει να αποχωρήσει από το πρόγραμμα και να πουλήσει τα 533,9 δις που κατέχει¹⁵.

Οι βασικοί ισχυρισμοί του ΓΟΣΔ ήταν ότι η ΕΚΤ και το ΔΕΕ, κατά την κρίση τους δεν έλαβαν υπ' όψιν τους ότι το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης PSPP δεν εντάσσεται μόνο στα πλαίσια ενάσκησης νομισματικής πολιτικής διότι έχει εξίσου βαρυσήμαντα αποτελέσματα στο πεδίο της οικονομικής πολιτικής, η οποία δεν ανήκει στις αποκλειστικές αρμοδιότητες της ΕΚΤ όπως η νομισματική πολιτική, αλλά παραμένει αρμοδιότητα των Κρατών-Μελών κι εντάσσεται στις συντονιστικές αρμοδιότητες. Λόγω αυτού υποστηρίζει το ΓΟΣΔ, τα ως άνω όργανα δεν εφάρμοσαν ορθά την αρχή της αναλογικότητας με συνέπεια να εκδώσουν πράξεις για τις οποίες δεν ήταν αρμόδια. Κατ' επέκταση θεωρεί ότι οι πράξεις του ΔΕΕ και της ΕΚΤ ως εκδοθείσες *ultra vires* δεν παράγουν δεσμευτικότητα εντός της Γερμανίας διότι αντίκεινται σε διατάξεις του Θεμελιώδους Νόμου της (όπως θα αναλυθεί σε οικείο κεφάλαιο). Στον αντίποδα βρίσκεται το ΔΕΕ, το οποίο από την πλευρά του, θεωρεί εαυτό ως το μόνο αρμόδιο να κηρύξει μια πράξη της Ένωσης ως *ultra vires*¹⁶.

Ο διαχωρισμός μεταξύ οικονομικής και νομισματικής πολιτικής και η κατάταξη των εκάστοτε προγραμμάτων σε μία από τις δύο πολιτικές είναι ένα ζήτημα

¹² Η Γερμανική Ομοσπονδιακή Τράπεζα, με έδρα στη Φρανκφούρτη, είναι η κεντρική τράπεζα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και μέλος του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ). Λόγω του προηγούμενου μεγέθους της αποτελεί το πιο σημαντικό μέλος του ΕΣΚΤ.

¹³ Η Bundestag είναι ομοσπονδιακό νομοθετικό σώμα στη Γερμανία. Πρακτικά η Γερμανία κυβερνάται από ένα διμερές νομοθετικό σώμα, στο οποίο η Bundestag λειτουργεί ως η Κάτω Βουλή και το Bundesrat (Ομοσπονδιακό Συμβούλιο) ως η Άνω Βουλή. Η Bundestag ιδρύθηκε με τον Γερμανικό Θεμελιώδη Νόμο του 1949, ως διάδοχος του προγενέστερου Ράιχσταγκ. Ο Βόλφγκανγκ Σόιμπλε είναι ο σημερινός Πρόεδρος της Bundestag.

¹⁴ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 235

¹⁵ Η ΕΚΤ διατηρεί πάντα το δικαίωμα να επαναπωλεί τα ομόλογα του προγράμματος πριν από τη λήξη τους, αλλά δεν το έχει κάνει έως τώρα. Έτσι στον ισολογισμό της έχει ομόλογα αξίας πάνω από 2,5 τρισ. ευρώ, από τα οποία 500 δις. κρατούνται από την Bundesbank.

¹⁶ Ενδεικτικά βλ. C-317/04 και C-318/04

που έχει απασχολήσει και στο παρελθόν το ΓΟΣΔ και το ΔΕΕ¹⁷. Είναι αλήθεια ότι είναι δύσκολο να ορίσει κανείς τα όρια μεταξύ των δύο πολιτικών. Ωστόσο, συνοπτικά θα μπορούσε να λεχθεί ότι η νομισματική πολιτική αφορά όλα εκείνα τα μέτρα που αφορούν το νόμισμα, την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί, τα επιτόκια και το συνάλλαγμα. Οικονομική πολιτική είναι η πολιτική που αφορά γενικότερα όλο το οικονομικό γίνεσθαι όπως μέτρα που αφορούν την αγορά, την παραγωγή, τις επενδύσεις κλπ., ενώ δημοσιονομική¹⁸ πολιτική είναι η πολιτική που αφορά τη διαχείριση της είσπραξης των εσόδων και της διενέργειας δαπανών. Ο προβληματισμός του ΓΟΣΔ έγκειται στο γεγονός ότι το πρόγραμμα PSPP έχει –όπως θεωρεί– σοβαρές επιπτώσεις στον τομέα της οικονομικής πολιτικής και δεν περιορίζεται μόνο στον τομέα της νομισματικής πολιτικής. Βέβαια, κρίσιμης σημασίας σε αυτό το σημείο είναι να απαντηθεί το ερώτημα του εάν είναι δυνατόν να ασκηθεί αποτελεσματική νομισματική πολιτική δίχως να υπάρχουν επιρροές στον τομέα της οικονομικής πολιτικής κι αυτό διότι οι δύο πολιτικές είναι αλληλένδετες.

Τα νομικά, οικονομικά και πολιτικά ζητήματα που προέκυψαν σαφώς πολλά. Εξίσου πολλές και οι συνέπειες αυτής της απόφασης, η οποία έγινε σημαία στα χέρια των ευρωσκεπτικιστών.

¹⁷ Βλ υπόθεση «Gauweiler» ΔΕΕC-62/14 και BVerfG 2 BvR 2728/13

¹⁸ Εμπίπτει κ αυτή, όπως και η οικονομική, στις αρμοδιότητες των Κρατών Μελών.

B. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΓΟΣΔ ΚΑΙ ΔΕΕ

Η σχέση μεταξύ του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετρά χρόνια και ξεκίνησε ήδη από τη δεκαετία του '70. Μάλιστα, όσοι την είχαν παρακολουθήσει, δεν ξαφνιάστηκαν από την απόφαση Weiss, αν και κατά κοινή ομολογία το νέο επεισόδιο έκλεισε κάπως απότομα το μεταξύ τους διάλογο. Παρά το γεγονός ότι ο Πρόεδρος του Γερμανικού Δικαστηρίου, Andreas Voßkuhle, υποστήριξε ότι η κρίση των Γερμανών Δικαστών δεν αμφισβητεί την αρμοδιότητα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και χαρακτήρισε την απόφαση ως «συνεισφορά στο διάλογο» μεταξύ των δύο Δικαστηρίων¹⁹, εντούτοις, η αλήθεια είναι πως λίγοι θα μπορούσαν να εκλάβουν τη συγκεκριμένη απόφαση ως θετικό βήμα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Οι σχέσεις του BVerfG με την έννομη τάξη των Κοινοτήτων αρχικά, και της Ε.Ε. στην συνέχεια, ήταν εξ αρχής γλυκόπικρες και πέρασαν από διάφορα στάδια. Η δε νομολογία του Γερμανικού Δικαστηρίου μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 2000 κυμαινόταν μεταξύ «φιλοευρωπαϊσμού» και «συνταγματικού πατριωτισμού» με δόσεις ενίοτε και «ευρωσκεπτικισμού».²⁰

Το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο υπήρξε από τα πρώτα που αμφισβήτησαν την αρχή της υπεροχής του Κοινοτικού Δικαίου έναντι κανόνων του εθνικού Συνταγματικού Δικαίου. Η πρώτη στιγμή αμφισβήτησης ήρθε με την απόφαση “Solange I”²¹ (1974)²², αναφορικά με την προστασία των

¹⁹ Αργυρός Α., «Η απόφαση Γερμανικού Συνταγματικού δικαστηρίου της 5 Μαΐου 2020: αμφισβήτηση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και της ΕΕ», 22.05.2020, <https://lawnet.gr/law-news/i-apofasi-germanikou-syntagmatikou-dikastiriou-tis-5-maiou-2020-amfisvitis-tou-evropaikou-dikastiriou-ke-tis-ee/>

²⁰ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ultra vires, το ΔΕΕ ή το BVerfG; Η απόφαση PSPP του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου», 11.05.2020, <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/poios-energei-ultra-vires-to-dee-i-to-bverfg-i-apofasi-pspp-tou-germanikou-omospondiakou-syntagmatikou-dikastiriou/>

²¹ Το ΔΕΚ έκρινε ότι η εγκυρότητα των μέτρων της ΕΕ δεν μπορεί να αμφισβητηθεί βάσει των εθνικών νομοθετικών κανόνων ή εννοιών, ακόμη και αν αυτό αποτελεί παραβίαση των

θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπου το BVerfG αμφισβήτησε την υπεροχή του Κοινοτικού Δικαίου έναντι του εθνικού Συνταγματικού όσον αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που παρέχει ο Θεμελιώδης Νόμος ²³ (ΘΝ) (Grundgesetz), θέση που λίγα χρόνια αργότερα αντέστρεψε υπό προϋποθέσεις υπέρ

θεμελιωδών διατάξεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα στο σύνταγμα ενός κράτους μέλους. Ωστόσο, το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως και στα συστήματα των κρατών μελών. Αλλά στην εν λόγω υπόθεση δεν υπήρχε θεμελιώδης παραβίαση του δικαιώματος. Στη συνέχεια, η υπόθεση επέστρεψε στο γερμανικό διοικητικό δικαστήριο (Verwaltungsgericht), το οποίο δεδομένης της σύγκρουσης που αντιμετώπισε, ζήτησε τότε απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο (Bundesverfassungsgericht) έκρινε ότι, εφόσον είναι προφανής η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, δεν θα εξετάζει λεπτομερώς τη δράση της ΕΕ.

²² 1974, BVerfGE 37, 271επ

²³ Το Γερμανικό Σύνταγμα (Θεμελιώδης Νόμος) είναι το θεμέλιο της έννομης τάξης στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Συντάχθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατ' εντολή των δυνάμεων κατοχής Γαλλίας, Βρετανίας και ΗΠΑ. Η σύνταξη του Γερμανικού Συντάγματος ολοκληρώθηκε στις 23 Μαΐου του 1949. Λόγω των εμπειριών της ναζιστικής δικτατορίας, στο Σύνταγμα της μεταπολεμικής Γερμανίας δίνεται ιδιαίτερο βάρος στα ατομικά δικαιώματα. Όλες οι κρατικές εξουσίες απορρέουν από την ισχύουσα νομοθεσία. Το Γερμανικό Σύνταγμα ορίζει τη Γερμανία ως Δημοκρατία, Κοινωνικό Κράτος και κράτος με ομοσπονδιακή διοικητική δομή.

του Κοινοτικού Δικαίου με την απόφαση²⁴ “Solange II”²⁵ (1986).²⁶ Η υπαναχώρηση του BVerfG με την απόφαση Solange II χρειάστηκε 12 χρόνια από την πρώτη ομώνυμή της και επήλθε μετά από πολλές αντιδράσεις και αλλά και την αλλαγή του Εισηγητή Δικαστή στο αρμόδιο Δεύτερο Τμήμα του Δικαστηρίου. Εντωμεταξύ, είχε μεσολαβήσει και η απόφαση “Vielleicht”²⁷, η οποία εξεδόθη το 1979, με την οποία το Δικαστήριο μετρίασε την ακραία θέση του δεχόμενο ότι δεν έχει αρμοδιότητα να τη συνταγματικότητα του ενωσιακού δικαίου, αλλά μόνο του γερμανικού βάσει του οποίου έγινε η προσχώρηση της Γερμανίας στις Κοινότητες.²⁸

Περαιτέρω, το ΓΟΣΔ κατέστησε σαφή τη θέση του και από τον καιρό της Συνθήκης του Μάαστριχτ²⁹ όταν με απόφασή του το 1993³⁰ έκρινε ότι οι κανόνες που κατά τη γνώμη του δεν καλύπτονται από τις αρμοδιότητες που έχουν δοθεί, δεν

²⁴ 1986 BVerfGE 73, 339επ

²⁵ Στην υπόθεση Solange II, το ΓΟΣΔ αποδέχτηκε να μην ελέγχει τις κοινοτικές πράξεις με βάση τον κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων του γερμανικού Συντάγματος, εφόσον και καθόσον το ΔΕΚ παρέχει ισότιμη προστασία. («... Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις εξελίξεις, πρέπει να θεωρηθεί ότι, εφόσον οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες (Solange die Europäischen Gemeinschaften ...) και ιδίως η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, διασφαλίζουν γενικά την αποτελεσματική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων έναντι των κυριαρχικών εξουσιών των Κοινοτήτων, η οποία πρέπει να θεωρείται ουσιαστικά παρόμοια με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που απαιτείται άνευ όρων από το Σύνταγμα, και στο βαθμό που γενικά προστατεύουν το ουσιώδες περιεχόμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων, το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο δεν θα ασκεί πλέον τη δικαιοδοσία του για να αποφασίσει σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής του παράγωγου κοινοτικού δικαίου που αναφέρεται ως νομική βάση για οποιαδήποτε πράξη γερμανικών αστικών δικαστηρίων ή αρχών εντός της κυρίαρχης δικαιοδοσίας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και δεν θα επανεξετάσει πλέον τη νομοθεσία αυτή με βάση τα πρότυπα των θεμελιωδών δικαιωμάτων που περιέχονται στο Σύνταγμα...»)

²⁶ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

²⁷ BVerfGE 52,187/2000

²⁸ Παπαγιάννης Δ., «Ευρωπαϊκό Δίκαιο», 2016, 5^η έκδοση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ 344

²⁹ Η συνθήκη του Μάαστριχτ υπεγράφη στις 7 Φεβρουαρίου 1992, τέθηκε σε ισχύ την 1 Νοεμβρίου 1993 και αποτελεί πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ, όπως και οι επόμενες συνθήκες με τις οποίες επήλθαν τροποποιήσεις. <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/el/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>

³⁰ BVerfGE 89,155,174

εφαρμόζονται ως *ultra vires*. Με την απόφασή του για την συμβατότητα της Συνθήκης του Μάαστριχτ με τον Θεμελιώδη Νόμο αναντίρρητα έκανε βήματα προς τα πίσω δημιουργώντας μία ιδιαίτερη νομική κατασκευή. Ειδικότερα, επέτρεψε το ένδικο βοήθημα της συνταγματικής προσφυγής κατά του κυρωτικού της Συνθήκης του Μάαστριχτ νόμου μέσω του δικαιώματος του εκλέγειν κατά το άρθρο 38 παρ. 1 ΘΝ ως εξειδίκευση και υποκειμενικοποίηση της δημοκρατικής αρχής του άρθρου 20 παρ. 1 και 2 ΘΝ και έθεσε ως όριο στην μεταβίβαση αρμοδιοτήτων προς την ΕΕ, κατά το νέο άρθρο 23 παρ. 1 ΘΝ, που τροποποιήθηκε με συνταγματική αναθεώρηση το 1992, την ρήτρα αιωνιότητας και τον σκληρό πυρήνα του Συντάγματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 79 παρ. 3 ΘΝ και στον οποίο ανήκει και η δημοκρατική αρχή κατά τα άρθρα 38 παρ. 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 20 παρ. 1 και 2 ΘΝ. Ουσιαστικά, με την κατασκευή αυτή, θεώρησε ότι όταν η μεταβίβαση αρμοδιοτήτων στην ΕΕ, θίγει αυτό τον σκληρό πυρήνα και, κυρίως, την δημοκρατική αρχή, είναι αντισυνταγματική.³¹

Σύμφωνα με τη σταθερή νομολογία του έκτοτε, προκειμένου να κριθεί ότι μια πράξη ενωσιακού οργάνου παραβιάζει την αρχή της δοτής αρμοδιότητας³², θα πρέπει να συντρέχουν οι τρεις προϋποθέσεις: πρώτον, να έχει αποφανθεί επί του ζητήματος το ΔΕΕ, δεύτερον, θα πρέπει η παραβίαση να είναι πρόδηλη και, τρίτον, θα πρέπει να οδηγεί σε μια δομικά σημαντική μετατόπιση αρμοδιοτήτων σε βάρος των κρατών μελών, δηλαδή ο βαθμός σοβαρότητάς της να κρίνεται μεγάλος. Με βάση αυτά τα τρία κριτήρια, το Δικαστήριο μπορεί να εξετάσει κάθε πράξη ή απόφαση ενωσιακού οργάνου και να κρίνει, πέρα από το ζήτημα της παραβίασης της ίδιας της Συνθήκης ΕΕ (αρ. 5 παρ. 1 και 2 ΣΕΕ), κατά πόσο, λόγω υπέρβασης αρμοδιότητας, αυτή προσκρούει σε συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές του Θεμελιώδους Νόμου, όπως

³¹ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

³² Σύμφωνα με αυτή τη θεμελιώδη αρχή του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), που προβλέπεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η ΕΕ ενεργεί μόνον εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που οι χώρες της ΕΕ της έχουν απονείμει με τις Συνθήκες. Οι αρμοδιότητες αυτές ορίζονται στα άρθρα 2-6 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ. Όσες αρμοδιότητες δεν απονέμονται στην ΕΕ με τις Συνθήκες εξακολουθούν, ως εκ τούτου, να ανήκουν στις χώρες της ΕΕ. Ενώ η αρχή της δοτής αρμοδιότητας διέπει την οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ, η χρήση των εν λόγω αρμοδιοτήτων διέπεται από τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας. <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/conferral.html?locale=el>

η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας (αρ. 20 παρ. 1 και 2 ΘΝ), σε συνδυασμό με τη ρήτρα αιωνιότητας³³ (Ewigkeitsklausel) (αρ. 79 παρ. 3 ΘΝ), καθώς και το δικαίωμα ψήφου, από το οποίο πηγάζει και το δικαίωμα δημοκρατικού αυτοπροσδιορισμού (αρ. 38 παρ. 1 ΘΝ), το οποίο εφαρμόζεται και σε θέματα ευρωπαϊκής ενοποίησης (αρ. 23 ΘΝ).³⁴

Εν συνεχεία, με την απόφαση του στις 07.06.2000, για την κοινοτική οδηγία καθορισμού ενιαίας αγοράς μπανάνας στις χώρες της Ε.Ε., η οποία έμεινε γνωστή ως απόφαση «Μπανάνες», το ΓΟΣΔ επανήλθε στην θέση την οποία είχε εκφράσει στην απόφαση Solange II. Ωστόσο, το 2009 κατέληξε στην «εθνοκεντρική» νομολογία του εκδίδοντας απόφαση³⁵ σχετικά με τη συνταγματική νομιμότητα της Συνθήκης της Λισαβόνας³⁶, γνωστή ως “Lissabon”, αναγορεύοντας εαυτόν σε κριτή του ελέγχου ultra vires των πράξεων των οργάνων της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου και του ΔΕΕ, και της προστασίας της εθνικής ταυτότητας,³⁷ ενώ το 2010 με την απόφαση Honeywell, έκρινε ότι η αξιολόγηση για την εκτός ορίων, δηλαδή την ultra vires, άσκηση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ θα μπορούσε να αφορά μόνο θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές.

Το 2012 οι επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η οποία ξεκίνησε το 2008³⁸, σε πολλά κράτη της ευρωζώνης και κυρίως του νότου, ήταν πια εμφανείς.

³³ Σύμφωνα με την ρήτρα αιωνιότητας τροποποιήσεις των συνταγματικών αρχών των άρθρων 1 και 20 ΘΝ απαγορεύονται απολύτως.

³⁴ Βλαχογιάννης Α., «Απόφαση ΒVerfG για το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της Ε.Κ.Τ. / Η ολική επαναφορά της εθνικής κυριαρχίας», 07.05.2020, <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/apofasi-bverfg-gia-to-programma-posotikis-xalarosis-tis-ekt-i-oliki-epanafora-tis-ethnikis-kiriarchias/>

³⁵ ΒVerfG, απόφαση του Δευτέρου Τμήματος, 30 Ιουνίου 2009 - 2 ΒνΕ 2/08

³⁶ Όσον αφορά στον έλεγχο υπέρβασης εξουσίας, αυτός θεμελιώθηκε με την απόφαση του ΒVerfG για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και άρχισε να εφαρμόζεται ιδίως από την απόφαση για τη Συνθήκη της Λισαβόνας και εφεξής.

³⁷ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

³⁸ Η οικονομική κρίση του 2008 χαρακτηρίστηκε ως «παγκόσμια οικονομική ύφεση 2008» και ήταν μια περίοδος οικονομικής ύφεσης σε παγκόσμια κλίμακα. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) κατέληξε, μάλιστα, στο συμπέρασμα ότι ήταν η σοβαρότερη οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση μετά την παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929 και θεωρείται ως η δεύτερη

Η οικονομία των χωρών του ευρώ αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα με αποτέλεσμα περιστάσεις, όπως τα υψηλά ασφάλιστρα κινδύνου σε ομόλογα, οι έντονες διακυμάνσεις στις αγορές κρατικών ομολόγων η αύξηση του κόστους χρηματοδότησης των επιχειρήσεων κλπ να δυσχεραίνουν την άσκηση αποτελεσματικής νομισματικής πολιτικής. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να οδηγηθεί η ΕΚΤ, στις 6 Σεπτεμβρίου 2012, να ανακοινώσει μέσω δελτίου τύπου ένα νέο πρόγραμμα, το πρόγραμμα Οριστικών Νομισματικών Συναλλαγών (OMT - Outright Monetary Transactions), το οποίο σχετιζόταν με την αγορά ομολόγων και στόχευε στην μείωση των επιτοκίων και στην ομαλοποίηση των αποκλίσεων τους. Η εφαρμογή του προγράμματος θα εξαρτιόταν από προηγούμενη συμμετοχή του εκάστοτε κράτους μέλους σε πρόγραμμα χρηματοδοτικής βοήθειας του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας ή του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, το οποίο προέβλεπε τη δυνατότητα πραγματοποίησης αγορών στην πρωτογενή αγορά.

Μετά την ανακοίνωση του προγράμματος, ασκήθηκαν προσφυγές ενώπιον του ΓΟΣΔ, (η γνωστή υπόθεση *Gauweiler*³⁹) από Γερμανούς πολίτες, οι οποίοι κατηγορούσαν την Γερμανική Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση για την παράλειψή της να ασκήσει προσφυγή ακύρωσης κατά του προγράμματος OMT και υποστήριζαν ότι πραγματικός στόχος του OMT ήταν να αποτελέσει η ΕΚΤ έναν έσχατο δανειστή ώστε να διασωθεί το ευρώ. Μάλιστα, το πολιτικό κόμμα Die Linke άσκησε, ενώπιον του ΓΟΣΔ, αίτηση κίνησης της διαδικασίας διευθέτησης διαφορών μεταξύ συνταγματικώς προβλεπόμενων οργάνων της Πολιτείας, προκειμένου η Γερμανική Ομοσπονδιακή Βουλή να προωθήσει την κατάργηση του προγράμματος OMT⁴⁰.

χειρότερη ύφεση όλων των εποχών. Η μεγάλη ύφεση του 1929 προήλθε από την κατάρρευση της αγοράς ακινήτων των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, εν αντιθέσει με την κρίση που ξεκίνησε το 2007 κυρίως λόγω της κρίσης στον κλάδο των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων. Τα αίτια της κρίσης ήταν κυρίως η πτώχευση ή ο κίνδυνος πτώχευσης χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Σύμφωνα με την Εθνική Επιτροπή Οικονομικών Ερευνών, η ύφεση στις Η.Π.Α. διήρκεσε από τον Δεκέμβριο του 2007 έως τον Ιούνιο του 2009. Η μεγάλη ύφεση είχε ως αποτέλεσμα την έλλειψη πολύτιμων πόρων και την αλυσιδωτή κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού οικονομικού συστήματος παγκοσμίως.

³⁹ ΔΕΕ C-62/14, P. Gauweiler κ.λ.π. κατά Deutscher Bundestag

⁴⁰ Παυλόπουλος Π «Μία έμμεση πλην σαφής αμφισβήτηση της υπεροχής του ευρωπαϊκού έναντι του εθνικού δικαίου από την νομολογία του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας» Άρθρο του τέως Προέδρου της Δημοκρατίας, Πρ. Παυλόπουλου, στο οποίο αναλύεται πως

Ουσιαστικά, ο ισχυρισμός των προσφευγόντων ήταν ότι το εν λόγω μετρό, δεν εμπίπτει στη νομισματική πολιτική αλλά στην οικονομική πολιτική, η οποία δεν ανήκει στην ΕΕ κι ως εκ τούτου η πράξη με την οποία εξεδόθη το πρόγραμμα OMT αποτελεί πράξη εκδοθείσα καθ' υπέρβαση εξουσίας, παραβιάζει τις διατάξεις του άρθρου 123 ΣΛΕΕ σχετικά με την απαγόρευση νομισματικής χρηματοδότησης και τη δημοκρατική αρχή που καθιερώνεται στον γερμανικό Θεμελιώδη Νόμο με αποτέλεσμα να θίγεται η γερμανική συνταγματική ταυτότητα.

Σε συνέχεια των ως άνω προσφυγών, στις 14.01.2014, το ΓΟΣΔ οδηγείται στο να απευθύνει προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ σχετικά με την ερμηνεία του OMT και πιο συγκεκριμένα σχετικά με το αν το πρόγραμμα OMT αντιβαίνει στα άρθρα 119 ΣΛΕΕ και 127, παρ. 1 και 2 ΣΛΕΕ, καθώς και στα άρθρα 17 - 24 του Πρωτοκόλλου περί του ΕΣΚΤ⁴¹ και της ΕΚΤ, λόγω υπέρβασης της ρυθμιζόμενης στις ανωτέρω διατάξεις αποστολής της ΕΚΤ σχετικά με τη νομισματική πολιτική και δράσης εντός ορίων αρμοδιότητας των κρατών μελών και σχετικά με το αν το εν λόγω πρόγραμμα OMT αντιβαίνει προς την κατοχυρωμένη στο άρθρο 123 ΣΛΕΕ απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδοτήσεως⁴² κι ως εκ τούτου αν οι αποφάσεις αυτές

το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας, με την απόφαση του της 5ης Μαΐου 2020, που έκανε δεκτές ατομικές συνταγματικές προσφυγές κατά του Προγράμματος Αγοράς Ομολόγων του Κρατικού Τομέα, «διέβη τον Ρουβίκωνα», αμφισβητώντας την υπεροχή του Ευρωπαϊκού δικαίου έναντι του εθνικού. Σελ 28

<https://www.dsa.gr/%CE%BD%CE%AD%CE%B1/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%80%CE%BB%CE%B7%CE%BD-%CF%83%CE%B1%CF%86%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CE%BC%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%B2%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%85%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%87%CE%AE%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%AD%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%B4%CE%B9>

⁴¹ Το ΕΣΚΤ (Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών) αποτελείται από την ΕΚΤ και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες (ΕθνΚΤ) όλων των κρατών μελών της ΕΕ είτε αυτά έχουν υιοθετήσει το ευρώ είτε όχι.

⁴²Σκ. 10, C-62/14, P. Gauweiler

παραβιάζουν τη δημοκρατική αρχή που καθιερώνεται στον γερμανικό Θεμελιώδη νόμο (Grundgesetz) και θίγουν, επομένως, τη γερμανική συνταγματική ταυτότητα.

Στις 16.06.2015 το ΔΕΕ απάντησε κρίνοντας ότι το πρόγραμμα ΟΜΤ ήταν α.πρόσφορο για την επίτευξη των στόχων του, διότι με την εφαρμογή του, η εξέλιξη των επιτοκίων μπορούσε να διευκολύνει τη μετάδοση της νομισματικής πολιτικής του ΕΣΚΤ και να διασφαλίσει τον ενιαίο χαρακτήρα της πολιτικής αυτής, β.αναγκαίο, διότι αφορά σε περιορισμένο τμήμα κρατικών ομολόγων, οπότε οι δεσμεύσεις που η ΕΚΤ θα αναλάβει θα είναι περιορισμένες και γ. κατάλληλο, διότι το ΕΣΚΤ στάθμισε τα διάφορα εμπλεκόμενα συμφέροντα προκειμένου να αποφευχθεί η πρόκληση προβλημάτων δυσανάλογων σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς⁴³. Επομένως, το ΔΕΕ έκρινε ότι με το πρόγραμμα ΟΜΤ, δεν παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας. Επίσης, έκρινε ότι το ΕΣΚΤ δεν μπορεί να αγοράζει κρατικά ομόλογα στις δευτερογενείς αγορές υπό συνθήκες που θα προσέδιδαν, πρακτικώς, στην παρέμβασή του αποτέλεσμα ισοδύναμο με εκείνο της απευθείας αγοράς κρατικών ομολόγων από τις αρχές και τους οργανισμούς δημοσίου δικαίου των κρατών μελών, περιορίζοντας έτσι την αποτελεσματικότητα της απαγορεύσεως που επιβάλλει το άρθρο 123, παρ. 1 ΣΛΕΕ⁴⁴. Άλλωστε, για την αποτροπή ενός τέτοιου φαινομένου, η εφαρμογή του προγράμματος ΟΜΤ υπόκειται σε όρους και συνοδεύεται από εγγυήσεις που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση εφαρμογής υγιούς δημοσιονομικής πολιτικής, ώστε να αποτρέπεται ο επηρεασμός των προϋποθέσεων εκδόσεως κρατικών ομολόγων από τη βεβαιότητα ότι τα ομόλογα αυτά θα επαναγοραστούν από το ΕΣΚΤ μετά την έκδοσή τους. Κατά το ΔΕΕ, τα χαρακτηριστικά του προγράμματος ΟΜΤ αποκλείουν, επίσης, το να μπορεί να θεωρηθεί ότι, λόγω της φύσεώς του, το πρόγραμμα αυτό δύναται να καταστήσει ανενεργή ως προς τα κράτη μέλη την παρότρυνση να ακολουθούν υγιή δημοσιονομική πολιτική και συνεπώς, ότι παρακάμπτει τον σκοπό που επιδιώκεται από την απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδοτήσεως των κρατών μελών⁴⁵. Μετά την απάντηση του ΔΕΕ, το ΓΟΣΔ εκδίδει στις 21 Ιουνίου 2016 την πρώτη χρονικά απόφασή του η οποία εκδίδεται κατόπιν υποβολής προδικαστικού ερωτήματος στο

⁴³Σκ. 91, C-62/14, P. Gauweiler

⁴⁴Σκ. 97, C-62/14, P. Gauweiler

⁴⁵Σκ. 109, C-62/14, P. Gauweiler

ΔΕΕ, σημειώνοντας μεν τις επιφυλάξεις του, όμως, σε γενικές γραμμές υποτασσόμενο στις σκέψεις του ΔΕΕ.

Με τις ως άνω αποφάσεις του, από τη δεκαετία του '70 έως σήμερα, είναι σαφές, ότι το ΓΟΣΔ θέτει τα συνταγματικά όρια, τα οποία θεωρεί ότι επιτάσσει η δημοκρατική αρχή και η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας κατά τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η αρχή της δοτής αρμοδιότητας των οργάνων της ΕΕ και της επικουρικότητας σχετίζονται με τη δημοκρατική αρχή, με τέτοιον τρόπο έτσι ώστε η παραβίασή τους να μην αντίκειται μόνο στις ευρωπαϊκές συνθήκες εν γένει αλλά και στο γερμανικό σύνταγμα και κατ' επέκταση στα συντάγματα των λοιπών κρατών μελών.⁴⁶ Όμως, λογική συνέπεια αυτού, είναι το σύνταγμα κάθε κράτους μέλους να υπέρκειται του ευρωπαϊκού δικαίου. Αυτή η σκέψη ήταν που οδήγησε το ΓΟΣΔ, κατά πάγια, όπως είδαμε, νομολογία του, να επιφυλάσσει για τον εαυτό του το ρόλο ως αρμοδίου για τον έλεγχο της υπέρβασης των αρμοδιοτήτων των οργάνων της ΕΕ (έλεγχος *ultra vires*). Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι το ΓΟΣΔ, αν και ανέσυρε πολλές φορές, την θέση του περί σχέσεως συνεργασίας (*Kooperationsverhältnis*) μεταξύ αυτού και του ΔΕΕ, θέση την οποία είχε αρχικώς αποτυπώσει στο σκεπτικό του για την απόφαση Μάαστριχτ, καταφεύγοντας, μάλιστα, δύο φορές σε υποβολή προδικαστικού ερωτήματος βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, πράγμα που δεν είχε κάνει ποτέ στο παρελθόν, απέφυγε μέχρι πρότινος να κάνει πράξη την γνωστή «απειλή» του, ότι θα ελέγξει, δηλαδή, την υπέρβαση αρμοδιότητας κάποιου οργάνου της Ε.Ε. και θα κηρύξει την επίδικη πράξη ανίσχυρη στην Γερμανία ως αντίθετη στο Γερμανικό Σύνταγμα.

Εν κατακλείδι, από μία γενική επισκόπηση, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι, εν γένει, η νομολογία του ΓΟΣΔ, περιείχε απαρχής στοιχεία αμφισβήτησης της αρχής της υπεροχής του ενωσιακού Δικαίου ως θεμελιώδη αρχή του τελευταίου όπως αυτή προκύπτει από την νομολογία του ΔΕΚ/ΔΕΕ και την θεωρία του Ευρωπαϊκού Δικαίου αλλά και υποτίμηση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και του μονοπωλίου ερμηνείας του ενωσιακού Δικαίου που του επιφυλάσσουν οι

⁴⁶ Παυλόπουλος Π «Μία έμμεση πλην ...» όπ.π .Σελ 5.

Συνθήκες, εφόσον το BVerfG δείχνει να οικειοποιείται ως εθνικό Δικαστήριο αρμοδιότητα που με βάση τις Συνθήκες έχει το ΔΕΕ⁴⁷.

⁴⁷ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

Γ. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΟΡΑΣ ΟΜΟΛΟΓΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΚΤ (PUBLIC SECTOR PURCHASE PROGRAMMA “PSPP”)

Γ.1. Παρουσίαση του προγράμματος PSPP

Το πολυσυζητημένο Πρόγραμμα Αγοράς Ομολόγων του Δημοσίου Τομέα (PSPP), το οποίο αποτέλεσε το «μήλον της έριδος» μεταξύ των δύο δικαστηρίων, αφορά πρόγραμμα αγοράς περιουσιακών στοιχείων του κρατικού τομέα του Ευρωσυστήματος, το οποίο υιοθετήθηκε με την απόφαση της 4^{ης} Μαρτίου 2015 της ΕΚΤ EU 2015/774 όπως τροποποιήθηκε από τις μεταγενέστερες αποφάσεις της (EU 2015/2101, EU 2015/2464, EU 2016/702 και EU 2010/100) και το οποίο αποσκοπεί στην αύξηση του χρηματικού όγκου για τη στήριξη της κατανάλωσης και των επενδύσεων, με στόχο την αύξηση του πληθωρισμού της Ευρωζώνης κοντά στο 2%⁴⁸. Ουσιαστικά, η βασική επιδίωξη είναι η αύξηση της ρευστότητας των εθνικών κεντρικών τραπεζών ώστε με αυτόν τον τρόπο να διευκολύνει η πρόσβαση στις πιστώσεις στην Ευρωζώνη και να ενθαρρυνθεί η ανάπτυξη.

Το PSPP αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου προγράμματος, του προγράμματος EAPP⁴⁹ (Expanded Asset Purchase Programme). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι την 8^η Νοεμβρίου 2019, το Ευρωσύστημα εντός πλαισίου EAPP είχε αγοράσει τίτλους συνολικής αξίας 2,6 τρις εκ των οποίων τα 2,1 τρις αγοράσθηκαν εντός του πλαισίου του προγράμματος PSPP. Το PSPP αποτελεί το πρόγραμμα μέσω του οποίου η ΕΚΤ και οι Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες αγοράζουν, υπό τους αυστηρούς όρους⁵⁰ που

⁴⁸ Παυλόπουλος Π «Μία έμμεση πλην .. Σελ 2, όπ.π.

⁴⁹ Το EAPP είναι ένα πρόγραμμα πλαίσιο που περιλαμβάνει τέσσερα υποπρογράμματα: το τρίτο πρόγραμμα αγοράς καλυμμένων ομολόγων (CBPP3), το πρόγραμμα αγορών κινητών αξιών που υποστηρίζεται από περιουσιακά στοιχεία (ABSPP), το PSPP και το CSPP.

⁵⁰ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η ΕΚΤ καθόρισε κριτήρια επιλεξιμότητας των τίτλων, όπως η καταλληλότητα βάσει της εναρμονισμένης κλίμακας πιστοληπτικής διαβάθμισης του Ευρωσυστήματος και η ελάχιστη εναπομένουσα διάρκεια των τίτλων. Έθεσε, επίσης, ποσοτικούς περιορισμούς, καθώς και κανόνες επενδυτικής πολιτικής και δημοσιότητας των αποφάσεων και των λαμβανόμενων μέτρων.

καθορίζει η ΕΚΤ, στις δευτερογενείς αγορές κρατικά ομόλογα, οι οποίοι εκδίδονται από τις Κυβερνήσεις των Κρατών-Μελών της ευρωζώνης, από «αναγνωρισμένα όργανα» και από Διεθνείς Οργανισμούς και Τράπεζες Ανάπτυξης που έχουν την έδρα τους εντός ευρωζώνης.

Σύμφωνα με τους προσφεύγοντες το πρόγραμμα παραβιάζει την απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδότησης (άρθρο 123 παρ. 1 της ΣΛΕΕ)⁵¹ κυρίως στον βαθμό που η βεβαιότητα την οποία φέρεται να δημιουργεί ως προς την παρέμβαση του ΕΣΚΤ μπορεί να προκαλέσει στρέβλωση στις συνθήκες της αγοράς, μειώνοντας το κίνητρο των κρατών μελών προς εφαρμογή υγιούς δημοσιονομικής πολιτικής αλλά και την αρχή της δοτής αρμοδιότητας (άρθρο 5 παρ. 1 της ΣΕΕ σε συνδυασμό με τα άρθρα 119, άρθρα 127 επ. ΣΛΕΕ) στο βαθμό που τα αποτελέσματά του εκφεύγουν του αποκλειστικού τομέα της νομισματικής πολιτικής και απλώνονται σημαντικά στο πεδίο της οικονομικής πολιτικής.

Περαιτέρω, το άρθρο 123 παρ. 1 ΣΛΕΕ επιτάσσει ότι η ΕΚΤ και το ΕΣΚΤ δεν επιτρέπεται να χρηματοδοτούν το Δημόσιο και εν γένει τους φορείς αυτού. Επομένως, ρητώς ορίζεται στη διάταξη αυτή, ότι δεν επιτρέπεται η απόκτηση στην πρωτογενή αγορά χρεωστικών τίτλων (ομολόγων) που εκδίδουν τα κράτη μέλη. Η δυνατότητα συμμετοχής της ΕΚΤ στη δευτερογενή αγορά προς διενέργεια πράξεων «ανοικτής αγοράς» ορίζεται στο άρθρο 18 παρ. 1 του Καταστατικού του ΕΣΚΤ και της ΕΚΤ, χωρίς να γίνεται αναφορά στο είδος των τίτλων που θα αγοράζει η ΕΚΤ. Στην παρ. 2, όμως, του ιδίου άρθρου, ορίζεται ότι η ΕΚΤ καθορίζει τις γενικές αρχές για τις πράξεις ανοικτής αγοράς. Επομένως, η ΕΚΤ είναι εκείνη που θα καθορίζει και το είδος των τίτλων.⁵²

⁵¹ Α. 123 παρ. 1 ΣΛΕΕ «: Απαγορεύονται οι υπεραναλήψεις ή οποιοδήποτε άλλου είδους πιστωτικές διευκολύνσεις από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ή από τις κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών, οι οποίες εφεξής αποκαλούνται "εθνικές κεντρικές τράπεζες", προς θεσμικά και λοιπά όργανα ή οργανισμούς της Ένωσης, κεντρικές κυβερνήσεις, περιφερειακές, τοπικές ή άλλες δημόσιες αρχές, άλλους οργανισμούς δημοσίου δικαίου ή δημόσιες επιχειρήσεις των κρατών μελών απαγορεύεται επίσης να αγοράζουν απευθείας χρεόγραφα, από τους οργανισμούς ή τους φορείς αυτούς, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ή οι εθνικές κεντρικές τράπεζες»

⁵² Τσιμπανούλης Δ. «Είναι πράξεις νομισματικής πολιτικής οι αγορές κρατικών ομολόγων από την ΕΚΤ στη δευτερογενή αγορά», απόδοση από την ομιλία του ως άνω συγγραφέα στη διαδικτυακή εσπερίδα της Ελληνικής Ένωσης Ευρωπαϊκού Δικαίου με θέμα «Το Γερμανικό

Ωστόσο, σύμφωνα με την απόφαση του ΓΟΣΔ, η ΕΚΤ αλλά και το ΔΕΕ δεν προέβησαν στην απαιτούμενη στάθμιση μεταξύ του σκοπού νομισματικής πολιτικής που επιδιώκει το πρόγραμμα και των συνεπειών του στο επίπεδο οικονομικής πολιτικής κι ως εκ τούτου, οι αποφάσεις τους αντίκεινται στη διάταξη του α. 5 παρ. 1 εδ. 2 και παρ. 4 της ΣΕΕ και δεν καλύπτονται από την αρμοδιότητα της ΕΚΤ για άσκηση νομισματικής πολιτικής. Περαιτέρω, το ΓΟΣΔ αφού αναλύει εξονυχιστικά τις επιπτώσεις του προγράμματος αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αυτό λειτουργεί, παρατηρεί ότι οι επιπτώσεις του προγράμματος αυξάνονται με την πάροδο του χρόνου και καθιστούν τις απαιτήσεις μίας τέτοιας στάθμισης ακόμη μεγαλύτερες. Μάλιστα, επισημαίνει, ότι το πρόγραμμα μπορεί να έχει την ίδια επίδραση με την παροχή χρηματοοικονομικής βοήθειας στα Κράτη, κατ' α. 12 της συνθήκης του ΕΜΣ. Ακόμη, τονίζει ότι οι επιπτώσεις είναι σημαντικές και στον τραπεζικό τομέα διότι μέσω της αγοράς κρατικών ομολόγων, τα ομόλογα αυτά εντάσσονται στον ισολογισμό της Ευρωζώνης. Αυτό, όμως, συνεπάγεται μία βελτίωση της πιστοληπτικής ικανότητας των τραπεζών. Οι επιπτώσεις, συνεχίζει, είναι εμφανείς και σε κοινωνικό επίπεδο αφού επηρεάζονται διάφοροι κλάδοι όπως μέτοχοι, ενοικιαστές, ιδιοκτήτες ακινήτων αποταμιευτές, αγοραστές ασφαλιστικών προϊόντων κλπ, ενώ ταυτόχρονα υπάρχουν και επιχειρήσεις που μη βιώσιμες που δεν εκκαθαρίζονται λόγω της μείωσης επιτοκίων που προκαλείται από το πρόγραμμα.

Συνταγματικό Δικαστήριο καταλογίζει στην ΕΚΤ και στο ΔΕΕ υπέρβαση των αρμοδιοτήτων τους με αφορμή το πρόγραμμα της ΕΚΤ για αγορά κρατικών ομολόγων στη δευτερογενή αγορά» της 10ης Ιουνίου 2020, διαθέσιμο στο https://european-law-association.gr/wp-content/uploads/2020/12/%CE%94-%CE%A4%CF%83%CE%B9%CE%BC%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B7%CF%82_%CE%9F%CE%B9-%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AD%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CF%89%CE%BD-%CF%89%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%AC%CE%BE%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82.pdf

Γ.2. Τα διαφορετικά αποτελέσματα των προγραμμάτων για τα Κράτη-Μέλη εν συντομία

Η ΕΚΤ, αρχικά, το 2012, εφάρμοσε το πρόγραμμα «QE Lite» αγοράζοντας ιδιωτικά ομόλογα ασφαλισμένα με στοιχεία ενεργητικού, όπως εταιρικά ομόλογα με εξασφάλιση υποθήκης επί ακινήτων (private asset backed securities), επί του οποίου μάλιστα εκδόθηκε, μετά από παραπομπή από το BVerfG, προκαταρκτική απόφαση του ΔΕΚ στις 14 Ιανουαρίου 2015, η οποία έκρινε ότι prima facie, το QE Lite δεν συνιστούσε παραβίαση της απαγόρευσης άσκησης οικονομικής πολιτικής.

Εν συνεχεία, η ΕΚΤ, εφάρμοσε το QE, όπου αντί για ιδιωτικά ομόλογα, αγόρασε κρατικά ομόλογα (sovereign bonds). Αποτέλεσμα της μαζικής αγοράς κρατικών ομολόγων ήταν οι αποδόσεις των κρατικών ομολόγων σταδιακά να μειώνονται, ενώ λόγω των επαναλαμβανόμενων αγορών από την ΕΚΤ, το ρίσκο των ομολόγων μειωνόταν, με αποτέλεσμα την μείωση των αποδόσεών τους. Συνέπεια όλων αυτών, ήταν η μείωση του δημοσίου χρέους των κρατών. Ως εκ τούτου, η επαναφορά της εμπιστοσύνης των αγορών στα κράτη ήταν μονόδρομος, αφού πλέον όλο και απομακρυνόταν ο φόβος αυτά να χρεοκοπήσουν και μάλιστα με υψηλό χρέος.

Επιπροσθέτως, με τη πολιτική Outright Market Transactions (OMT) από το 2012, η ΕΚΤ ανέλαβε και νέο ρόλο: αυτόν του conditional lender of the last resort. Δηλαδή, με απλά λόγια, την ικανότητα να αγοράζει κρατικά ομόλογα με λήξη σε 1 έως 3 χρόνια από τις δευτερογενείς αγορές, υπό το όρο ότι το εκάστοτε Κράτος Μέλος έχει λάβει χρηματοδότηση από τον ESM, με τον οποίο θα πρέπει να έχει υπογράψει Μνημόνιο προς αποκατάσταση της ισορροπίας τρεχουσών συναλλαγών. Βέβαια, η απόφαση του Δικαστηρίου αφορά το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης (QE) και το OMT, και όχι το QE Lite επί του οποίου είχε εκδώσει προκαταρκτική απόφαση το ΔΕΚ⁵³.

⁵³ Πελεκάνος Γ., «Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΕ. Ανάγκη για περισσότερη Ευρώπη», <http://www.kinisispoliton.gr/%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1->

Αναφορικά με το μέσο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε, δηλαδή, τη μείωση των επιτοκίων μέσω της μαζικής αγοράς ομολόγων, αυτό εν τέλει εκ του αποτελέσματος κρίθηκε ότι είχε και ορισμένο αντίκτυπο στην οικονομική πολιτική. Η μείωση των επιτοκίων ωφέλησε κυρίως χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπως η Ιταλία και η Ελλάδα, ώστε να μπορούν να δανείζονται στις διεθνείς αγορές με επιτόκιο που να προσεγγίζει το γερμανικό. Αυτή είναι στην ουσία η έννοια της περίφημης φράσης «μείωση των spreads».

Από την άλλη πλευρά όμως, πρέπει να αναφερθεί ότι οι ενέργειες αυτές έβλαψαν τους αποταμιευτές άλλων χωρών, όπως η Γερμανία, λόγω της συρρίκνωσης των επιτοκίων των καταθέσεών τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να δημιουργηθούν ακόμη και αρνητικά επιτόκια και να προκληθούν προβλήματα στις ασφαλιστικές εταιρείες και στα συνταξιοδοτικά ταμεία όσον αφορά τις τοποθετήσεις τους.⁵⁴ Αυτό το γεγονός, ίσως, να δικαιολογεί εν μέρει τις σκέψεις των Γερμανών δικαστών, όχι τόσο από νομικής, όσο από κοινωνικής άποψης.

Γ.3 Οι αντιδράσεις των αγορών στο άκουσμα της απόφασης

Είναι σίγουρο ότι η θέματι απόφαση του ΓΟΣΔ επανέφερε την αβεβαιότητα στις αγορές, οι οποίες είχαν εφησυχαστεί από τις συνεχείς αγορές ομολόγων της ΕΚΤ. Ωστόσο, αυτό δεν κράτησε για πολύ. *«Τελικά, δεν είμαι βέβαιος ότι θα υπάρξουν πραγματικές συνέπειες, η ΕΚΤ θα πρέπει να εξηγήσει με πολύ περισσότερες λεπτομέρειες. Είναι σημαντικό ότι (οι δικαστές) είπαν ότι η απόφαση δεν αφορά στο*

[%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%83%CF%8C%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B7-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B7/](#)

⁵⁴ Σπαθόπουλος Φ., «Η απόφαση του γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου προκάλεσε αίσθηση και ανησυχίες για το μέλλον της Ευρώπης.», 14.09.2020, <https://www.kathimerini.gr/economy/561077101/oi-germano-i-dikastes-kai-i-ekt/>

τρέχον πρόγραμμα για την COVID-19», ήταν η δήλωση στελέχους της Axiom Alternative Investments⁵⁵.

Παρόλα αυτά, αξίζει να αναφερθεί ότι τις πρώτες ώρες μετά την γνωστοποίηση της απόφασης, το ευρώ υποχώρησε 0,7% στα 1,0829 δολάρια, ενώ οι αποδόσεις των κρατικών ομολόγων της Ευρωζώνης σημείωσαν άνοδο 2-9 μονάδων βάσης. Η απόδοση του γερμανικού 10ετούς τίτλους αυξανόταν 2,5 μονάδες βάσης στο -0,54%, ενώ η απόδοση του αντίστοιχου ιταλικού ομολόγου αυξανόταν 7 μονάδες βάσης στο 1,82%. Ο πανευρωπαϊκός δείκτης μετοχών Stoxx 600 έχασε μέρος των κερδών του και σημείωνε άνοδο 1,4%. Οι γερμανικές μετοχές άγγιζαν προσωρινά τα χαμηλά ημέρας, ενώ οι τράπεζες της Ευρωζώνης έχασαν τα μισά από τα κέρδη τους, τα οποία περιορίστηκαν στο 2%.⁵⁶

«Το λιγότερο πιθανό, αλλά πιο θετικό αποτέλεσμα για τις αγορές θα είναι αν η ΕΚΤ προσπαθήσει να πείσει το δικαστήριο για τη σημασία του PSPP. Το δεύτερο αποτέλεσμα μπορεί να εξαρτηθεί από αν (η ΕΚΤ) μπορέσει να προσθέσει κάποιες ασφαλιστικές δικλείδες για να διασφαλίσει ότι το PSPP σέβεται την αρχή της αναλογικότητας μεταξύ της οικονομικής και της νομισματικής πολιτικής. Αυτό θα είναι και το δυσκολότερο να αξιολογηθεί», ήταν η δήλωση αναλυτή της ING στο Λονδίνο⁵⁷. Επιπλέον, πολλοί αναλυτές σημείωναν ότι η τρίμηνη προθεσμία ⁵⁸ είναι καθησυχαστική, όπως ενδεικτικά ανέφερε αναλυτής της Societe Generale: *«Το PSPP παραβιάζει τη γερμανική νομοθεσία αλλά θεωρώ ότι η τρίμηνη προθεσμία είναι σημαντική για να δειχθεί η αναλογικότητα και η ΕΚΤ μπορεί να προχωρήσει μετά από αυτό. Εν τω μεταξύ, το PSPP θα συνεχίζεται κανονικά»*⁵⁹.

⁵⁵ «Γερμανία: "Εν μέρει αντισυνταγματικό" το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων της ΕΚΤ του 2015», 06.05.2020, <https://gr.euronews.com/2020/05/05/germania-en-merai-antisyntagmatiko-to-programma-agoras-omologwn-tis-ekt>

⁵⁶ «Γερμανία: "Εν μέρει ...», gr.euronews.com/, όπ.π.

⁵⁷ «Γερμανία: "Εν μέρει ...», gr.euronews.com/, όπ.π.

⁵⁸ Όπως προαναφέρθηκε στην Εισαγωγή αλλά και θα αναλυθεί περαιτέρω σε επόμενο κεφάλαιο, το ΓΟΣΔ στην απόφασή του έταξε προθεσμία τριών (3) μηνών στην ΕΚΤ ώστε να του δώσει πειστικές απαντήσεις ότι τηρήθηκε εν προκειμένω η αρχή της αναλογικότητας

⁵⁹ «Γερμανία: "Εν μέρει ...», gr.euronews.com/, όπ.π.

Δ. Η ΑΠΟΦΑΣΗ

Δ.1 Εισαγωγικά

Η απόφαση εξεδόθη την 5^η Μαΐου 2020 μετά από τέσσερις προσφυγές⁶⁰ Γερμανών πολιτών ενώπιον του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου⁶¹. Οι προσφυγές συνεκδικάστηκαν λόγω αντικειμένου και διαδικασίας κι εξεδόθη κοινή απόφαση. Η προφορική διαδικασία ενώπιον του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας πραγματοποιήθηκε στις 30 και 31 Ιουλίου.

Οι προσφεύγοντες με τα δικόγραφά τους στράφηκαν κυρίως κατά της παράλειψης εκ μέρους της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης και του Γερμανικού Κοινοβουλίου να λάβουν μέτρα για τη διασφάλιση της μη εφαρμογής της απόφασης του Διοικητικού Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 22ας Ιανουαρίου 2015, σχετικά με το διευρυμένο πρόγραμμα αγοράς περιουσιακών στοιχείων (ΕΚΤ / 2015/10) και της απόφασης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας της 4ης Μαρτίου 2015 ([ΕΕ] 2015/774) σχετικά με το πρόγραμμα αγοράς περιουσιακών στοιχείων του δημόσιου τομέα δευτερογενών αγορών, όπως αυτή έχει τροποποιηθεί⁶² αλλά και της παράλειψης εκ μέρους της Bundesbank να προσφύγει κατά της ΕΚΤ ενώπιον του ΔΕΕ κατά της συμμετοχής της στο εν λόγω πρόγραμμα. Επίσης, στράφηκαν κατά της παράλειψης εκ μέρους της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης να αντιμετωπίσει ενεργά το ζήτημα του πώς μπορεί να προστατευθεί η συνταγματική ταυτότητα της Γερμανίας από τις επιπτώσεις του προγράμματος, η οποία θεωρούν ότι επλήγη, αλλά και να λάβει τα κατάλληλα μέτρα κατά της ΕΚΤ, η οποία όπως

⁶⁰ 2 BvR 859/15, 2 BvR 1651/15, 2 BvR 2006/15 και 2 BvR 980/16

⁶¹ Η σύνθεση του Δικαστηρίου ήταν η εξής: Πρόεδρος Voßkuhle, μέλη Huber, Hermanns, Müller, Kessel-Wulf, König, Maidowski, Langenfeld

⁶² Η τροποποίηση επήλθε με τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας: [ΕΕ] 2015/2101) [ΕΕ] 2015/2464, Απόφαση [ΕΕ] 2016/702, Απόφαση [ΕΕ] 2017/100) και την απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 13ης Δεκεμβρίου 2018.

υποστηρίζουν με το πρόγραμμα PSPP υπερέβη τα όρια της νομισματικής πολιτικής, παραβιάζοντας τις αρμοδιότητες οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών και παραβίασε την απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδότησης των προϋπολογισμών των κρατών μελών από τις κεντρικές τράπεζες.

Δ.2 Οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων

Οι προσφυγές βασίζονταν κυρίως στον ισχυρισμό ότι το PSPP παραβίαζε ατομικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα ψήφου, του Γερμανικού Συντάγματος κυρίως λόγω παραβίασης της απαγόρευσης της νομισματικής χρηματοδότησης των κρατών-μελών του άρθρου 123 ΣΛΕΕ και της αρχής της δοτής αρμοδιότητας του άρθρου 5 παρ. 1 της ΣΕΕ σε συνδυασμό με τα άρθρα 119 και 127 επ της ΣΛΕΕ και ιδίως της αρχής της αναλογικότητας. Η παραβίαση του δικαιώματος συνάγεται από το ότι ενώ η αρμοδιότητα άσκησης της οικονομικής πολιτικής παραμένει στα Κράτη-Μέλη και στα δημοκρατικώς νομιμοποιημένα Εθνικά Κοινοβούλια, το πρόγραμμα έχει τόσο βαρυσήμαντες επιπτώσεις στην οικονομική πολιτική που εκτείνεται πέραν των ορίων της αποκλειστικής αρμοδιότητας της ΕΕ στον τομέα της νομισματικής πολιτικής. Ακόμη, οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν παραβίαση της συνταγματικής ταυτότητας που κατοχυρώνεται στο Θεμελιώδη Νόμο στο βαθμό που τα προγράμματα παραβιάζουν τις δημοσιονομικές εξουσίες του κράτους.

Με τις συνταγματικές καταγγελίες τους, οι καταγγέλλοντες αμφισβητούν ουσιαστικά το πρόγραμμα αγοράς περιουσιακών στοιχείων του δημόσιου τομέα (PSPP). Υποστηρίζουν ότι οι αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, στις οποίες βασίζονται τα προγράμματα συνιστούν πράξεις *ultra vires*, δηλαδή ότι εξεδόθησαν καθ' υπέρβαση αρμοδιοτήτων διότι δεν σεβάστηκαν την αρχή της αναλογικότητας κατά τη στάθμιση των επιπτώσεων του προγράμματος, κι ως εκ τούτου δεν πρέπει να παράγουν αποτελέσματα στην εθνική έννομη τάξη.

Δ.3 Τα προδικαστικά ερωτήματα του ΓΟΣΔ

Προκειμένου να απαντήσει το ΓΟΣΔ στους ισχυρισμούς των προσφευγόντων, ανέστειλε τη διαδικασία με Διάταξη⁶³ του στις 18 Ιουλίου 2017, και υπέβαλε στο ΔΕΕ αίτημα για την έκδοση προδικαστικής απόφασης σύμφωνα με το άρθρο. 267 (1) ΣΛΕΕ, στο οποίο έθετε ερωτήματα σχετικά με τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων περί των ορίων της αρμοδιότητας της ΕΚΤ κατά την άσκηση νομισματικής πολιτικής και μίας πιθανής υπέρβασης της εξουσίας της σε βάρος των αρμοδιοτήτων των Κρατών-Μελών και της δημοσιονομικής τους κυριαρχίας.

Πιο συγκεκριμένα, το ΓΟΣΔ έθεσε πέντε (5) ερωτήματα στο ΔΕΕ. Το πρώτο αφορά την απόφαση της 4ης Μαρτίου 2015 της ΕΚΤ, σχετικά με το πρόγραμμα αγοράς περιουσιακών στοιχείων του δημόσιου τομέα δευτερογενών αγορών, με τις μεταγενέστερες τροποποιητικές της και την απόφαση της 22ας Ιουνίου 2016 της ΕΚΤ, σχετικά με την επιλεξιμότητα εμπορεύσιμων χρεωστικών τίτλων και το κατά πόσο που ο τρόπος και η μέθοδος εφαρμογής τους παραβιάζουν το άρθρο 123 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ. Πιο αναλυτικά, το ΓΟΣΔ έθεσε το ερώτημα εάν αποτελεί παραβίαση του άρθρου 123 παρ. 1 της ΣΛΕΕ, στο πλαίσιο του προγράμματος αγοράς περιουσιακών στοιχείων του δημόσιου τομέα (PSPP): α) η κοινοποίηση στοιχείων που να παρέχουν ασφάλεια στις αγορές ότι μέρος των ομολόγων που θα εκδοθούν από τα κράτη μέλη θα αγοραστεί από το Ευρωσύστημα, β) ότι ακόμη και μετά την αγορά, δεν δίνονται λεπτομέρειες σχετικά με τη συμμόρφωση με τις ελάχιστες περιόδους μεταξύ της έκδοσης χρεωστικού τίτλου στην πρωτογενή αγορά και της αγοράς του στη δευτερογενή αγορά, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή εν προκειμένω η δικαστική επανεξέταση γ) κανένα από τα ομόλογα που αγοράστηκαν δεν μεταπωλήθηκε, αλλά μάλλον διατηρήθηκε μέχρι τη λήξη και αποσύρθηκε από την αγορά και δ) το Ευρωσύστημα αγοράζει εμπορεύσιμα χρεόγραφα με αρνητική απόδοση έως τη λήξη.

Το δεύτερο ερώτημα του ΓΟΣΔ, αφορά και αυτό ενδεχόμενη παραβίαση του α. 123 παρ. 1 της ΣΛΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, το ερώτημα που τέθηκε ήταν εάν οι προαναφερθείσες αποφάσεις της ΕΚΤ, παραβιάζουν το εν λόγω άρθρο σε περίπτωση

⁶³ BVerfGE 146, 216 <219 επ.>

που όταν, λαμβάνοντας υπόψη τις αλλαγές στις συνθήκες στις χρηματοπιστωτικές αγορές και ιδίως ως αποτέλεσμα της έλλειψης ομολόγων που διατίθενται για αγορά, η συνεχιζόμενη εφαρμογή του απαιτεί να ισχύουν οι αρχικά εφαρμοστέοι κανόνες αγοράς να είναι σταθερά πιο χαλαροί και ότι οι περιορισμοί που καθορίζονται στη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με ένα πρόγραμμα αγοράς ομολόγων όπως το PSPP χάνουν το αποτέλεσμα τους.

Το τρίτο ερώτημα αφορά το εάν η απόφαση (ΕΕ) 2015/774 της ΕΚΤ, παραβιάζει το α. 119 και το α. 127 παρ. 1 και 2 ΣΛΕΕ καθώς και τα α. 17-24 του πρωτοκόλλου για το καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και της ΕΚΤ, διότι υπερβαίνει τα όρια ενάσκησης νομισματικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας που ορίζεται σε αυτές τις διατάξεις και συνεπώς παραβιάζει τις αρμοδιότητες των κρατών μελών. Πιο αναλυτικά, το ΓΟΣΔ έθεσε το ερώτημα εάν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα υπερβαίνει την εντολή και αρμοδιότητα της, ιδίως από το γεγονός ότι : α) λόγω του όγκου του PPSP, το οποίο στις 12 Μαΐου 2017 ανήλθε σε 1.534,8 δισεκατομμύρια ευρώ, η εν λόγω απόφαση επηρεάζει σημαντικά τους όρους αναχρηματοδότησης των κρατών μελών, β) λαμβάνοντας υπόψη τη βελτίωση των συνθηκών αναχρηματοδότησης των κρατών μελών και την επίδρασή του PSPP στις εμπορικές τράπεζες, η εν λόγω απόφαση δεν έχει μόνο έμμεσες οικονομικές συνέπειες, αλλά μάλλον, τα αντικειμενικά προσδιορίσιμα αποτελέσματά του προγράμματος υποδηλώνουν ότι το εν λόγω πρόγραμμα επιδιώκει έναν στόχο οικονομικής πολιτικής με τουλάχιστον ίση προτεραιότητα, εκτός από τον στόχο της νομισματικής πολιτικής, γ) λόγω των ισχυρών επιπτώσεων της οικονομικής πολιτικής, η εν λόγω απόφαση παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας και δ) δεδομένης της απουσίας συγκεκριμένης αιτιολογίας, δεν είναι δυνατόν να επανεξεταστεί εάν η εν λόγω απόφαση σέβεται την αρχή της αναλογικότητας, ήτοι εάν το μέσο (δηλαδή το πρόγραμμα) είναι πρόσφορο, αναγκαίο και κατάλληλο για την επίτευξη των στόχων του, κατά τη διάρκεια των άνω των δύο ετών περιόδου εφαρμογής του.

Το τέταρτο ερώτημα του ΓΟΣΔ, αφορά το εάν η εν λόγω απόφαση της ΕΚΤ (που αναφέρεται στο ανωτέρω πρώτο ερώτημα) παραβιάζει το άρθρο 119 και το άρθρο 127 παράγραφοι 1 και 2 της ΣΛΕΕ και τα άρθρα 17 έως 19 του πρωτοκόλλου για το καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας σε κάθε περίπτωση, επειδή ο όγκος του και οι άνω

των δύο ετών μακρά εφαρμογή του, καθώς και τα αποτελέσματα της οικονομικής πολιτικής που προκύπτουν, οδηγούν σε διαφορετική εκτίμηση της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας του PSPP και, ως εκ τούτου, από μια συγκεκριμένη στιγμή και μετά, η απόφαση αποτελούσε υπέρβαση της εντολής νομισματικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Το πέμπτο και τελευταίο ερώτημα του ΓΟΣΔ είναι το εάν με την απεριόριστη κατανομή κινδύνων μεταξύ των εθνικών κεντρικών τραπεζών του Ευρωσυστήματος σε περίπτωση που οι κεντρικές κυβερνήσεις χρεοκοπήσουν, κάτι που ενδεχομένως προβλέπεται στην εκδοθείσα από την ΕΚΤ απόφαση, παραβιάζεται το άρθρο 123 και το άρθρο 125 ΣΛΕΕ καθώς και το άρθρο 4 παράγραφος 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, εάν αυτή η χρεοκοπία μπορεί να απαιτήσει την ανακεφαλαιοποίηση των εθνικών κεντρικών τραπεζών με κεφάλαια που αντλούνται από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Δ.4 Η απάντηση του ΔΕΕ⁶⁴ στα προδικαστικά ερωτήματα του ΓΟΣΔ

Δ.4.1 Εισαγωγικά

Την 11^η Δεκεμβρίου 2018, το ΔΕΕ εκδίδει απόφαση επί των προδικαστικών ερωτημάτων του ΓΟΣΔ. Με την απόφασή του C-493/17 Weiss της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2018, σε απόλυτη συμφωνία με την προγενέστερη γνώμη του Γενικού Εισαγγελέα Wathelet⁶⁵, κρίνει ότι το πρόγραμμα PSPP θεσπίστηκε εντός του πλαισίου των αρμοδιοτήτων της ΕΚΤ, δεν παραβιάζει την απαγόρευση της νομισματικής

⁶⁴ Η ανάλυση αφορά τις παραγράφους 30 έως 166 της απόφασης.

⁶⁵ Τζέμος Β., «Ανάλυση-Η πιο αντιευρωπαϊκή απόφαση της 20ετίας», 13.05.2020, <https://www.kathimerini.gr/economy/international/1078025/analysi-i-pio-antieyropaiki-apofasi-tis-20etias/>

χρηματοδότησης των Κρατών – Μελών και ότι οι αποφάσεις της ΕΚΤ βρίσκονται σε πλήρη αρμονία με την αρχή της αναλογικότητας. Το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι το πρόγραμμα λειτουργεί στα πλαίσια ενάσκησης της νομισματικής πολιτικής της ΕΕ, η οποία είναι αποκλειστική αρμοδιότητα της. Αναφορικά με τα πρώτα τέσσερα ερωτήματα έκρινε ότι η εξέταση τους δεν αποκάλυψε κανένα στοιχείο τέτοιο που να επηρεάζει την εγκυρότητα της απόφασης (ΕΕ) 2015/774 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας της 4ης Μαρτίου 2015 σχετικά με το πρόγραμμα αγοράς περιουσιακών στοιχείων του δημόσιου τομέα στις δευτερογενείς αγορές, ενώ το πέμπτο απορρίφθηκε ως απαράδεκτο, λόγω της υποθετικής⁶⁶ φύσης του.

Δ.4.2 Η υποχρέωση αιτιολογίας του ά. 296 ΣΛΕΕ

Αναφορικά με την υποχρέωση αιτιολογίας που ορίζεται στην παρ. 2 του ά. 296 ΣΛΕΕ και την εικαζόμενη απουσία ειδικής αιτιολογίας των αποφάσεων της ΕΚΤ σχετικά με το PSPP, το ΔΕΕ έκρινε ότι αν και σαφώς πρέπει να αποδεικνύεται με σαφή και ξεκάθαρο τρόπο η συλλογιστική του συντάκτη του εκάστοτε μέτρου, προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα στους ενδιαφερόμενους να εξακριβώσουν τους λόγους του μέτρου και να επιτραπεί στο Δικαστήριο να ασκήσει την εξουσία ελέγχου του, δεν απαιτείται αυτή να εξεταστεί σε κάθε σχετικό πραγματικό και νομικό σημείο. Ειδικότερα, στην περίπτωση μέτρου που προορίζεται να έχει γενική εφαρμογή, το οποίο καθιστά σαφές τον ουσιώδη στόχο που επιδιώκουν τα θεσμικά όργανα, δεν απαιτείται ειδική αιτιολογία για καθεμία από τις τεχνικές επιλογές των οργάνων. Το ζήτημα αν πληρούται η υποχρέωση αιτιολογήσεως πρέπει, επιπλέον, να εκτιμάται με αναφορά όχι μόνο στη διατύπωση του μέτρου, αλλά και στο πλαίσιο του και σε ολόκληρο το σύνολο των νομικών κανόνων που διέπουν το επίμαχο ζήτημα.

⁶⁶ Το Δικαστήριο έκρινε ότι, μολονότι τα ζητήματα που αφορούν το δίκαιο της ΕΕ έχουν τεκμήριο καταλληλότητας, πρέπει να αρνούνται να αποφανθούν επί ενός ζητήματος που υποβάλλει ένα εθνικό δικαστήριο, όπου είναι προφανές ότι η ερμηνεία ή η απόφαση εγκυρότητας, ενός κανόνα του δικαίου της ΕΕ που ζητείται δεν σχετίζεται με τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης ή τον σκοπό της, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικό ή όταν το Δικαστήριο δεν έχει ενώπιόν του το πραγματικό ή νομικό υλικό που απαιτείται μια χρήσιμη απάντηση στις ερωτήσεις που του υποβλήθηκαν.

Εν προκειμένω, το ΔΕΕ έκρινε ότι οι αιτιολογικές σκέψεις 3 και 4 της απόφασης 2015/774 περιγράφουν τον στόχο του PSPP και το οικονομικό πλαίσιο που δικαιολογεί τη θέσπιση αυτού του προγράμματος καθώς και τους μηχανισμούς για την επίτευξη των επιδιωκόμενων αποτελεσμάτων του. Περαιτέρω, το ΔΕΕ επισημαίνει ότι αν και οι αιτιολογίες των αποφάσεων 2015/2464, 2016/702 και 2017/100 δεν αναπαράγουν τους λόγους που σχετίζονται με το PSPP, περιλαμβάνουν, όμως, εξηγήσεις σχετικά με τις εκτιμήσεις στις οποίες βασίζονται οι τροποποιήσεις που έλαβαν αυτές οι αποφάσεις στους κανόνες που διέπουν το PSPP. Επιπλέον, το ΔΕΕ αναφέρει τα διάφορα έγγραφα που δημοσίευσε η ΕΚΤ κατά τον χρόνο εκδόσεως καθεμιάς από αυτές τις αποφάσεις που συμπληρώνουν τη συλλογιστική που δόθηκε σε αυτές, καθορίζοντας, λεπτομερώς, τις οικονομικές αναλύσεις στις οποίες βασίζονται, τις διάφορες επιλογές που εξέτασε το Διοικητικό Συμβούλιο και τους λόγους που δικαιολογούν τις επιλογές που έγιναν, λαμβάνοντας υπόψη, ιδίως, τις παρατηρούμενες και αναμενόμενες επιπτώσεις του PSPP. Περαιτέρω, όπως, επεσήμανε και ο Γενικός Εισαγγελέας στα σημεία 133 έως 138 και 144 έως 148 των προτάσεών του, οι διαδοχικές αποφάσεις της ΕΚΤ σχετικά με το PSPP διευκρινίστηκαν με συνέπεια με τη δημοσίευση δελτίων τύπου, με τις εισαγωγικές δηλώσεις του Προέδρου της ΕΚΤ σε συνεντεύξεις τύπου, συνοδευόμενες από απαντήσεις στα ερωτήματα που έθεσε ο Τύπος, και από τους λογαριασμούς των συνεδριάσεων νομισματικής πολιτικής του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ, οι οποίες περιγράφουν τις συζητήσεις στο πλαίσιο αυτού του οργάνου.

Δ.4.3 Σχετικά με το άρθρο 119 και άρθρο 127 παράγραφοι 1 και 2 της ΣΛΕΕ και άρθρα 17 έως 24 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ

Αναφορικά με τα ερωτήματα σχετικά με το άρθρο 119 και το άρθρο 127 παράγραφοι 1 και 2 της ΣΛΕΕ και άρθρα 17 έως 24 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ, το ΔΕΕ ξεκινά το συλλογισμό του αρχικά αναφερόμενο στο άρθρο 119 παρ. 2 της ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο, οι δραστηριότητες των κρατών μελών και της Ένωσης περιλαμβάνουν ένα ενιαίο νόμισμα, το ευρώ, καθώς και τον ορισμό και τη συμπεριφορά μιας ενιαίας νομισματικής πολιτικής και συναλλαγματικής πολιτικής. Όσον αφορά ειδικότερα τη νομισματική πολιτική, το άρθρο 3 παρ. 1

στοιχείο γ) της ΣΛΕΕ ορίζει ότι η Ένωση έχει αποκλειστική αρμοδιότητα στον τομέα αυτόν για τα κράτη μέλη με νόμισμα το ευρώ ενώ σύμφωνα με το ά. 282 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ, η ΕΚΤ και οι κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών με νόμισμα το ευρώ, δηλαδή το Ευρωσύστημα, οφείλουν να ασκούν τη νομισματική πολιτική της Ένωσης. Ακόμη, σύμφωνα με το άρθρο 282 παρ. 4 της ΣΛΕΕ, η ΕΚΤ λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για την εκτέλεση των καθηκόντων της σύμφωνα με τα άρθρα 127 έως 133 και 138 της ΣΛΕΕ, καθώς και με τους όρους που καθορίζονται στο καταστατικό του ΕΣΚΤ και της ΕΚΤ.

Στο πλαίσιο αυτό, επισημαίνει το ΔΕΕ, εναπόκειται στο ΕΣΚΤ, σύμφωνα με το άρθρο 127 παράγραφος 2, το άρθρο 130 και το άρθρο 282 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ, να ορίσει και να εφαρμόσει την πολιτική αυτή, ενεργώντας ανεξάρτητα και σύμφωνα με την αρχή της δοτής αρμοδιότητας, ενώ εναπόκειται στο Δικαστήριο, κατά την άσκηση του ελέγχου του, να διασφαλίζει, υπό τους όρους που καθορίζονται από τις Συνθήκες, την τήρηση της. Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι η ΣΛΕΕ δεν περιέχει ακριβή ορισμό της νομισματικής πολιτικής, αλλά καθορίζει τόσο τους στόχους της νομισματικής πολιτικής όσο και τα μέσα που είναι διαθέσιμα στο ΕΣΚΤ για την εφαρμογή αυτής της πολιτικής. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 127 παράγραφος 1 και το άρθρο 282 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ, ο πρωταρχικός στόχος της νομισματικής πολιτικής της Ένωσης είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών. Οι ίδιες διατάξεις ορίζουν περαιτέρω ότι, με την επιφύλαξη αυτού του στόχου, το ΕΣΚΤ πρέπει να στηρίζει τις γενικές οικονομικές πολιτικές στην Ένωση, προκειμένου να συμβάλει στην επίτευξη των στόχων του, όπως ορίζεται στο άρθρο 3 ΣΕΕ. Μάλιστα, όσον αφορά τα μέσα που αποδίδονται από το πρωτογενές δίκαιο στο ΕΣΚΤ για την επίτευξη αυτών των στόχων, το κεφάλαιο IV του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ, το οποίο περιγράφει τις νομισματικές λειτουργίες και πράξεις που διασφαλίζει το ΕΣΚΤ, ορίζει τα μέσα στα οποία το ΕΣΚΤ μπορεί να προσφύγει στο πλαίσιο της νομισματικής πολιτικής.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι, για να προσδιοριστεί εάν ένα μέτρο εμπίπτει στον τομέα της νομισματικής πολιτικής, είναι σκόπιμο να αναφερθούμε κυρίως στους στόχους του μέτρου αυτού. Τα μέσα που χρησιμοποιεί το μέτρο για την επίτευξη αυτών των στόχων είναι επίσης συναφή. Πρώτον, όσον αφορά τους στόχους της απόφασης 2015/774, από την αιτιολογική σκέψη 4 της αποφάσεως αυτής προκύπτει ότι ο σκοπός της τελευταίας είναι να συμβάλει στην επιστροφή των ποσοστών

πληθωρισμού σε επίπεδα κάτω, αλλά πλησίον , 2% μεσοπρόθεσμα. Συναφώς, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι οι συντάκτες των Συνθηκών επέλεξαν να καθορίσουν τον πρωταρχικό στόχο της νομισματικής πολιτικής της Ένωσης –και συγκεκριμένα τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών— με γενικό και αφηρημένο τρόπο, αλλά δεν διευκρίνισαν ακριβώς πώς αυτός ο στόχος έπρεπε να δοθεί συγκεκριμένη έκφραση σε ποσοτικούς όρους. Επίσης, δεν σύμφωνα με το ΔΕΕ, δεν προκύπτει ότι ο καθορισμός του στόχου της διατήρησης της σταθερότητας των τιμών ως διατήρησης των ποσοστών πληθωρισμού σε επίπεδα κάτω, αλλά και πλησίον του, 2% μεσοπρόθεσμα, το οποίο το ΕΣΚΤ επέλεξε να υιοθετήσει το 2003, πάσχει από πλευράς αξιολόγησης και υπερβαίνει το πλαίσιο που καθορίζεται από τη ΣΛΕΕ. Επομένως, όπως ισχυρίζεται η ΕΚΤ, ο ειδικός στόχος της αιτιολογικής σκέψης 4 της απόφασης 2015/774 μπορεί να συνδεθεί με τον πρωταρχικό στόχο της νομισματικής πολιτικής της Ένωσης, όπως ορίζεται στο άρθρο 127 (1) και άρθρο 282 παράγραφος 2 ΣΛΕΕ ενώ είναι σαφές ότι το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από το γεγονός ότι το PSPP δύναται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στους ισολογισμούς των τραπεζών, καθώς και στους όρους αναχρηματοδότησης των κρατών μελών της ζώνης του ευρώ.

Περαιτέρω, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το άρθρο 127, παρ. 1, ΣΛΕΕ προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι αφενός με την επιφύλαξη του πρωταρχικού στόχου της διατήρησης της σταθερότητας των τιμών, το ΕΣΚΤ είναι να στηρίζει τις γενικές οικονομικές πολιτικές στην Ένωση και ότι αφετέρου το ΕΣΚΤ πρέπει να ενεργεί σύμφωνα με τις αρχές που ορίζονται στο άρθρο 119 ΣΛΕΕ. Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο της θεσμικής ισορροπίας που καθορίζεται από τις διατάξεις του Τίτλου VIII της ΣΛΕΕ, η οποία περιλαμβάνει την ανεξαρτησία του ΕΣΚΤ που εγγυάται το άρθρο 130 και το άρθρο 282 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ, οι συντάκτες των Συνθηκών δεν σκόπευαν να κάνουν έναν απόλυτο διαχωρισμό μεταξύ οικονομικών και νομισματικών πολιτικών. Ως εκ τούτου καταλήγει το ΔΕΕ, ότι ένα μέτρο νομισματικής πολιτικής δεν μπορεί να θεωρηθεί ισοδύναμο με ένα μέτρο οικονομικής πολιτικής για τον μοναδικό λόγο ότι μπορεί να έχει έμμεσες επιπτώσεις που μπορούν επίσης να αναζητηθούν στο πλαίσιο της οικονομικής πολιτικής

Εν συνεχεία, το ΔΕΕ αναφέρεται στην αποφάσεις Pringle της 27ης Νοεμβρίου 2012 και Gauweiler κ.λπ της 16ης Ιουνίου 2015, στις οποίες έκρινε ως έμμεσες επιπτώσεις χωρίς συνέπειες για τους στόχους των μέτρων που αφορούσαν αυτές τις υποθέσεις, αποτελέσματα τα οποία, ακόμη και κατά τη λήψη των μέτρων,

ήταν προβλέψιμες συνέπειες των μέτρων αυτών. Αυτές οι έμμεσες επιπτώσεις, μάλιστα, πρέπει να ήταν ήδη γνωστές στα όργανα λήψεως μέτρων κατά τη λήψη των αυτών. Επίσης, το ΔΕΕ, τονίζει ότι η άσκηση της νομισματικής πολιτικής θα έχει πάντα αντίκτυπο στα επιτόκια και τους όρους αναχρηματοδότησης των τραπεζών, ο οποίος έχει κατ' ανάγκη συνέπειες για τους όρους χρηματοδότησης του δημόσιου ελλείμματος των κρατών μελών.

Το ΔΕΕ τονίζει, ακόμη, ότι για να ασκήσει επιρροή στα ποσοστά πληθωρισμού, το ΕΣΚΤ πρέπει αναγκαστικά να υιοθετήσει μέτρα που έχουν συγκεκριμένες επιπτώσεις στην πραγματική οικονομία, τα οποία θα μπορούσαν επίσης να αναζητηθούν από διαφορετική οπτική στο πλαίσιο της οικονομικής πολιτικής. Ειδικότερα, όταν η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών απαιτεί από το ΕΣΚΤ να επιδιώκει την αύξηση του πληθωρισμού, τα μέτρα που πρέπει να λάβει για τη διευκόλυνση των νομισματικών και χρηματοοικονομικών συνθηκών στη ζώνη του ευρώ για το σκοπό αυτό ενδέχεται να έχουν αντίκτυπο στα επιτόκια των κρατικών ομολόγων, επειδή, μεταξύ άλλων, αυτά τα επιτόκια διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στον καθορισμό των επιτοκίων που ισχύουν για τους διάφορους οικονομικούς παράγοντες. Υπό αυτήν την έννοια, προσθέτει, εάν το ΕΣΚΤ αποκλειόταν εντελώς από τη λήψη τέτοιων μέτρων όταν τα αποτελέσματά τους είναι προβλέψιμα και εν γνώσει τους γίνονται δεκτά, αυτό θα το εμπόδιζε, στην πράξη, να χρησιμοποιήσει τα μέσα που του διέθεσαν οι Συνθήκες για την επίτευξη των στόχων νομισματικής πολιτικής, ιδίως σε μια εποχή μιας οικονομικής κρίσης που ενέχει κίνδυνο αποπληθωρισμού, γεγονός που αποτελεί ανυπέρβλητο εμπόδιο για την εκπλήρωση της αποστολής που του έχει ανατεθεί από το πρωτογενές δίκαιο.

Περαιτέρω, όσον αφορά τα μέσα που χρησιμοποιούνται στην απόφαση 2015/774 για την επίτευξη του στόχου της διατήρησης της σταθερότητας των τιμών, δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι το PSPP βασίζεται στην αγορά κρατικών ομολόγων σε δευτερογενείς αγορές.

Σημαντική είναι, επίσης, η διαπίστωση του ΔΕΕ ότι από το άρθρο 18 παρ.1 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ, το οποίο αποτελεί μέρος του κεφαλαίου IV του εν λόγω πρωτοκόλλου, προκύπτει σαφώς ότι για την επίτευξη των στόχων του ΕΣΚΤ και την εκπλήρωση των καθηκόντων του, όπως προβλέπεται στο πρωτογενές δίκαιο, η ΕΚΤ και οι κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών μπορούν, κατ' αρχήν, να

δραστηριοποιούνται στις χρηματοπιστωτικές αγορές αγοράζοντας και πωλώντας άμεσα εμπορεύσιμα μέσα σε ευρώ. Συνεπώς, οι πράξεις που προβλέπονται στην απόφαση 2015/774 χρησιμοποιούν ένα από τα μέσα νομισματικής πολιτικής για τα οποία προβλέπει το πρωτογενές δίκαιο.

Συνεπεία των ανωτέρω, το ΔΕΕ καταλήγει ότι, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού του και των μέσων που προβλέπονται για την επίτευξη του σκοπού αυτού, απόφαση όπως η απόφαση 2015/774 εμπίπτει στο πεδίο της νομισματικής πολιτικής.

Δ.4.4 Αναφορικά με την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας

Όπως επισημαίνει το ΔΕΕ, από το ά. 119, παρ. 2, ΣΛΕΕ και το άρθρο 127, παρ. 1, ΣΛΕΕ προκύπτει, σε συνδυασμό με το ά. 5, παρ. 4, ΣΕΕ, ότι ένα πρόγραμμα αγοράς ομολόγων που αποτελεί μέρος νομισματικής πολιτικής μπορεί να εγκριθεί και να εφαρμοστεί έγκυρα εφόσον τα μέτρα που συνεπάγεται είναι ανάλογα προς τους στόχους αυτής της πολιτικής. Περαιτέρω, σύμφωνα με πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η αρχή της αναλογικότητας απαιτεί οι πράξεις των θεσμικών οργάνων της ΕΕ να είναι κατάλληλες για την επίτευξη των νόμιμων στόχων που επιδιώκει η επίμαχη νομοθεσία και να μην υπερβαίνουν τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων αυτών. Όσον αφορά δε τον δικαστικό έλεγχο της συμμόρφωσης με αυτούς τους όρους, δεδομένου ότι το ΕΣΚΤ απαιτείται, όταν προετοιμάζει και εφαρμόζει ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων ανοικτής αγοράς του είδους που προβλέπεται στην απόφαση 2015/774, να κάνει επιλογές τεχνικού χαρακτήρα και να αναλάβει σύνθετες προβλέψεις και εκτιμήσεις, πρέπει να επιτρέπεται, σε αυτό το πλαίσιο, μια ευρεία διακριτική ευχέρεια.

Όσον αφορά, δε την καταλληλότητα του PSPP για την επίτευξη των στόχων του ΕΣΚΤ, το ΔΕΕ τονίζει ότι αυτό προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 3 της απόφασης 2015/774, από τα έγγραφα που δημοσίευσε η ΕΚΤ κατά τον χρόνο έκδοσης της εν λόγω απόφασης και από τις παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στην Δικαστήριό ότι η απόφαση 2015/774 εκδόθηκε υπό το φως ορισμένων παραγόντων που αύξησαν σημαντικά τον κίνδυνο μείωσης των τιμών μεσοπρόθεσμα, στο πλαίσιο μιας οικονομικής κρίσης που συνεπάγεται κίνδυνο αποπληθωρισμού.

Η ΕΚΤ, συνεχίζει το ΔΕΕ, αναφέρθηκε εν προκειμένω στις πρακτικές άλλων κεντρικών τραπεζών και σε διάφορες μελέτες, οι οποίες δείχνουν ότι οι μεγάλης κλίμακας αγορές κρατικών ομολόγων μπορούν να συμβάλουν στην επίτευξη του στόχου σχετικά με τον πληθωρισμό μέσω της διευκόλυνσης της πρόσβασης στη χρηματοδότηση που συμβάλλει στην ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας δίνοντας ένα σαφές μήνυμα της δέσμευσης του ΕΣΚΤ να επιτύχει τον καθορισμένο στόχο για τον πληθωρισμό, προωθώντας τη μείωση των πραγματικών επιτοκίων και, ταυτόχρονα, ενθαρρύνοντας τις τράπεζες να παρέχουν περισσότερη πίστωση προκειμένου να εξισορροπήσουν τα χαρτοφυλάκια τους.

Συνεπώς, καταλήγει το ΔΕΕ, ενόψει των πληροφοριών που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο, δεν φαίνεται ότι η οικονομική ανάλυση του ΕΣΚΤ, σύμφωνα με την οποία το PSPP ήταν κατάλληλο, στις νομισματικές και χρηματοοικονομικές συνθήκες της ζώνης του ευρώ, για να συμβάλει στην επίτευξη του στόχου της διατήρησης σταθερότητα των τιμών πάσχει από πρόδηλο σφάλμα εκτίμησης.

Επιπροσθέτως, το ΔΕΕ τονίζει ότι το πρόγραμμα PSPP υιοθετήθηκε σε ένα πλαίσιο το οποίο η ΕΚΤ περιέγραψε ότι χαρακτηρίζεται, αφενός, από συνεχή χαμηλό πληθωρισμό που κινδύνευε να προκαλέσει έναν κύκλο αποπληθωρισμού και, αφετέρου, από την αδυναμία αντιμετώπισης αυτού του κινδύνου από μέσα των άλλων μέσων που διαθέτει το ΕΣΚΤ για αύξηση των ποσοστών πληθωρισμού.

Υπό τις συνθήκες αυτές, λαμβανομένων υπόψη των προβλέψιμων επιπτώσεων του PSPP και δεδομένου ότι δεν φαίνεται ότι ο στόχος του ΕΣΚΤ θα μπορούσε να επιτευχθεί με οποιοδήποτε άλλο μέτρο νομισματικής πολιτικής που συνεπάγεται περιορισμένη δράση εκ μέρους του ΕΣΚΤ, πρέπει να θεωρηθεί, σύμφωνα με το ΔΕΕ, ότι, στην βασική του αρχή, το PSPP δεν προφανώς υπερβαίνει ό, τι είναι απαραίτητο για την επίτευξη αυτού του στόχου. Επιπλέον, το ΔΕΕ υπογραμμίζει ότι αφού η δράση του ΕΣΚΤ θα έχει αντίκτυπο στις χρηματοοικονομικές συνθήκες σε ολόκληρη τη ζώνη του ευρώ και δεν θα καλύψει τις ειδικές χρηματοδοτικές ανάγκες ορισμένων κρατών μελών της περιοχής αυτής, συμβάλλει επίσης στην εξασφάλιση ότι τα αποτελέσματά του περιορίζονται σε ό, τι είναι απαραίτητο για την επίτευξη του σχετικού στόχου, ιδίως επειδή το PSPP δεν είναι επιλεκτικό.

Ακόμη, σύμφωνα με το ΔΕΕ, η διάταξη του ά. 3 της απόφασης 2015/774, η οποία ορίζει ότι αγορά ομολόγων βάσει του PSPP πρέπει να γίνεται με αυστηρά

κριτήρια επιλεξιμότητας έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του αντίκτυπου αυτού του προγράμματος στους ισολογισμούς των τραπεζών, διασφαλίζοντας ότι το πρόγραμμα δεν εφαρμόζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπουν σε αυτές τις τράπεζες να μεταπωλούν χρεόγραφα με υψηλό επίπεδο κινδύνου για το ΕΣΚΤ.

Εν συνεχεία, το ΔΕΕ υπογραμμίζει, ότι το PSPP προοριζόταν, από την αρχή, να εφαρμοστεί μόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου που απαιτείται για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου και, ως εκ τούτου, έχει προσωρινό χαρακτήρα.

Από την αιτιολογική σκέψη 7 της απόφασης 2015/774 προέκυψε αρχικά ότι η περίοδος εφαρμογής του PSPP θα διαρκούσε έως τα τέλη Σεπτεμβρίου 2016. Στη συνέχεια, η περίοδος αυτή παρατάθηκε μέχρι το τέλος Μαρτίου 2017 και στη συνέχεια μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου 2017, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 3 της απόφασης 2015/2464 και στην αιτιολογική σκέψη 4 της απόφασης 2017/100 αντίστοιχα. Προς τούτο, οι αποφάσεις που ελήφθησαν σχετικά ενσωματώθηκαν στο άρθρο 2 παράγραφος 2 της κατευθυντήριας γραμμής για το πρόγραμμα αγοράς περιουσιακών στοιχείων του δημόσιου τομέα δευτερογενών αγορών (ΕΚΤ / 2015 / NP3), το οποίο είναι δεσμευτικό για τις κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 1 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ.

Η αρχική αυτή περίοδος ή οι διαδοχικές επεκτάσεις της προφανώς δεν υπερβαίνουν, σύμφωνα με το ΔΕΕ, ό, τι ήταν απαραίτητο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου, δεδομένου ότι κάλυπταν πάντα σχετικά μικρές περιόδους και αποφασίστηκαν λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι οι παρατηρούμενες μεταβολές των ποσοστών πληθωρισμού ήταν δεν επαρκούσαν για την επίτευξη του στόχου που επιδιώκεται με την απόφαση 2015/774.

Αναφορικά με τον όγκο των ομολόγων που μπορούν να αγοραστούν βάσει του PSPP, πρέπει πρώτα να τονιστεί ότι έχει εγκριθεί ένα σύνολο κανόνων για τον περιορισμό αυτού του όγκου εκ των προτέρων. Έτσι, ο όγκος αυτός, από την αρχή, περιορίστηκε με τον καθορισμό ενός μηνιαίου ποσού αγοράς περιουσιακών στοιχείων. Το ποσό αυτό, το οποίο αναθεωρήθηκε τακτικά προκειμένου να περιοριστεί σε ό, τι ήταν αναγκαίο για την επίτευξη του δηλωθέντος στόχου, βρίσκεται στην αιτιολογική σκέψη 7 της απόφασης 2015/774, στην αιτιολογική σκέψη 3 της απόφασης 2016/702 και στην αιτιολογική σκέψη 5 της απόφασης 2017/100 και ενσωματώθηκε στο άρθρο 2 παράγραφος 2 της κατευθυντήριας

γραμμής. Επίσης προκύπτει από την τελευταία διάταξη ότι δίνεται προτεραιότητα στα ομόλογα που εκδίδονται από ιδιωτικούς φορείς εκμετάλλευσης.

Επιπλέον, όπως παρατηρεί το ΔΕΕ, η έκταση της πιθανής παρέμβασης του ΕΣΚΤ στις δευτερογενείς αγορές, στο πλαίσιο του PSPP, περιορίζεται επίσης από τους κανόνες του άρθρου 5 της απόφασης 2015/774, οι οποίοι καθορίζουν αυστηρά όρια αγοράς ανά έκδοση και ανά εκδότη. Στη συνέχεια, μολονότι είναι αλήθεια ότι, παρά τα διάφορα αυτά όρια, ο συνολικός όγκος των κινητών αξιών που μπορούν να αποκτηθούν βάσει του PSPP παραμένει ουσιαστικός, η ΕΚΤ διατύπωσε το βασικό σημείο ότι η αποτελεσματικότητα ενός τέτοιου προγράμματος μέσω των μηχανισμών που περιγράφονται στην παράγραφο 77 αυτής της απόφασης εξαρτάται από την αγορά και κατοχή μεγάλου όγκου κρατικών ομολόγων. Αυτό σημαίνει όχι μόνο ότι ο όγκος των αγορών πρέπει να είναι επαρκής, αλλά και ότι μπορεί να αποδειχθεί απαραίτητο, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος που επιδιώκεται με την απόφαση 2015/774, να κρατήσει τα ομόλογα που αγοράστηκαν σε διαρκή βάση και να επενδύσει τα πραγματοποιηθέντα ποσά όταν αυτά τα ομόλογα εξοφλούνται κατά τη λήξη τους.

Εν κατακλείδι, το ΔΕΕ κατηγορηματικά δηλώνει ότι το γεγονός ότι αμφισβητείται η ως άνω αιτιολογημένη ανάλυση που προσέφεραν η ΕΚΤ και το ΕΣΚΤ, δεν αρκεί από μόνη της για να αποδειχθεί πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως εκ μέρους του ΕΣΚΤ, δεδομένου ότι ζητήματα νομισματικής πολιτικής είναι συνήθως αμφιλεγόμενου χαρακτήρα αλλά και ενόψει της ευρείας διακριτικής ευχέρειας του ΕΣΚΤ, τίποτα άλλο δεν μπορεί να απαιτηθεί από το ΕΣΚΤ, εκτός από το ότι χρησιμοποιεί την οικονομική του εμπειρία και τα απαραίτητα τεχνικά μέσα που έχει στη διάθεσή του για να πραγματοποιήσει αυτήν την ανάλυση με όλη προσοχή και ακρίβεια. Τέλος, το ΔΕΕ, λαμβάνοντας υπ'όψιν, των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στα έγγραφα ενώπιον του και της ευρείας διακριτικής ευχέρειας που διαθέτει το ΕΣΚΤ, δηλώνει ότι δεν είναι προφανές ότι ένα πρόγραμμα αγοράς κρατικών ομολόγων είτε πιο περιορισμένου όγκου είτε μικρότερης διάρκειας θα μπορούσε να επιφέρει εξίσου αποτελεσματικά και ταχέως με το PSPP μεταβολές του πληθωρισμού συγκρίσιμες με αυτές που επιδιώκει το ΕΣΚΤ, με σκοπό την επίτευξη του πρωταρχικού στόχου της νομισματικής πολιτικής που καθορίζουν οι συντάκτες των Συνθηκών.

Επίσης, όπως δήλωσε ο Γενικός Εισαγγελέας στο σημείο 148 των προτάσεών του, το ΕΣΚΤ σταθμίζει τα διάφορα εμπλεκόμενα συμφέροντα τόσο αποτελεσματικά ώστε να αποφευχθούν τα μειονεκτήματα που είναι προφανώς δυσανάλογα προς τον στόχο του PSPP κατά την εφαρμογή του προγράμματος. Ειδικότερα, όπως είχε ήδη σημειώσει το Δικαστήριο, στη σκέψη 125 της απόφασης της 16ης Ιουνίου 2015, Gauweiler κ.λπ, οι πράξεις ανοικτής αγοράς που εγκρίθηκαν από τους συντάκτες των Συνθηκών συνεπάγονται αναπόφευκτα κίνδυνο απώλειας. Ωστόσο, το ΕΣΚΤ έχει υιοθετήσει διάφορα μέτρα που έχουν σχεδιαστεί για να περιορίσουν αυτόν τον κίνδυνο και να τον λάβουν υπόψη. Επιπλέον, προκειμένου να αποφευχθεί η αποδυνάμωση της θέσης μιας κεντρικής τράπεζας ενός κράτους μέλους σε περίπτωση που ένας εκδότης σε άλλο κράτος μέλος δεν πραγματοποιήσει αποπληρωμή, το άρθρο 6 παράγραφος 3 της απόφασης 2015/774 ορίζει ότι κάθε εθνική κεντρική τράπεζα πρόκειται να αγοράσει επιλέξιμους τίτλους εκδοτών της δικής του δικαιοδοσίας. Επίσης, το ΕΣΚΤ δεν έχει υιοθετήσει κανένα κανόνα που επιτρέπει την κατανομή των ζημιών μιας κεντρικής τράπεζας ενός κράτους μέλους, η οποία απορρέει από κινητές αξίες που εκδίδονται από εκδότες του εν λόγω κράτους μέλους.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το ΕΣΚΤ έλαβε δεόντως υπόψη τους κινδύνους στους οποίους ο σημαντικός όγκος των αγορών περιουσιακών στοιχείων στο πλαίσιο του PSPP θα μπορούσε ενδεχομένως να εκθέσει τις κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών και ότι, λαμβάνοντας υπόψη τα εμπλεκόμενα συμφέροντα, έκρινε ότι δεν ήταν σκόπιμο να θεσπιστεί ένας γενικός κανόνας για τον καταμερισμό των ζημιών. Τέλος, όσον αφορά τις πιθανές απώλειες της ΕΚΤ που σχετίζονται με το PSPP, ιδίως σε περίπτωση αγοράς της, εντός του ορίου του μεριδίου 10% που της έχει χορηγηθεί από το άρθρο 6 παράγραφος 2 της απόφασης 2015/774, αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο κινητές αξίες που έχουν εκδοθεί από εθνικές αρχές, πρέπει να σημειωθεί ότι το ΕΣΚΤ δεν έχει υιοθετήσει, πέρα από τις διασφαλίσεις έναντι τέτοιου κινδύνου που παρέχονται τόσο από τα υψηλά κριτήρια επιλεξιμότητας που ορίζονται στο άρθρο 3 της εν λόγω απόφασης όσο και από τα όρια αγοράς ανά έκδοση και ανά εκδότη βάσει του άρθρου 5 της απόφασης, κανόνες παρέκκλισης από το γενικό καθεστώς κατανομής των ζημιών της ΕΚΤ σύμφωνα με το άρθρο 32 παράγραφος 5 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ σε συνδυασμό με το άρθρο 33 αυτού. Συνάγεται, κατ' ουσίαν, σύμφωνα με το ΔΕΕ, ότι οι ζημίες αυτές εάν είναι απαραίτητο, μπορούν να αντισταθμιστούν στο γενικό αποθεματικό της ΕΚΤ.

Δ.4.5 Αναφορικά με το α. 123 παρ. 1 ΣΛΕΕ

Σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 123 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ, η διάταξη αυτή απαγορεύει στην ΕΚΤ και στις κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών να χορηγούν διευκολύνσεις υπερανάληψης ή οποιοδήποτε άλλο είδος πιστωτικής διευκόλυνσης σε δημόσιες αρχές και φορείς της Ένωσης και των κρατών μελών και από την αγορά απευθείας από αυτούς τα χρεωστικά τους μέσα. Επομένως, η διάταξη αυτή απαγορεύει κάθε χρηματοδοτική συνδρομή από το ΕΣΚΤ προς ένα κράτος μέλος, αλλά δεν αποκλείει, γενικά, τη δυνατότητα αγοράς του ΕΣΚΤ από τους πιστωτές ενός τέτοιου κράτους, ομολόγων που είχαν εκδοθεί προηγουμένως από το εν λόγω κράτος.

Όσον αφορά την απόφαση 2015/774, το ΔΕΕ, έκρινε ότι πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το PSPP, το ΕΣΚΤ δεν δικαιούται να αγοράσει ομόλογα απευθείας από δημόσιες αρχές και φορείς των κρατών μελών, αλλά μόνο να το πράξει έμμεσα στις δευτερογενείς αγορές. Επομένως, η παρέμβαση του ΕΣΚΤ που προβλέπεται από το πρόγραμμα αυτό δεν μπορεί να εξομοιωθεί με ένα μέτρο που χορηγεί χρηματοδοτική συνδρομή σε ένα κράτος μέλος. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 123, παρ. 1, ΣΛΕΕ επιβάλλει δύο ακόμη όρια στο ΕΣΚΤ όταν εγκρίνει πρόγραμμα για την αγορά ομολόγων που εκδίδονται από τις δημόσιες αρχές και τους οργανισμούς της Ένωσης και των κρατών μελών: πρώτον, ότι το ΕΣΚΤ δεν μπορεί έγκυρα να αγοράσει ομόλογα στις δευτερογενείς αγορές υπό όρους που, στην πράξη, θα σήμαινε ότι η παρέμβασή του έχει αποτέλεσμα ισοδύναμο με αυτό της άμεσης αγοράς ομολόγων από τις δημόσιες αρχές και τους οργανισμούς των κρατών μελών και δεύτερον, ότι το ΕΣΚΤ πρέπει να δημιουργήσει επαρκείς εγγυήσεις στην παρέμβασή του για να διασφαλίσει ότι το τελευταίο δεν θα παραβιάζει την απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδότησης στο άρθρο 123 ΣΛΕΕ, με την ικανοποίηση ότι το πρόγραμμα δεν είναι ικανό να μειώσει την ώθηση που προβλέπει η διάταξη αυτή προορίζεται να δώσει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να ακολουθήσουν μια υγιή δημοσιονομική πολιτική. Οι εγγυήσεις που πρέπει να παρέχει το ΕΣΚΤ, ώστε να τηρούνται οι δύο αυτοί περιορισμοί, τονίζει το ΔΕΕ, εξαρτώνται τόσο από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του υπό εξέταση προγράμματος όσο και από

το οικονομικό πλαίσιο στο οποίο το πρόγραμμα αυτό υιοθετείται και εφαρμόζεται. Το κατά πόσον αυτές οι εγγυήσεις είναι επαρκείς πρέπει στη συνέχεια να καθοριστεί από το Δικαστήριο σε περίπτωση αμφισβήτησης του προγράμματος.

Δ.4.6 Αναφορικά με την φερόμενη ισοδυναμία παρέμβασης στο πλαίσιο του PSPP και την αγορά ομολόγων στις πρωτογενείς αγορές

Το ΓΟΣΔ θεωρεί, όπως προαναφέρθηκε ότι οι διαδικασίες PSPP ενδέχεται να δημιουργήσουν, για ιδιωτικούς φορείς, μία *de facto* βεβαιότητα ότι τα ομόλογα που μπορούν να αποκτήσουν από τα κράτη μέλη, θα αγοραστούν στη συνέχεια από το ΕΣΚΤ στις δευτερογενείς αγορές. Υπό αυτό το πρίσμα, πρέπει να σημειωθεί ότι η παρέμβαση του ΕΣΚΤ θα ήταν ασυμβίβαστη με το άρθρο 123, παρ. 1, ΣΛΕΕ, εάν οι δυνητικοί αγοραστές κρατικών ομολόγων στις πρωτογενείς αγορές γνώριζαν με βεβαιότητα ότι το ΕΣΚΤ πρόκειται να αγοράσει αυτά τα ομόλογα εντός ορισμένης περιόδου και υπό όρους που επιτρέπουν σε αυτούς τους φορείς της αγοράς να ενεργούν, εκ των πραγμάτων, ως μεσάζοντες για το ΕΣΚΤ για την άμεση αγορά αυτών των ομολόγων από δημόσιες αρχές και φορείς του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους.

Εν προκειμένω, το ΔΕΕ έκρινε ότι είναι αληθές πως υπάρχει προβλεψιμότητα της παρέμβασης του ΕΣΚΤ στο πλαίσιο του PSPP, η οποία αυξάνεται σκόπιμα μέσω δημοσίευσης εκ των προτέρων μια σειρά χαρακτηριστικών του προγράμματος, τα οποία, όπως τόνισαν η Επιτροπή και η ΕΚΤ, προορίζονται να συμβάλουν στην αποτελεσματικότητα του προγράμματος, περιορίζοντας τον όγκο των ομολόγων που πρέπει πραγματικά να αγοραστούν για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου. Ειδικότερα, η ανακοίνωση, τόσο σε αποφάσεις του ΕΣΚΤ όσο και σε ανακοινώσεις που προορίζονται για το κοινό, του μηνιαίου όγκου αγορών περιουσιακών στοιχείων που προβλέπονται στο APP (Asset purchase programmes), την αναμενόμενη διάρκεια του προγράμματος, τους κανόνες για την κατανομή αυτών των όγκων μεταξύ των διαφόρων κεντρικών τραπεζών των κρατών μελών, ή τα κριτήρια επιλεξιμότητας που διέπουν την αγορά, επιτρέπουν στους ιδιωτικούς φορείς να προβλέψουν, σε κάποιο βαθμό, σημαντικές πτυχές των μελλοντικών δράσεων του ΕΣΚΤ στις δευτερογενείς αγορές. Ωστόσο, όπως επισημαίνει το ΔΕΕ, το ΕΣΚΤ έχει θέσει σε εφαρμογή

διάφορες διασφαλίσεις με σκοπό να διασφαλίσει ότι ένας ιδιωτικός φορέας δεν είναι σε θέση να ενεργήσει σαν να ήταν μεσάζων του ΕΣΚΤ. Έτσι, η τήρηση της περιόδου που προβλέπεται στο άρθρο 4 παρ. 1 της απόφασης 2015/774, η οποία παρακολουθείται από την ΕΚΤ σύμφωνα με το ά. 9 της κατευθυντήριας γραμμής, διασφαλίζει ότι τα ομόλογα που εκδίδονται από κράτος μέλος δεν μπορούν να αγοραστούν από το ΕΣΚΤ αμέσως μετά την έκδοσή τους. Ωστόσο, όπως σημειώνει το ΔΕΕ, το γεγονός ότι μια αγορά μπορεί να πραγματοποιηθεί αρκετούς μήνες ή αρκετά χρόνια μετά την έκδοση ενός ομολόγου αυξάνει την αβεβαιότητα των ιδιωτικών φορέων, δεδομένου ότι το ΕΣΚΤ έχει τη δυνατότητα να μειώσει τον μηνιαίο όγκο των αγορών ομολόγων βάσει του APP και έχει, επιπλέον, έχει ήδη κάνει χρήση αυτής της επιλογής σε πολλές περιπτώσεις. Επίσης, είναι αληθές ότι το ΕΣΚΤ έχει εισαγάγει έναν αριθμό διασφαλίσεων ειδικά για να εμποδίσει τους ιδιωτικούς φορείς να προβλέψουν με βεβαιότητα εάν συγκεκριμένα ομόλογα θα αγοράζονται στην πραγματικότητα στις δευτερεύουσες αγορές στο πλαίσιο του PSPP.

Τέλος, το ΔΕΕ, έκρινε, σε συμφωνία με δήλωση του γενικού εισαγγελέα στο σημείο 79 των προτάσεών του, ότι πρέπει να διαπιστωθεί, το γεγονός ότι ναι μεν οι διαδικασίες PSPP καθιστούν δυνατή την πρόβλεψη, σε μακροοικονομικό επίπεδο, ότι θα πραγματοποιηθεί αγορά σημαντικού όγκου ομολόγα που εκδίδονται από δημόσιες αρχές και οργανισμούς των κρατών μελών, όμως δεν παρέχει στους ιδιωτικούς φορείς τέτοια βεβαιότητα ότι μπορούν να ενεργούν εκ των πραγμάτων, ως μεσάζοντες του ΕΣΚΤ για την άμεση αγορά ομολόγων από ένα κράτος μέλος.

Δ.4.7 Αναφορικά με την αναφερόμενη μείωση της ώθησης για ενάσκηση ασφαλούς δημοσιονομικής πολιτικής

Το ΓΟΣΔ με ερώτημά του θέτει τον προβληματισμό εάν η απόφαση 2015/774 είναι συμβατή με το άρθρο 123, παρ. 1, ΣΛΕΕ, στο μέτρο που η βεβαιότητα που θα μπορούσε να δημιουργήσει η απόφαση αυτή όσον αφορά την παρέμβαση του ΕΣΚΤ μπορεί να στρεβλώσει τις συνθήκες της αγοράς μειώνοντας τα κίνητρα των κρατών

μελών να επιδιώξουν έναν μία υγιή δημοσιονομικής πολιτική, έναν υγιή προϋπολογισμό.

Αρχικά, το ΔΕΕ, κρίνει ότι η εφαρμογή ενός προγράμματος που αφορά δραστηριότητες σε μια ανοικτή αγορά και διευκολύνει σε κάποιο βαθμό τη χρηματοδότηση για τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη, δεν στοιχείο είναι αποφασιστικό που θα ωθήσει τα κράτη μέλη στο να μειωθούν τα κίνητρα τους αναφορικά με την επιδίωξη να μίας υγιούς δημοσιονομικής πολιτική, ενός υγιούς προϋπολογισμού. Αυτό δεδομένου ότι η εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής θα έχει πάντα αντίκτυπο στα επιτόκια και τους όρους αναχρηματοδότησης των τραπεζών, που έχει κατ'ανάγκη συνέπειες για τους όρους χρηματοδότησης του δημόσιου ελλείμματος των κρατών μελών. Ως εκ τούτου, παρόλο που ένα τέτοιο πρόγραμμα μπορεί να προβλέψει ότι, κατά τους προσεχείς μήνες, ένα μη αναρίθμητο ποσοστό των ομολόγων που εκδίδει ένα κράτος μέλος είναι πιθανό να αγοραστεί από το ΕΣΚΤ, το οποίο μπορεί να διευκολύνει τη χρηματοδότηση αυτού του κράτους μέλους, αυτό δεν από μόνο του σημαίνει ότι το πρόγραμμα δεν είναι συμβατό με το άρθρο 123 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ.

Περαιτέρω, τονίζει το ΔΕΕ, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 7 της απόφασης 2015/774, το PSPP προορίζεται να εφαρμοστεί μόνο έως ότου το Διοικητικό Συμβούλιο δει μια σταθερή προσαρμογή στην πορεία του πληθωρισμού που συνάδει με τον στόχο του να επιτύχει ποσοστά πληθωρισμού κάτω, αλλά κοντά στο, 2% μεσοπρόθεσμα. Αν και η πραγματική περίοδος της αναμενόμενης εφαρμογής του PSPP έχει παραταθεί σε πολλές περιπτώσεις, η αρχή αυτή δεν αμφισβητήθηκε ποτέ όταν αποφασίστηκε η έγκριση αυτών των επεκτάσεων, όπως επιβεβαιώνεται από την αιτιολογική σκέψη 3 της απόφασης 2015/2464 και την αιτιολογική σκέψη 5 της απόφασης 2017/100. Επομένως, το ΕΣΚΤ, στις διαδοχικές αποφάσεις του, προέβλεπε την αγορά κρατικών ομολόγων μόνο στο μέτρο που ήταν απαραίτητο για τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών, ενώ παράλληλα αναθεωρούσε τακτικά τον όγκο PSPP και διατηρούσε με συνέπεια τον προσωρινό χαρακτήρα αυτού του προγράμματος. Ο δε προσωρινός αυτός χαρακτήρας ενισχύεται, επίσης, από το γεγονός ότι το ΕΣΚΤ έχει διατηρήσει τη δυνατότητα πώλησης αγορασμένων ομολόγων ανά πάσα στιγμή, γεγονός που του επιτρέπει να προσαρμόζει το πρόγραμμά του και τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη και ότι οι εμπλεκόμενοι φορείς δεν μπορούν να είναι βέβαιοι ότι το ΕΣΚΤ δεν θα κάνει χρήση αυτής της επιλογής.

Συνεπώς, καταλήγει το ΔΕΕ, η απόφαση 2015/774 δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να καθορίσουν τη δημοσιονομική πολιτική τους χωρίς να λαμβάνουν υπόψη το γεγονός ότι, μεσοπρόθεσμα, η συνέχεια της εφαρμογής του PSPP δεν είναι εγγυημένη με κανέναν τρόπο και ότι, συνεπώς, θα υποχρεωθούν, σε περίπτωση ελλείμματος, να αναζητήσουν χρηματοδότηση στις αγορές χωρίς να μπορέσουν να επωφεληθούν από τη χαλάρωση των όρων χρηματοδότησης που ενδέχεται να συνεπάγεται η εφαρμογή του PSPP.

Περαιτέρω, όπως υποστήριξε και η ΕΚΤ, η διανομή, σύμφωνα με το ά. 6 παρ. 2 της απόφασης 2015/774, των αγορών μεταξύ εθνικών κεντρικών τραπεζών, όπως αναφέρεται στο α. 29 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ σε συνδυασμό με το ά. 6 παρ. 3, ορίζει ότι η κάθε εθνική κεντρική τράπεζα πρόκειται να αγοράσει τίτλους εκδοθέντες από το δικό της κράτος μέλος, γεγονός που συνεπάγεται ότι η τυχόν σημαντική αύξηση του ελλείμματος ενός κράτους μέλους που θα οφειλόταν σε πιθανή εγκατάλειψη αναζήτησης μιας υγιούς δημοσιονομικής πολιτικής, θα μείωνε το ποσοστό των αγορασθέντων ομολόγων του από το ΕΣΚΤ. Επομένως, η εφαρμογή του PSPP δεν επιτρέπει σε ένα κράτος μέλος να αποφύγει τις συνέπειες, όσον αφορά τη χρηματοδότηση, από τυχόν επιδείνωση της δημοσιονομικής του κατάστασης. Επιπλέον, στο ά. 5 παρ. 1 και 2 της εν λόγω απόφασης ορίζεται ότι υφίσταται όριο αγοράς ανά έκδοση και ανά εκδότη. Έτσι, σε κάθε περίπτωση μόνο μία μειοψηφία των ομολόγων που εκδίδονται από ένα κράτος μέλος μπορεί να αγοραστεί από το ΕΣΚΤ στο πλαίσιο του PSPP. Αυτό σημαίνει ότι το εν λόγω κράτος μέλος πρέπει να βασίζεται κυρίως στις αγορές για τη χρηματοδότηση του ελλείμματος του προϋπολογισμού του. Ακόμη, όπως δήλωσε ο Γενικός Εισαγγελέας στο σημείο 87 των προτάσεών του (άποψη που υιοθετεί και το ΔΕΕ), ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να επικαλεστεί τις δυνατότητες χρηματοδότησης που προσφέρει η εφαρμογή του PSPP προκειμένου να εγκαταλείψει μια υγιή δημοσιονομική πολιτική, χωρίς τελικά να υπάρξει ο κίνδυνος τα ομόλογα που εκδίδει να αποκλειστούν από το PSPP επειδή έχουν υποβαθμιστεί ή ο κίνδυνος να πουλήσει το ΕΣΚΤ τα ομόλογα αυτού του κράτους μέλους που είχε αγοράσει προηγουμένως.

Δ.4.8 Αναφορικά με τη διατήρηση ομολόγων έως τη λήξη και την αγορά ομολόγων με αρνητική απόδοση έως τη λήξη

Όσον αφορά, τη δυνατότητα κατοχής ομολόγων του ΕΣΚΤ που έχουν αγοραστεί στο πλαίσιο του PSPP έως τη λήξη, πρέπει να υπενθυμιστεί, σύμφωνα με το ΔΕΕ, ότι η πρακτική αυτή δεν αποκλείεται σε καμία περίπτωση από το άρθρο 18.1 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ και ότι αυτό δεν συνεπάγεται ότι το ΕΣΚΤ παραιτείται από το κράτος μέλος έκδοσης του δικαιώματος στην πληρωμή του χρέους, μόλις λήξει το ομόλογο. Το ΕΣΚΤ έχει, επομένως, το δικαίωμα να αξιολογεί, βάσει των στόχων και των χαρακτηριστικών ενός προγράμματος λειτουργιών ανοικτής αγοράς, κατά πόσον είναι σκόπιμο να προβλεφθεί η κατοχή των ομολόγων που αγοράστηκαν στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος. Η πώληση των ομολόγων δεν πρέπει να θεωρείται ως κανόνας και η κατοχή τους ως εξαίρεση από αυτόν τον κανόνα. Εν προκειμένω, μολονότι η απόφαση 2015/774 δεν παρέχει περαιτέρω λεπτομέρειες σχετικά με την πιθανή πώληση ομολόγων που αγοράστηκαν βάσει του PSPP, είναι σαφές από το άρθρο 12 παρ. 2 της κατευθυντήριας γραμμής ότι το ΕΣΚΤ διατηρεί την επιλογή πώλησης τέτοιων ομολόγων ανά πάσα στιγμή και χωρίς συγκεκριμένους όρους. Επιπλέον, η απουσία υποχρέωσης πώλησης των ομολόγων που αγοράστηκαν δεν αρκεί για να αποδειχθεί παράβαση του ά. 123 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ. Επίσης, εάν το ΕΣΚΤ συνεχίσει να διατηρεί τα ομόλογα, αυτό δεν σημαίνει, από μόνο του, ότι η ώθηση των ενδιαφερομένων κρατών μελών μειώνεται, ιδίως επειδή, όπως επεσήμανε η ΕΚΤ, τέτοια διατήρηση των ομολόγων δεν συνοδεύεται από οποιαδήποτε υποχρέωση για το ΕΣΚΤ να αγοράσει τα νέα ομόλογα τα οποία ένα κράτος μέλος που έπαυσε να ακολουθεί μια υγιή δημοσιονομική πολιτική θα πρέπει αναπόφευκτα να εκδώσει.

Ακόμη, παρ' όλο που η έκδοση ομολόγων με αρνητική απόδοση έως τη λήξη είναι πλεονεκτική από οικονομική άποψη για τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη, τα ομόλογα αυτά μπορούν να αγοραστούν, στο πλαίσιο του PSPP, μόνο στις δευτερογενείς αγορές και συνεπώς δεν συνεπάγονται τη χορήγηση υπερανάληψης ή οποιοδήποτε άλλο είδος πιστωτικής διευκόλυνσης υπέρ των δημόσιων αρχών και οργανισμών των κρατών μελών.

Επιπροσθέτως, όσον αφορά το ζήτημα αν η αγορά από το ΕΣΚΤ κρατικών ομολόγων με αρνητική απόδοση έως τη λήξη έχει αποτέλεσμα ισοδύναμο με αυτό της άμεσης αγοράς ομολόγων από τις δημόσιες αρχές και τους φορείς των κρατών μελών, πρέπει να επισημανθεί ότι, στο οικονομικό πλαίσιο στο οποίο εκδόθηκε η απόφαση 2015/774, η έγκριση της αγοράς ομολόγων με αρνητική απόδοση έως τη λήξη δεν διευκολύνει τους ιδιωτικούς φορείς να προσδιορίσουν τα ομόλογα που θα αγοράσει το ΕΣΚΤ. Σύμφωνα με το ΔΕΕ, είναι πιο πιθανό να μειώσει τη βεβαιότητα των φορέων εκμετάλλευσης σε αυτό το σημείο διευρύνοντας το εύρος των ομολόγων που είναι επιλέξιμα για αγορά βάσει του PSPP. Επιπλέον, υπογραμμίζει το ΔΕΕ, η χαλάρωση των κριτηρίων απόδοσης που απορρέει από την απόφαση 2017/100, πιθανότατα θα ενισχύσει περαιτέρω τις διασφαλίσεις που έχει εγκρίνει το ΕΣΚΤ σχετικά.

Τέλος το ΔΕΕ, καταλήγει ότι δεδομένου ότι τα ομόλογα με αρνητική απόδοση μπορούν να εκδοθούν μόνο από κράτη μέλη των οποίων η οικονομική κατάσταση αξιολογείται θετικά από φορείς εκμετάλλευσης στις αγορές κρατικών χρεών, η αγορά τέτοιων ομολόγων δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι μειώνει την ώθηση τα κράτη μέλη να ακολουθήσουν μια υγιή δημοσιονομική πολιτική.

Δ.5 Τα συμπεράσματα της απόφασης του ΓΟΣΔ

Δ.5.1 Τα συμπεράσματα της απόφασης σε γενικές γραμμές

Με μία απόφαση που αριθμεί 94 σελίδες και 237 παραγράφους, το ΓΟΣΔ αποφαινεται ότι αν και το πρόγραμμα δεν αφορά νομισματική χρηματοδότηση, εντούτοις η απόφαση της ΕΚΤ είναι νομικά εσφαλμένη διότι οι οικονομικές επιπτώσεις του προγράμματος εκφεύγουν των πλαισίων της νομισματικής πολιτικής, κάτι που η ΕΚΤ δεν έλαβε υπ' όψιν της. Σημειώνει, περαιτέρω, ότι το ΔΕΕ υπέπεσε σε νομικά σφάλματα στην απόφασή του αποτυγχάνοντας να εφαρμόσει ορθά την αρχή της αναλογικότητας. Κρίνει ότι η ΕΚΤ και το ΔΕΕ λειτούργησαν *ultra vires* παραβιάζοντάς την. Θεωρεί ότι η ΕΚΤ δεν θα έπρεπε να είχε αποφασίσει μόνη της

για ένα πρόγραμμα που πήρε τόσες μεγάλες οικονομικές και δημοσιονομικές διαστάσεις, ενώ σε ό,τι αφορά τη Γερμανία, δεδομένου ότι στην αγορά ομολόγων εμπλέκεται και η Κεντρική Τράπεζα της χώρας, θα έπρεπε να είχε προηγηθεί συζήτηση και απόφαση της βουλής, διότι βάσει του γερμανικού Συντάγματος το σώμα αυτό έχει τη δημοσιονομική εξουσία⁶⁷. Τονίζει ότι απαιτείται μία νέα αιτιολογία από την πλευρά της ΕΚΤ, η οποία θα αποδείξει την ανάλογη σχέση μεταξύ οικονομικών αποτελεσμάτων και επιδιωκόμενων νομισματικών στόχων προκειμένου να εφαρμοσθεί ορθά η αρχή της αναλογικότητας και να θεωρηθεί ότι το πρόγραμμα PSPP βρίσκεται εντός πλαισίου άσκησης της νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ, για την υποβολή της οποίας το ΓΟΣΔ δίνει προθεσμία τριών μηνών (3) στην ΕΚΤ⁶⁸. Άλλως, τα γερμανικά όργανα οφείλουν να απέχουν του προγράμματος.

Ουσιαστικά, το ΓΟΣΔ θεωρεί ότι το ΔΕΕ αφήνει στην ΕΚΤ ένα ιδιαίτερα ευρύ, σχεδόν ανέλεγκτο κατά την άποψη των δικαστών της Καρλσρούης, περιθώριο δράσης, κάτι το οποίο της επιτρέπει να ασκήσει αρμοδιότητες που υπερβαίνουν την αποστολή της. Με αυτόν τον τρόπο, όμως, το ΔΕΕ παραβιάζει τα όρια της ίδιας του της αποστολής, σύμφωνα με το αρ. 19 παρ. 1 ΣΕΕ. Γι' αυτόν τον λόγο, το BVerfG καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η απόφαση Weiss εκδόθηκε καθ' υπέρβαση εξουσίας και άρα το Δικαστήριο δεν υποχρεούται να λάβει υπόψη την κρίση του.

Προχωρώντας, επομένως, στην ουσία της απόφασης, εξετάζει το ίδιο σε δεύτερο χρόνο κατά πόσο το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης πληροί τα κριτήρια της αρχής της δοτής αρμοδιότητας και καταλήγει με μια σειρά επιχειρημάτων, κατόπιν εξονυχιστικής ανάλυσης των επιπτώσεων του προγράμματος στο πεδίο της

⁶⁷ Κουπαράνης Π., «Εν μέρει αντισυνταγματική η αγορά ομολόγων από την ΕΚΤ», 05.05.2020, <https://www.dw.com/el/%CE%B5%CE%BD-%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B7-%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AC-%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BA%CF%84/a-53337118>

οικονομικής πολιτικής (π.χ. στις τραπεζικές καταθέσεις και το συνταξιοδοτικό καθεστώς), ότι αυτό αποτελεί δυσανάλογο μέτρο, διότι παραβιάζει εν προκειμένω τα όρια μεταξύ νομισματικής και οικονομικής πολιτικής και άρα υπερβαίνει τις εκχωρημένες στην ΕΚΤ αρμοδιότητες. Ωστόσο, το Δικαστήριο κρίνει ότι το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης δεν συνιστά, σύμφωνα με το αρ. 123 ΣΛΕΕ, απευθείας χρηματοδότηση των κρατών μελών από την ΕΚΤ. Θέτει όμως, αυστηρότατες προϋποθέσεις για τη λειτουργία του προγράμματος, οι οποίες ενδέχεται να αποδειχτούν καθοριστικές για την πορεία του.

Κατόπιν αυτών, το BVerfG έκρινε ότι οι όλες οι σχετικές με το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης αποφάσεις της ΕΚΤ θεωρούνται άκυρες και δεν έχουν ισχύ στη γερμανική έννομη τάξη. Παράλληλα, όλα τα συνταγματικά όργανα που εμπλέκονται, δηλαδή η ομοσπονδιακή Κυβέρνηση, το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο καθώς και η γερμανική Ομοσπονδιακή Τράπεζα, είναι υποχρεωμένα εκ του ΘΝ να απόσχουν από κάθε ενέργεια υλοποίησης των αποφάσεων, να κοινοποιήσουν στην ΕΚΤ τις νομικές ενστάσεις τους ως προς το πρόγραμμα και να επιστρατεύσουν κάθε μέσο για τη συμμόρφωσή της προς την απόφαση. Η ίδια η ΕΚΤ καλείται να αιτιολογήσει εκ νέου τις αποφάσεις της, κατά τον τρόπο που υπέδειξε το Δικαστήριο, εντός τριμήνου. Όσο δε για την Bundesbank, αυτή πρέπει εξίσου, εντός του ίδιου χρονικού διαστήματος, εκτός κι αν η ΕΚΤ συμμορφωθεί τελικά, να αποδεσμευτεί από κάθε συμβολή στην εφαρμογή του προγράμματος και να πουλήσει επιπλέον όσα ομόλογα του γερμανικού δημοσίου ήδη κατέχει στο χαρτοφυλάκιό της⁶⁹.

Δ.5.2 Η κρίση του ΓΟΣΔ σχετικά με το παραδεκτό της συνταγματικής προσφυγής κατά πράξεων οργάνων της ΕΕ

Το ΓΟΣΔ έκρινε⁷⁰ ότι μπορεί να εξετάσει ως προκαταρκτικό ερώτημα πράξεις θεσμικών οργάνων, οργανισμών και υπηρεσιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όταν αυτές επηρεάζουν τους κατόχους θεμελιωδών δικαιωμάτων στη Γερμανία⁷¹. Αυτό

⁶⁹ Βλαχογιάννης Α., «Απόφαση BVerfG για το..»,όπ.π.

⁷⁰ BVerfGE, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 89

⁷¹ BVerfGE 142, 123 <180 παρ. 98>

συμβαίνει εάν αυτές οι πράξεις παρέχουν τη βάση για μέτρα που λαμβάνουν τα γερμανικά κρατικά όργανα⁷² ή ενεργοποίηση υποχρεώσεων, που απορρέουν από την ευθύνη σχετικά με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Integrationsverantwortung) και αναλαμβάνουν τα γερμανικά συνταγματικά όργανα, να αναλαμβάνουν ή να απέχουν από ορισμένες ενέργειες⁷³ . Επομένως, το ΓΟΣΔ, θεωρεί ότι είναι παραδεκτό να αμφισβητούνται πράξεις δευτερογενούς ή τριτοβάθμιας νομοθεσίας της ΕΕ μέσω συνταγματικής καταγγελίας με σκοπό να υποστηριχθεί ότι τα γερμανικά συνταγματικά όργανα παραβίασαν την ευθύνη τους όσον αφορά την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Integrationsverantwortung) είτε με την εφαρμογή τέτοιων πράξεων είτε, στη συνέχεια, παραλείποντας να λάβει ενεργά μέτρα για να διασφαλίσει ότι η συμμόρφωση με την ατζέντα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (πρόγραμμα ολοκλήρωσης) (επανα-) ιδρύθηκε⁷⁴ . Σε σχέση με τέτοιες πράξεις, το ΓΟΣΔ επανεξετάζει εάν παραμένουν εντός του πλαισίου της ατζέντας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (πρόγραμμα ολοκλήρωσης) και τηρεί τα όρια που άλλως επιβάλλει ο βασικός νόμος σχετικά με την ένταξη της Γερμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ⁷⁵ . Ωστόσο, παρατήρησε ⁷⁶ ότι οι συνταγματικές καταγγελίες των καταγγελλόντων στο πλαίσιο της διαδικασίας είναι απαράδεκτες, στο βαθμό που οι καταγγέλλοντες ζητούν να κριθεί ότι η απόφαση του ΔΕΕ της 11ης Δεκεμβρίου 2018 δεν εφαρμόζεται εντός του πεδίου εφαρμογής του ΘΝ. Από την άποψη αυτή, αμφισβητούν άμεσα μια νομική πράξη ενός θεσμικού οργάνου της ΕΕ, το οποίο δεν είναι αποδεκτό αίτημα σε διαδικασίες συνταγματικής προσφυγής. Στη νομολογία του,

⁷² Βλ. BVerfGE 126, 286 <301 επ.>, 134,366 <382 παρ. 23>, 142,123 <180 παρα. 99>, BVerfG, Απόφαση του Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, παρ. 101

⁷³ πρβλ. BVerfGE 134, 366 <394 παρ. 44 και επόμενα.>, 135, 317 <393 και 394 παρ. 146>,, 142, 123 <180 παρ. 99>, BVerfG, Απόφαση του Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, παρ. 101

⁷⁴ πρβλ BVerfG, απόφαση Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, σκέψεις 102 και 103

⁷⁵ πρβλ. BVerfGE 123, 267 <354>, 126, 286 <298 επ.>, 134, 366 <394 παρ. 44 επ.>, 140, 317 <334 επ. παρ. 36 επ.>, 142, 123 <180 παρ. 99 και 100>, BVerfG, Απόφαση Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, παρ. 101

⁷⁶ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ.93

το Β Τμήμα, διευκρίνισε ότι πράξεις θεσμικών οργάνων, οργάνων και οργανισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν αποτελούν «πράξεις δημόσιας εξουσίας» κατά την έννοια του Άρθ. 93 (1) αριθ. 4a GG και § 90 (1) BVerfGG και συνεπώς δεν μπορεί να αμφισβητηθεί άμεσα μέσω συνταγματικής προσφυγής⁷⁷.

Δ.5.3 Σχετικά με το παραδεκτό της αίτησης για την παράλειψη της Bundesbank

Οι προσφυγές στο βαθμό που αφορούν την αμφισβήτηση παράλειψης εκ μέρους της Bundesbank, κρίθηκαν απαράδεκτες⁷⁸. Το ΓΟΣΔ έκρινε ότι η Bundesbank δεν μπορεί να συμμετέχει σε πράξεις θεσμικών οργάνων και οργανισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ισοδυναμούν με πράξεις *ultra vires* ή παραβιάζουν τη συνταγματική ταυτότητα που εγγυάται το άρθρο. 79 (3) ΘΝ και ότι η Bundesbank - όπως κάθε άλλος γερμανικός κρατικός οργανισμός - πρέπει να εκτιμήσει ανεξάρτητα εάν υπάρχουν ενδείξεις ότι συμβαίνει αυτό. Ωστόσο, ως ίδρυμα δημοσίου δικαίου (*bundesunmittelbare Anstalt des öffentlichen Rechts*) σύμφωνα με το § 2 του Κανονισμού της Bundesbank (*Bundesbankgesetz - BBankG*), η Bundesbank αποτελεί διοικητικό όργανο που αποτελεί μέρος της έμμεσης κρατικής διοίκησης. Σύμφωνα με την πάγια νομολογία της Β Τμήματος, οι μοναδικοί αποδέκτες της συγκεκριμένης ευθύνης όσον αφορά την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (*Integrationsverantwortung*) είναι συνταγματικά όργανα και η Bundesbank δεν είναι τέτοιο όργανο⁷⁹.

⁷⁷ Βλ. BVerfGE 142, 123 <179 και 180 παρ. 97>; BVerfG, Απόφαση του Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14

⁷⁸ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 95

⁷⁹ πρβλ. BVerfGE 123, 267 <352 επ., 389 επ., 413 επ.>, 126, 286 <306 και 307>, 129, 124 <181>, 132, 195 <238 και 239 παρ. 105, 241 παρ. 110, 270 παρ. 178>, 134, 366 <394 και 395 παρ. 47>, 135, 317 <392 και 393 παρ. 141, 399 παρ. 160, 402 παρ. 165, 424 και 425 παρ. 224>, 142, 123 <174 και 175 παρ. 83, 184 παρ. 111, 191 και 192 παρ. 130, 207 επ. παρ. 163 επ.>, 146, 216 <250 παρ. 47>

Δ.5.4 Οι σκέψεις του ΓΟΣΔ αναφορικά με το δικαίωμα ψήφου και τη δημοκρατική αρχή. Η συσχέτισή τους με την ευρωπαϊκή ενοποίηση

Σύμφωνα με τις σκέψεις του ΓΟΣΔ, το δικαίωμα των Γερμανών πολιτών για δημοκρατική αυτοδιάθεση ισχύει και προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση⁸⁰. Επίσης, η διάταξη του με α.23 ΘΝ, προστατεύει από μια πρόδηλη και διαρθρωτικά σημαντική υπέρβαση αρμοδιοτήτων από θεσμικά όργανα, της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, παρέχεται προστασία από πράξεις θεσμικών οργάνων, οργανισμών, γραφείων και οργανισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όταν αυτές υπερβαίνουν τα όρια που καθορίζονται από τις αρχές που κατοχυρώνονται στο ά. 1 και α. 20 ΘΝ. Σύμφωνα δε με το α. 79 παρ. 3 ΘΝ, οι διατάξεις του ΘΝ είναι απαραβίαστες. Περαιτέρω, στο α.38 παρ.1 ΘΝ, κατοχυρώνεται το δικαίωμα δημοκρατικής αυτοδιάθεσης, ενώ η δημοκρατική νομιμοποίηση από τους πολίτες στη δημόσια εξουσία που ασκείται στη Γερμανία ανήκει στα ουσιώδη περιεχόμενα της αρχής της κυριαρχίας του λαού και ως εκ τούτου αποτελεί μέρος της συνταγματικής ταυτότητας του Θεμελιώδους Νόμου που προστατεύεται στο άρθρο 79 (3) ΘΝ. Επομένως, σύμφωνα με το ΓΟΣΔ⁸¹, ως έννοια υπερέχει αυτής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σύμφωνα με το άρθρο. 23 ΘΝ σε συνδυασμό με το άρθρο. 79 ΘΝ⁸². Ως εκ τούτου συνάγεται ότι ο ΘΝ δεν επιτρέπει στα γερμανικά κρατικά όργανα να μεταβιβάζουν κυριαρχικές εξουσίες στην Ευρωπαϊκή Ένωση με τέτοιο τρόπο ώστε η Ευρωπαϊκή Ένωση να εξουσιοδοτείται, κατά την ανεξάρτητη άσκηση των εξουσιών της, να δημιουργήσει νέες αρμοδιότητες για τον εαυτό της. Ο τρόπος και το εύρος της μεταφοράς κυρίαρχων εξουσιών πρέπει να πληρούν τις δημοκρατικές αρχές.

Πιο συγκριμένα σύμφωνα με τις σκέψεις του ΓΟΣΔ⁸³, ο ΘΝ απαγορεύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση να έχει «την αρμοδιότητα της αρμοδιότητας» (Kompetenz-

⁸⁰ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 98

⁸¹ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 101

⁸² Βλ. BVerfGE 89, 155 <182>; 123, 267 <330>; 129, 124 <169>; 142, 123 <191 παρ. 127>; BVerfG, Απόφαση του Β Τμήματος της 30ης Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, παράγραφος 119

⁸³ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 102

Kompetenz), δηλαδή, να αποφασίζει εκείνη για τις δικές της αρμοδιότητες⁸⁴. Το α.38 ΘΝ προστατεύει τους κατόχους του δικαιώματος ψήφου από την απώλεια ουσίας της κυριαρχικής τους εξουσίας, μιας εξουσίας που είναι ζωτικής σημασίας για τη συνταγματική τάξη και η οποία, προκύπτει από το περιορισμό των δικαιωμάτων του Bundestag. Μία τέτοια απώλεια θα μείωνε το περιθώριο δράσης που ανήκει στο συνταγματικό όργανο που θεσπίζεται με βάση τις αρχές των ελεύθερων και ίσων εκλογών⁸⁵. Όταν μεταβιβάζονται κυρίαρχες εξουσίες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σύμφωνα με το ά. 23 ΘΝ, πρέπει να διασφαλίζεται ότι η Bundestag διατηρεί η ίδια λειτουργίες και εξουσίες ουσιαστικής πολιτικής σημασίας⁸⁶. Περαιτέρω, εναπόκειται στη Bundestag να καθορίσει τη συνολική οικονομική επιβάρυνση που επιβάλλεται στους πολίτες και να αποφασίσει για τις βασικές δαπάνες του κράτους⁸⁷. Ως εκ τούτου καταλήγει το ΓΟΣΔ⁸⁸, η μεταβίβαση κυριαρχικών εξουσιών παραβιάζει την αρχή της δημοκρατίας τουλάχιστον σε περιπτώσεις όπου το είδος και το επίπεδο των δημοσίων δαπανών καθορίζονται, σε σημαντικό βαθμό, σε υπερεθνικό επίπεδο, στερώντας από την Bundestag του δικαιώματος λήψης αποφάσεων⁸⁹.

Περαιτέρω, τα συνταγματικά όργανα έχουν διαρκή ευθύνη να διασφαλίζουν ότι τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμμορφώνονται με την ατζέντα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αυτή η ευθύνη αντιστοιχεί σε ένα δικαίωμα των πολιτών ως εκλογικού σώματος έναντι των συνταγματικών οργάνων, που κατοχυρώνονται στο άρθρο. 38 ΘΝ, η οποία υποχρεώνει τα συνταγματικά όργανα να διασφαλίσουν ότι ο

⁸⁴ πρβλ. BVerfGE 89, 155 <187 και 188, 192, 199>; 123, 267 <349> · βλ. Επίσης BVerfGE 58, 1 <37>; 104, 151 <210>; 132, 195 <238 παρ. 105>; 142, 123 <191 και 192 παρ. 130>; 146, 216 <250 παρα. 48>), BVerfG, απόφαση της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, παρ.121

⁸⁵ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 103 και πρβλ BVerfGE 123, 267 <341>; 142, 123 <190 παρ. 125>

⁸⁶ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 102, πρβλ. BVerfGE 89, 155 <182>; 123, 267 <330, 356>; 142, 123 <195 παρ. 138>; BVerfG, Απόφαση Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, παρ.122

⁸⁷ BVerfGE 123, 267 <361>

⁸⁸ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ.104

⁸⁹ βλ. BVerfGE 129, 124 <179>; BVerfG, Απόφαση Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, παρ.123

περιορισμός του δικαιώματός τους για δημοκρατική αυτοδιάθεση που προκύπτει από την εκτέλεση της ατζέντας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν υπερβαίνει αυτό που δικαιολογείται από την επιτρεπόμενη μεταβίβαση κυριαρχικών εξουσιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁹⁰. Αυτό το δικαίωμα στρέφεται κατά της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και του Bundestag, καθώς τα δύο συνταγματικά όργανα έχουν ειδικές αρμοδιότητες στον τομέα των εξωτερικών υποθέσεων⁹¹. Σε περίπτωση πρόδηλης και διαρθρωτικά σημαντικής υπέρβασης αρμοδιοτήτων από θεσμικά όργανα, οργανισμούς και υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυτά τα συνταγματικά όργανα πρέπει, κατά την άσκηση των εξουσιών τους, να λάβουν ενεργά μέτρα για να διασφαλίσουν τη συμμόρφωση με την ατζέντα ολοκλήρωσης (πρόγραμμα ολοκλήρωσης) και σεβασμός για τα όριά της⁹².

Δ.5.5 Η δυνατότητα του ΓΟΣΔ για τον έλεγχο πράξεων οργάνων της ΕΕ υπό το πρίσμα *ultra vires*

Σύμφωνα με το ΓΟΣΔ, το ίδιο μπορεί να κρίνει ότι μια πράξη παραβιάζει την αρχή της δοτής αρμοδιότητας όταν όργανα, όργανα και υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν υπερβεί τα όρια των αρμοδιοτήτων τους κατά τρόπο που αντιβαίνει συγκεκριμένα στην αρχή της ανάθεσης (άρθρο 23 παράγραφος 1 ΘΝ)⁹³. Αυτό προϋποθέτει ότι η πράξη υπερβαίνει προφανώς τις αρμοδιότητες της ΕΕ, με αποτέλεσμα μια διαρθρωτικά σημαντική μετατόπιση στον καταμερισμό αρμοδιοτήτων εις βάρος των κρατών μελών. Αυτό συμβαίνει επί παραδείγματι εάν η άσκηση της εν λόγω αρμοδιότητας από ένα όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαιτούσε τροποποίηση της συνθήκης σύμφωνα με το ά. 48 ΣΕΕ.

⁹⁰ βλ. BVerfG, απόφαση Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14, παρ.142

⁹¹ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ.107

⁹² Βλ. BVerfG, απόφαση Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, παράγραφος 142

⁹³ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 110

Περαιτέρω, το ΓΟΣΔ, αν και παραδέχεται ότι αν οποιοδήποτε κράτος μέλος μπορούσε εύκολα να κρίνει, μέσω των δικών του δικαστηρίων, την εγκυρότητα των πράξεων της ΕΕ, αυτό θα μπορούσε να υπονομεύσει την υπεροχή εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου και να θέσει σε κίνδυνο την ομοιόμορφη εφαρμογή του, εντούτοις υποστηρίζει ότι εάν τα κράτη μέλη απέχουν εντελώς από τη διεξαγωγή οποιοδήποτε ελέγχου *ultra vires*, τότε θα παραχωρούσαν στα όργανα της ΕΕ αποκλειστική εξουσία επί των Συνθηκών, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η ΕΕ υιοθετεί νομική ερμηνεία που ουσιαστικά ισοδυναμεί με τροποποίηση συνθήκης ή επέκταση των αρμοδιοτήτων της.⁹⁴ Το ΓΟΣΔ τονίζει σε αυτό το σημείο ότι βάσει της Συνθήκης της Λισαβόνας, τα κράτη μέλη παραμένουν οι «κύριοι των Συνθηκών» (*Herren der Verträge*) και η ΕΕ δεν έχει εξελιχθεί σε ομοσπονδιακό κράτος.⁹⁵

Επιπλέον, αναφορικά με το ΔΕΕ, υπογραμμίζει ότι εάν αυτό υπερβεί τις αρμοδιότητες του, οι ενέργειές του δεν καλύπτονται πλέον από την εντολή που του ανατίθεται στο άρθρο. 19 (1) της ΣΕΕ σε συνδυασμό με την αντίστοιχη εθνική πράξη έγκρισης, τουλάχιστον σε σχέση με τη Γερμανία, ενώ η απόφασή του στερείται τότε της ελάχιστης δημοκρατικής νομιμοποίησης που απαιτείται βάσει του ά. 23 (1) σε συνδυασμό με το άρθρο 20 παρ. 1 και 2 και το α. 79 (3) ΘΝ⁹⁶.

Σε περίπτωση δε, που πράξεις οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιουργούν επιπτώσεις που επιδρούν στη συνταγματική ταυτότητα της Γερμανίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 1 και α. 20 ΘΝ, τότε αυτές υπερβαίνουν διατάξεις του ΘΝ⁹⁷. Πιο συγκεκριμένα, διατάξεις που αφορούν την προστασία του πυρήνα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που κατοχυρώνεται στα θεμελιώδη δικαιώματα βάσει του Άρθ. 1 ΘΝ, καθώς και τις βασικές αρχές της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, του κοινωνικού κράτους και του ομοσπονδιακού κράτους κατά την έννοια του ά. 20 ΘΝ. Με σκοπό την τήρηση των επιταγών της αρχή της δημοκρατίας που κατοχυρώνεται στο α. 20 (1) και (2) ΘΝ, πρέπει, μεταξύ άλλων, να διασφαλιστεί ότι

⁹⁴ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 111

⁹⁵ Βλ. BVerfGE 123, 267 <370 και 371>

⁹⁶ βλ. BVerfGE 142, 123 <201 παρ. 149>; BVerfG, απόφαση Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 - 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14 -, παράγραφος 151

⁹⁷ πρβλ. BVerfGE 113, 273 <296>; 123, 267 <348>; 134, 366 <384 παρ. 27>; 142, 123 <195 παρ. 137>

η γερμανική Bundestag διατηρεί η ίδια λειτουργίες και εξουσίες ουσιαστικής πολιτικής σημασίας⁹⁸ και ότι παραμένει σε θέση να έχει την πλήρη ευθύνη για τον συνολικό προϋπολογισμό⁹⁹.

Δ.5.6 Η παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, η απόφαση του ΔΕΕ και οι πράξεις *ultra vires*

Με βάση τις προηγούμενες σκέψεις του, το ΓΟΣΔ κατέληξε ότι η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση και η Bundestag παραβίασαν τα δικαιώματα των προσφευγόντων, βάσει του Άρθ. 38 (1), σε συνδυασμό με το άρθρο. 20 (1) και (2) σε συνδυασμό με το άρθρο. 79 (3) ΘΝ, λόγω της παράλειψής τους να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα κατά της απόφασης (ΕΕ) 2015/774 της ΕΚΤ, όπως τροποποιήθηκε από τις αποφάσεις (ΕΕ) 2015/2101, (ΕΕ) 2015/2464, (ΕΕ) 2016/702 και (ΕΕ) 2017/100, λόγω του ότι οι αποφάσεις αυτές δεν τεκμηρίωσαν ότι τα μέτρα που προβλέπονται σε αυτές ικανοποιούν την αρχή της αναλογικότητας¹⁰⁰.

Αναφορικά με την απόφαση του ΔΕΕ επί των προδικαστικών ερωτημάτων που του έθεσε το ΓΟΣΔ, αυτή χαρακτηρίζεται από το ΓΟΣΔ ως ακατανόητη¹⁰¹, αβάσιμη¹⁰², αντικειμενικά αυθαίρετη¹⁰³ και εκδοθείσα *ultra vires*¹⁰⁴ ενώ όσον αφορά την απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ της 4ης Μαρτίου 2015 (ΕΕ)

⁹⁸ πρβλ. BVerfGE 89, 155 <182>; 123, 267 <330, 356>; 142, 123 <195 παρ. 138>

⁹⁹ βλ. BVerfGE 123, 267 <359>; 129, 124 <177>; 131, 152 <205 and 206>; 132, 195 <239 para 106>; 135, 317 <399 and 400 par. 161>; 142, 123 <195 παρ. 138>; πρβλ. Επίσης BVerfGE 146, 216 <261 παρ. 68>; BVerfG, Απόφαση Β Τμήματος της 30ής Ιουλίου 2019 123

¹⁰⁰ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 116

¹⁰¹ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 116 και 118

¹⁰² BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 117

¹⁰³ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 118

¹⁰⁴ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 117

2015/774 και τις μεταγενέστερες αποφάσεις (ΕΕ) 2015/2101, (ΕΕ) 2015/2464, (ΕΕ) 2016/702 και (ΕΕ) 2017/100, τις χαρακτηρίζει κι αυτές ως εκδοθείσες *ultra vires*¹⁰⁵.

Το ΓΟΣΔ έκρινε ότι η απόφαση 11ης Δεκεμβρίου 2018 του ΔΕΕ, με την οποία το ΔΕΕ έκρινε ότι η απόφαση της ΕΚΤ σχετικά με το PSPP και οι μεταγενέστερες τροποποιήσεις της εξακολουθούσαν να εμπίπτουν στο πεδίο αρμοδιοτήτων της ΕΚΤ, δεν έλαβε υπόψη τη σημασία και το πεδίο εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 5 παράγραφος 1 δεύτερη πρόταση και άρθρο 5 παράγραφος 4 ΣΕΕ). Υποστηρίζει ότι η αρχή ισχύει και για τον καταμερισμό αρμοδιοτήτων και δεν έχει εν προκειμένω ορθή εφαρμογή από μια μεθοδολογική προοπτική δεδομένου ότι αγνοεί εντελώς τα πραγματικά αποτελέσματα του PSPP.¹⁰⁶ Επομένως, καταλήγει το ΓΟΣΔ, η απόφαση του ΔΕΕ της 11ης Δεκεμβρίου 2018 υπερβαίνει προφανώς την εντολή που του έχει ανατεθεί στο α. 19 (1) ΣΕΕ, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια διαρθρωτικά σημαντική αλλαγή στη κατανομή των αρμοδιοτήτων εις βάρος των κρατών μελών. Σε αυτό το βαθμό, η απόφαση χαρακτηρίζεται *ultra vires* και επομένως δεν έχει δεσμευτικό αποτέλεσμα στη Γερμανία¹⁰⁷.

Για το ΓΟΣΔ, το αν η απόφαση (ΕΕ) 2015/774 και οι τροποποιητικές της αποφάσεις εμπίπτουν στον τομέα της νομισματικής πολιτικής, η οποία είναι αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΚΤ ή της οικονομικής πολιτικής, η οποία κατ'αρχήν παραμένει αρμοδιότητα των κρατών μελών, εξαρτάται κυρίως από τους στόχους του μέτρου και τα μέσα που χρησιμοποιεί το μέτρο για την επίτευξη αυτών των στόχων.¹⁰⁸ Αναφορικά δε με την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, το ΓΟΣΔ υποστηρίζει ότι ο τρόπος με τον οποίο το ΔΕΕ εφήρμοσε εν προκειμένω την αρχή της αναλογικότητας καθιστά αυτήν την αρχή άνευ σημασίας για τους σκοπούς της διάκρισης, σε σχέση με το PSPP, μεταξύ της νομισματικής πολιτικής και της οικονομικής πολιτικής, δηλαδή μεταξύ της αποκλειστικής αρμοδιότητας νομισματικής πολιτικής η οποία ανήκει στην ΕΕ (άρθρο 3 παράγραφος 1 στοιχείο γ)

¹⁰⁵ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 117

¹⁰⁶ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 119

¹⁰⁷ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 119

¹⁰⁸ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 120

ΣΛΕΕ) και την περιορισμένη ανάθεση στην ΕΕ της αρμοδιότητας συντονισμού των γενικών οικονομικών πολιτικών, με τα κράτη μέλη να διατηρούν την αρμοδιότητα για την οικονομική πολιτική γενικά (άρθρο 4 παράγραφος 1) ΣΕΕ, Άρθρο 5 (1) ΣΛΕΕ). Επιπλέον θεωρεί ότι δεδομένου ότι τα αποτελέσματα της οικονομικής πολιτικής του PSPP αγνοούνται πλήρως, η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας από το ΔΕΕ δεν μπορεί να εκπληρώσει τον σκοπό της, δεδομένου ότι λείπει το βασικό στοιχείο της - η εξισορρόπηση των συγκρουόμενων συμφερόντων¹⁰⁹. Ως αποτέλεσμα, η αναθεώρηση της αναλογικότητας καθίσταται άσκοπη. Το ΓΟΣΔ θεωρεί ότι οι επιπτώσεις των μέτρων του προγράμματος PSPP στην οικονομική πολιτική είναι πολλές. Ισχυρίζεται δε ότι η καταλληλότητα και η αναγκαιότητα του PSPP δεν ισορροπούνται με τις επιπτώσεις της οικονομικής πολιτικής που προκύπτει από το πρόγραμμα εις βάρος των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών και ότι αυτές οι ανεπιθύμητες ενέργειες δεν σταθμίζονται με τα ευεργετικά αποτελέσματα που στοχεύει να επιτύχει το πρόγραμμα¹¹⁰ (βλ. β παρακάτω). Το ΓΟΣΔ υποστηρίζει ότι τελικά, η απόφαση του ΔΕΕ της 11ης Δεκεμβρίου 2018 επιτρέπει στο ΕΣΚΤ να ασκεί οικονομική πολιτική εφόσον η ΕΚΤ ισχυρίζεται ότι χρησιμοποιεί τα μέσα που ορίζονται ή προβλέπονται στο καταστατικό του ΕΣΚΤ (πρβλ. Άρθρο 20 παράγραφος 1 του καταστατικού του ΕΣΚΤ) και ότι στοχεύει στην επίτευξη του στόχου για τον πληθωρισμό που έχει καθορίσει η ίδια η ΕΚΤ. Όσον αφορά τη διάκριση μεταξύ της οικονομικής πολιτικής και της νομισματικής πολιτικής, το ΓΟΣΔ θεωρεί ότι το ΔΕΕ αποδέχεται τους διακηρυγμένους στόχους της ΕΚΤ ως γεγονός χωρίς περαιτέρω έλεγχο και χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις προβλέψιμες ή / και προοριζόμενες - ίσως ακόμη και πρωτίστως - συνέπειες του προγράμματος στους τομείς της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής, η δυνατότητα της οποίας η ΕΚΤ έγινε τουλάχιστον εν γνώσει της αποδεκτή. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το ΔΕΕ επιτρέπει στο ΕΣΚΤ να αποφασίζει αυτόνομα για το πεδίο των αρμοδιοτήτων που του έχουν ανατεθεί από τα κράτη μέλη. Αυτή η κατανόηση των αρμοδιοτήτων δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη την αρχή της δοτής αρμοδιότητας και την αναγκαιότητα ερμηνείας της εντολής της ΕΚΤ

¹⁰⁹ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 138

¹¹⁰ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 133

με περιοριστικό τρόπο, δεδομένου ότι *de facto* παρέχει στην ΕΚΤ (περιορισμένη) αρμοδιότητα να αποφασίζει για τις δικές της αρμοδιότητες¹¹¹.

Περαιτέρω, αναφορικά με τις αρμοδιότητες της ΕΚΤ, το ΓΟΣΔ θεωρεί ότι είναι επιτακτική ανάγκη η εντολή του ΕΣΚΤ να υπόκειται σε αυστηρούς περιορισμούς, δεδομένου ότι η ΕΚΤ και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες είναι ανεξάρτητα ιδρύματα (άρθρο 130, άρθρο 282 παράγραφος 3 τρίτη και τέταρτη πρόταση ΣΛΕΕ) που σημαίνει ότι λειτουργούν βάσει ενός μειωμένου επιπέδου δημοκρατικής νομιμοποίησης¹¹². Η ανεξαρτησία που κατέχει η ΕΚΤ αφορά μόνο τις εξουσίες που της ανατίθενται στις Συνθήκες και την ουσιαστική άσκηση τέτοιων εξουσιών, αλλά δεν ισχύει όσον αφορά τον καθορισμό της έκτασης και του πεδίου της εντολής της ΕΚΤ. Είναι ασυμβίβαστο-σύμφωνα με το ΓΟΣΔ- βάσει της περιοριστικής ερμηνείας, η οποία επιβάλλεται από το γερμανικό συνταγματικό δίκαιο, να ερμηνεύσει τη συγκεκριμένη ανάθεση αρμοδιοτήτων νομισματικής πολιτικής με τρόπο που, στο πλαίσιο της αγοράς περιουσιακών στοιχείων, θεωρεί ότι η απλή δήλωση στόχων νομισματικής πολιτικής αρκεί, αγνοώντας τις επιπτώσεις του PSPP στην οικονομική και δημοσιονομική πολιτική. Αυτό αφορά τόσο την οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων όσο και την εκτίμηση της αναλογικότητας, ακόμη και όταν αυτά τα αποτελέσματα είναι προβλέψιμα, εν γνώσει αποδεκτά¹¹³. Η παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας είναι δομικά σημαντική, έτσι ώστε οι ενέργειες της ΕΚΤ να αποτελούν μια πράξη *ultra vires*¹¹⁴.

¹¹¹ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 136

¹¹² BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 143

¹¹³ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 143

¹¹⁴ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 166

E. ΝΟΜΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

E.1 Νομικά ζητήματα

E.1.1 Συνταγματικά ζητήματα

Ίσως το πιο επικίνδυνο σημείο στην απόφαση Weiss, είναι αυτό που θίγει θέματα αντισυνταγματικότητας της απόφασης του ΔΕΕ κι αυτό, διότι, σε τελική ανάλυση, η ίδια η απόφαση του ΓΟΣΔ, ίσως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εν δυνάμει αντισυνταγματική.

Σύμφωνα με το άρθρο 23 του Γερμανικού Θεμελιώδους Νόμου, όλες οι Γερμανικές Αρχές υποχρεούνται να ακολουθούν το δίκαιο της ΕΕ, εκτός αν υπάρχουν πολύ σοβαροί συνταγματικοί λόγοι. Με την απόφαση Weiss το ΓΟΣΔ, λοιπόν εισάγει μία ιδιόμορφη θεωρία της «συνταγματικής ταυτότητας»¹¹⁵ της Γερμανίας, η οποία δε βασίζεται μόνο στο συνταγματικό κείμενο αλλά και σε μία κατασκευή η οποία αφορά μία βαθύτερη λαϊκή γερμανική κυριαρχία ¹¹⁶ που εκφράζεται, εξουσιοδοτείται, μοιράζεται και ασκείται μόνο από τη Bundestag, ιδίως αναφορικά με θέματα που θίγουν τον προϋπολογισμό του κράτους.

Αξιοσημείωτο, επίσης, είναι το γεγονός ότι το ΓΟΣΔ σε μεγάλο μέρος της απόφασής του στηρίζει τα συμπεράσματά του σε μία αρχή, η οποία καίτοι δεν ανευρίσκεται στο Γερμανικό Σύνταγμα ούτε και στη νομολογία κανενός άλλου εθνικού δικαστηρίου, φαίνεται να επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη νομολογία του εν λόγω Δικαστηρίου αποκαλούμενη ως συνταγματική αρχή. Η αρχή αυτή είναι η αρχή της δημοσιονομικής αυτονομίας και ορίζει ότι το Γερμανικό Ομοσπονδιακό

¹¹⁵ Ελευθεριάδης Π., «Η απόφαση Weiss ως αποτυχία του Γερμανικού Συνταγματισμού», Μάιος 2020, Policy Brief 116/2020, ΕΛΙΑΜΕΠ σελ. 2

¹¹⁶ Σύμφωνα με τον καθηγητή Παύλο Ελευθεριάδη σε άρθρο του στο Policy Brief 116/2020, ΕΛΙΑΜΕΠ με άρθρο «Η απόφαση Weiss ως αποτυχία του Γερμανικού Συνταγματισμού» το Μάιο του 2020, η σύλληψη της ιδέας του Δικαστηρίου για αυτήν την συγκεκριμένη ιδέα της λαϊκής κυριαρχίας πηγάζει από τις μυστηριώδεις θεωρίες του Carl Schmitt περί κυριαρχίας (σελ7)

Κοινοβούλιο πρέπει να έχει τον απόλυτο έλεγχο όσον αφορά τα οικονομικά ζητήματα του Ομοσπονδιακού Κράτους¹¹⁷. Η αρχή αυτή απαγορεύει τον επιμερισμό της εξουσίας λήψης αποφάσεων και τον επιμερισμό των κινδύνων με άλλα κράτη με σκοπό οι αποφάσεις ξένων κυβερνήσεων να μην μπορούν να επηρεάσουν τον προϋπολογισμό της Γερμανίας και κατ' επέκταση τα οικονομικά βάρη των Γερμανών φορολογούμενων. Βέβαια, το πώς μπορεί να εφαρμοσθεί μία τέτοια αρχή στο περιβάλλον της Ευρωζώνης και της ενιαίας αγοράς της ΕΕ, ειδικά τη στιγμή που όσον αφορά τέτοιου είδους αποφάσεις των κρατών μελών, ισχύει η αρχή αυτές να λαμβάνονται από κοινού, είναι ένα ζήτημα, για το οποίο το ΓΟΣΔ δεν έχει δώσει απαντήσεις. Είναι, επίσης, δύσκολο να αντιληφθεί κανείς πως ένα κράτος μέλος μπορεί να απολαμβάνει δημοσιονομικής αυτονομίας τη στιγμή που δεν έχει την αρμοδιότητα να ελέγξει ούτε το νόμισμα το οποίο διαθέτει λόγω του ότι το ίδιο το κράτος- μέλος δημοκρατικά αποφάσισε ότι θα μοιραστεί οικονομικές και νομισματικές εξουσίες συμμετέχοντας στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).

Είναι προφανές ότι οι αντιλήψεις αυτές είναι ικανές να δημιουργήσουν μία συνταγματική κρίση στη Γερμανία, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι δεν στηρίζονται σε συνταγματικό κείμενο αλλά σε έωλες εθνοκεντρικές θεωρίες. Η δυσκολία που δύνανται να φέρουν στην δημοκρατικά εκλεγμένη ομοσπονδιακή κυβέρνηση είναι σίγουρη κι αυτό διότι η Κυβέρνηση έχει την εξαιρετικά σημαντική εντολή από το λαό που την εξέλεξε να παραμείνει ένα αξιόπιστο μέλος της Ευρωζώνης.¹¹⁸ Η ερμηνεία των εκάστοτε συνταγμάτων δεν μπορεί να αποτελεί έδαφος για την ανάπτυξη οικονομικοπολιτικών πεποιθήσεων και προτιμήσεων των εκάστοτε δικαστών και παράδοξων δογματικών κατασκευών.

E.1.2 Ultra Vires

Με την απόφαση Weiss, το ΓΟΣΔ έκρινε ότι η από 4 Μαρτίου 2015 απόφαση της ΕΚΤ εξεδόθη ultra vires (καθ' υπέρβαση αρμοδιοτήτων) κατά την ερμηνεία και

¹¹⁷ Ελευθεριάδης Π., «Η απόφαση Weiss ...», όπ.π. σελ 5

¹¹⁸ Ελευθεριάδης Π., «Η απόφαση Weiss ...», όπ.π. σελ.2

εφαρμογή των άρθρων 119 και 127 επ. της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) και των άρθρων 17 επ. του Κανονισμού της ΕΚΤ.

Η μεθοδολογία του *ultra vires* ελέγχου του ΓΟΣΔ εμφορείται προφανώς από την πεποίθηση υπερόχης του Γερμανικού Συντάγματος έναντι του ενωσιακού δικαίου και ίχνη της βρίσκουμε και σε προηγούμενες σημαντικές αποφάσεις του (όπως προαναφέρθηκαν ήδη) όπως η *Solange I*, *Maastricht*, *Lissabon*, *OMT I* και *OMT II*.¹¹⁹

Είναι γνωστό ότι όσον αφορά το ΓΟΣΔ, όπως αναλύθηκε, κατά πάγια νομολογία του, θεωρεί υποχρέωσή του να προβαίνει σε έλεγχο *ultra vires* των ενεργειών των Ευρωπαϊκών οργάνων. Το ζήτημα είναι ότι εάν, λοιπόν, κάθε εθνικό Δικαστήριο, κρίνει ότι μπορεί να ελέγχει τις πράξεις των οργάνων της ΕΕ κατά το δοκούν, τότε είναι αναπόφευκτο ότι κάποια στιγμή θα έχουμε ως αποτέλεσμα την ύπαρξη αντιφατικών αποφάσεων, την παράκαμψη της υπερόχης του ευρωπαϊκού δικαίου και εν τέλει την κατακρήμνιση της ευρωπαϊκής ενότητας. Ο αντίλογος σε αυτούς τους ισχυρισμούς είναι ότι εάν τα κράτη-μέλη δεν είχαν τη δυνατότητα να προβαίνουν σε κανενός είδους τέτοιο έλεγχο, τότε ελλοχεύει ο σοβαρός κίνδυνος καταστρατήγησης των διατάξεων των Συνθηκών και παράβασης αρμοδιοτήτων σε περίπτωση που τα ευρωπαϊκά όργανα τυχόν έκριναν ότι δεν παραβιάζουν τις διατάξεις ενώ στην ουσία το έκαναν, διότι αυτά θα αποφάσιζαν αποκλειστικά για τη ορθότητα ή μη των πράξεών τους¹²⁰.

Ποια είναι όμως η λύση; Η απάντηση δίνεται μέσω της ερμηνείας των διατάξεων των Συνθηκών της ΕΕ. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη Συνθήκη της Λισσαβόνας, τα Κράτη Μέλη είναι κύρια των Συνθηκών. Τι σημαίνει αυτό; Ότι τα κράτη μέλη αποφασίζουν ποιες αρμοδιότητες εκχωρούν στην ευρωπαϊκή ένωση και σε ποιο βαθμό. Αυτό, όμως, δε σημαίνει ότι έχουν το δικαίωμα να ανακτούν μεμονωμένα και κατά βούληση ήδη χορηγηθείσες στην ΕΕ εξουσίες ή να απορρίπτουν τον τρόπο άσκησης μιας τέτοιας εξουσίας από τα εξουσιοδοτημένα

¹¹⁹ Τζέμος Β., «Ανάλυση-Η πιο ..», όπ.π.

¹²⁰ Παυλόπουλος Π «Μία έμμεση πλην ...» όπ.π .Σελ 25

όργανα της ΕΕ¹²¹. Επομένως, θα πρέπει να αποδέχονται και να σέβονται τις επιλογές αυτές. Άλλωστε, οι κοινές συνταγματικές νομικές παραδόσεις των Κρατών- Μελών όπως εφαρμόζονται στα εθνικά τους δικαστήρια, αφού προσαρμοστούν σε ευρωπαϊκό πλαίσιο αποτελούν μέθοδοι δικανικής ερμηνείας της νομολογίας του ΔΕΕ.

Την αποκλειστική δικαιοδοσία του ΔΕΚ/ΔΕΕ σε θέματα ερμηνείας και εφαρμογής των Συνθηκών και εν γένει του Κοινοτικού/Ενωσιακού Δικαίου και την δέσμευση των γερμανικών Δικαστηρίων περιλαμβανομένου και του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού στις αποφάσεις του ΔΕΚ/ΔΕΕ δέχθηκε το πρώτον η τότε Δυτική Γερμανία με την υπογραφή και επικύρωση των αρχικών τριών Συνθηκών, η οποία επήλθε κατόπιν μεταβίβασης αρμοδιοτήτων στις τότε Κοινότητες δυνάμει του τότε άρθρου 24 παρ. 2 ΘΝ. Η αποκλειστική αυτή αρμοδιότητα του ΔΕΕ δεν εθίγη ούτε με την Συνθήκη του Μάαστριχτ ούτε με την Συνθήκη της Λισαβόνας ούτε με κάποια άλλη τροποποιητική των Συνθηκών Συνθήκη.

E.1.3 Η δεσμευτικότητα των αποφάσεων του ΔΕΕ

Ένα ακόμη σημείο της εν λόγω απόφασης, το οποίο χρήζει ιδιαίτερης μνείας, είναι εκείνο, στο οποίο, το ΓΟΣΔ αποφαίνεται ότι δε δεσμεύεται από τις κρίσεις του ΔΕΕ, αμφισβητώντας ευθέως το δεδικασμένο των αποφάσεών του και προωθεί τη δική του ερμηνεία όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, τόσο το πρωτογενές όσο και το παράγωγο, φιλτράροντας το μάλιστα μέσα από το γερμανικό Σύνταγμα. Είναι η πρώτη φορά που το ΓΟΣΔ δεν κάνει δεκτή ερμηνεία του ΔΕΕ αναφορικά με ζητήματα που άπτονται του ενωσιακού δικαίου και τολμά να κρίνει πράξεις οργάνων της ΕΕ ως αντισυνταγματικές και κυρίως ως μη εφαρμοστέες άμεσα. Ωστόσο,

¹²¹ Μαυράκος Χ., «Μία αντι-ευρωπαϊκή απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας», 19 Μαΐου 2020 <https://www.eliamer.gr/publication/%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CF%83%CF%80%CE%BF/>

σχετικές διακηρύξεις έχουν κάνει, εκτός από το ΓΟΣΔ, και άλλα Δικαστήρια¹²² χωρών, αμφισβητώντας την οικεία αρμοδιότητα του ΔΕΚ/ΔΕΕ, είτε διακηρύσσοντας ότι η αρμοδιότητα αυτή τους ανήκει, είτε παρακρατώντας επίδικες υποθέσεις, ως εμπίπτουσες αποκλειστικά στο εθνικό δίκαιο¹²³. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιταλία και η Ολλανδία¹²⁴.

Ο Γερμανός συνταγματικός δικαστής κατέληξε, δηλαδή, στο συμπέρασμα ότι είναι αρμόδιος να ερμηνεύσει το Ευρωπαϊκό Δίκαιο κρίνοντάς το υπό το πρίσμα του εθνικού συνταγματικού δικαίου, κάτι που συνεπάγεται ότι αντίθετη με την ερμηνεία του κρίση του ΔΕΕ, δεν είναι δεσμευτική, κάμπτοντας έτσι δια της πλαγίου οδού τη υπεροχή του Ευρωπαϊκού Δικαίου έναντι του Εθνικού. Ωστόσο, αν και υπάρχουν περιπτώσεις¹²⁵ όπου τα εθνικά δικαστήρια καλούνται να ερμηνεύσουν το ενωσιακό δίκαιο- και υπό αυτήν την έννοια θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως περιφερειακά δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης¹²⁶-, είναι σαφές δυνάμει του άρθρου 19 παρ 1 εδ 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση ότι τον πρώτο λόγο αναφορικά με την ερμηνεία και εφαρμογή του ευρωπαϊκού δικαίου έχει το ΔΕΕ. Μάλιστα, το ΔΕΕ δυνάμει του α. 19 παρ. 3 ΣΕΕ σε συνδυασμό με αα. 263 και 267 ΣΛΕΕ έχει αποκλειστική αρμοδιότητα αναφορικά με τον έλεγχο του κύρους και την ερμηνεία των πράξεων των ενωσιακών οργάνων, οι αποφάσεις του δε είναι δεσμευτικές για τα Κράτη Μέλη¹²⁷.

¹²² Ιταλία: ΙταλΣΔ 232, *Fragd e l'Amministrazione delle Finanze dello Stato*, 21.04.1989, *RDI* 1989, 72επ· Γαλλία: Conseil Constitutionnel, αποφάσεις 91-294 DC, *Schengen*, 25.07.1991, Rec. 1991, σ. 91 και *RFDA* 1991, σ. 173, 92-308 DC, *Maastricht I*, 09.04.1992, Rec. 1992, σ. 55.

¹²³ Παπαδοπούλου Λ., «Πέρα από την «υπεροχή: ο έλεγχος «ultra vires» και συνταγματικής ταυτότητας των πράξεων ενωσιακών οργάνων εκ μέρους των εθνικών δικαστηρίων, Σχόλιο στην απόφαση PSPP της 5ης Μαΐου 2020 του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας» Περιοδικό «Το Σύνταγμα», τεύχος 4/2019, σελ 46

¹²⁴ Βλ αναλυτικά, Παπαγιάννης Δ., *όπ.π.*, σελ 342-345.

¹²⁵ Βλ ενδεικτικά όταν εκδικάζει προσφυγή ιδιώτη κατά πράξης του Κράτους Μέλους με την οποία αυτό έχει εκδώσει εκτελεστικά μέτρα προς υλοποίηση διατάξεων του παραγώγου ενωσιακού δικαίου, βλ αναλυτικά Παπαγιάννης Δ., *όπ.π.*, σελ.400

¹²⁶ Παπαγιάννης Δ., *όπ.π.*, σελ.400

¹²⁷ Ηλιοπούλου – Στραγγά Τζ., «Καρλσρούη κατά Λοεξεμβούργου και Φρνακφούρτης: Γερμανία κατά Ευρώπης; Σκέψεις με αφορμή την απόφαση του γερμανικού Ομοσπονδιακού

Το ζήτημα υπεροχής του ενωσιακού δικαίου είναι ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει αρκετά την επιστημονική κοινότητα αλλά και τη νομολογία του ΔΕΚ. Το τελευταίο έχει εκφράσει με τη νομολογία του την πεποίθηση της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου¹²⁸. Μάλιστα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο με μία απόφαση-ορόσημο, το 1964, στην υπόθεση *Flaminio Costa κατά ENEL*, καθιέρωσε την υπεροχή του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (τότε κοινοτικού δικαίου) έναντι των νόμων των κρατών μελών του. Πιο αναλυτικά, στην υπόθεση *Costa κατά ENEL* το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε : *«Από το σύνολο των προεκτεθέντων συνάγεται ότι, εφόσον το δίκαιο που γεννήθηκε από τη Συνθήκη απορρέει από αυτόνομη πηγή δικαίου, λόγω του ιδιόμορφου πρωτότυπου χαρακτήρα του, δεν είναι δυνατόν να του αντιτάσσεται οποιοδήποτε εσωτερικό νομοθετικό κείμενο, χωρίς να χάνει τον κοινοτικό του χαρακτήρα και χωρίς να διακυβεύεται η νομική βάση της ίδιας της Κοινότητας. Η εκ μέρους των κρατών μελών μεταβίβαση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που απορρέουν από τις διατάξεις της Συνθήκης από την εσωτερική τους έννομη τάξη στην κοινοτική συνεπάγεται οριστικό περιορισμό των κυριαρχικών δικαιωμάτων τους, κατά του οποίου δεν είναι δυνατόν να προβληθεί μεταγενέστερη μονομερής πράξη μη συμβιβαζόμενη προς την έννοια της Κοινότητας.»* Ανάλογα συμπεράσματα είχε και η απόφαση *Walt Wilhelm* (1969), με το επιπρόσθετο συμπέρασμα ότι τα εθνικά δικαστήρια έχουν δυνατότητα να εφαρμόζουν το κοινοτικό δίκαιο με σκοπό την τήρηση του ενιαίου της κοινοτικής νομοθεσίας κι αν ακόμη υπάρχει εκκρεμής αίτηση /διαδικασία επίλυσης της διαφοράς σε κοινοτικό όργανο ή δικαστήριο. Το κοινοτικό δίκαιο υπερέχει των εθνικών δικαίων.

Εξάλλου, το ΔΕΕ με τη δημοσιευθείσα στις 4-12-2018 απόφασή του, στην υπόθεση C-378/17, έκρινε αναφορικά με την αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου, ότι ένα εθνικό όργανο που έχει συσταθεί με νόμο με σκοπό τη διασφάλιση της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης σε συγκεκριμένο τομέα πρέπει να έχει την

Συνταγματικού Δικαστηρίου της 5^{ης} Μαΐου 2020», ΕφημΔΔ-2/2020,σελ 173, https://www.constitutionalism.gr/wp-content/uploads/2020/08/2020-2-EfimDD_Stragga_%CE%93%CE%9F%CE%A3%CE%94-PSPP.pdf

¹²⁸ Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Ιουλίου 2006, Αδενέλερ κ.λπ. (C-212/04, σκέψη 122)

αρμοδιότητα να αφήσει ανεφάρμοστο κανόνα του εθνικού δικαίου αντίθετο προς το δίκαιο της Ένωσης.¹²⁹

E.1.4 Η αρχή της αναλογικότητας

Η αρχή της αναλογικότητας ως αρχή του Ευρωπαϊκού Δικαίου διέπει την άσκηση των αρμοδιοτήτων που διαθέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Σκοπός της είναι να οριοθετήσει τις δράσεις των οργάνων της ΕΕ. Σύμφωνα με τον εν λόγω κανόνα η δράση της ΕΕ δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων των Συνθηκών. Με άλλα λόγια, το περιεχόμενο και η μορφή της δράσης πρέπει να αντιστοιχεί στον επιδιωκόμενο στόχο της. Η αρχή της αναλογικότητας ανευρίσκεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα κριτήρια για την εφαρμογή της αναλύονται στο πρωτόκολλο (αριθ. 2) για την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας που προσαρτούνται στις Συνθήκες.¹³⁰

Σε γενικές γραμμές, αφορά περιορισμούς οι οποίοι τίθενται κατά την ενάσκηση κάποιου δικαιώματος ή μίας εκ των τεσσάρων θεμελιωδών ελευθεριών της ΕΕ όπως κατοχυρώνονται στη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ελεύθερη διακίνηση προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων). Όσον αφορά τις ελευθερίες, υπάρχει τεκμήριο υπέρ τους, ενώ η αρχή της αναλογικότητας θέτει τα όρια και μέσα για τον περιορισμό τους. Κριτήριο για την ορθή εφαρμογή της αρχής συνιστά η προσφορότητα του περιορισμού σε σχέση με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Ένα μείζον ζήτημα που θίγεται μέσω της πραγματικά πρωτοφανούς απόφασης Weiss, είναι το θέμα της παραβίασης της νομοθεσίας της ΕΕ και ειδικότερα του άρθρου 127 (1) ΣΛΕΕ, από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα λόγω μη εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας. Βέβαια, μία επισκόπηση του εν λόγω άρθρου αρκεί για να αντιληφθεί κανείς ότι το άρθρο δεν είναι εύκολο να ερμηνευθεί και ότι δεν είναι σαφές ποιος είναι ο τρόπος

¹²⁹ Αργυρός Α., «Η απόφαση Γερμανικού Συνταγματικού ...», όπ.π.

¹³⁰ <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/proportionality.html?locale=el>

που θα μπορούσε να εφαρμοστεί βάσει αυτού η αρχή. Πιο συγκεκριμένα, το ΓΟΣΔ κρίνει την απόφαση της ΕΚΤ σχετικά με το Πρόγραμμα QE παράνομη και πρακτικά μη-υπάρχουσα στην Γερμανία.¹³¹ Κατά την κρίση του, το ΔΕΕ θα έπρεπε να λάβει υπ' όψιν του μια πιο πλήρη και αυστηρή εξισορρόπηση των οικονομικών επιχειρημάτων. Είναι, μάλιστα, πραγματικά αξιοσημείωτο ότι το Γερμανικό Δικαστήριο, προς επίρρωση των ισχυρισμών του, στην απόφασή του, παρέθεσε τριάντα έξι (36) διαφορετικές αποφάσεις του ΔΕΕ μέσω των οποίων επιβεβαιώνεται με διάφορους τρόπους η διαφορετική προσέγγιση όσον αφορά την ερμηνεία της αρχής μεταξύ της Γερμανίας και της ΕΕ και απαίτησε από το ΔΕΕ να υιοθετήσει την άποψή του δείχνοντας καμία ανοχή σε οποιαδήποτε παρέκκλιση από το Γερμανικό δίκαιο¹³².

Αναντίρρητα, όμως, το Γερμανικό Δικαστήριο, με τις σκέψεις αυτές φαίνεται ότι προβαίνει σε ένα νομικό σφάλμα κατά την ερμηνεία της εν λόγω αρχής. Η αρχή της αναλογικότητας χρησιμοποιείται κυρίως ως μέσο επίλυσης συγκρούσεων μεταξύ θεμελιωδών δικαιωμάτων και δευτερευόντως για το νομικό έλεγχο άσκησης των αρμοδιοτήτων των ενωσιακών οργάνων. Στην συγκεκριμένη όμως, περίπτωση το ΓΟΣΔ τη χρησιμοποιεί για να λύσει το φλέγον ζήτημα του αν το πρόγραμμα της ΕΚΤ εμπίπτει στα πλαίσια ενάσκησης την οικονομικής ή της νομισματικής πολιτικής¹³³. Επιλέγει να εμπλέξει την αρχή της αναλογικότητας, επανεφευρίσκοντάς την αλλοτριωμένη και κακεκτυπικά και εντάσσοντάς την ανορθόδοξα σε ένα αδόκιμο context¹³⁴. Ταυτίζοντας δε σαφώς την ορθή εφαρμογή της αναλογικότητας από το

¹³¹ Ελευθεριάδης Π., «Η απόφαση Weiss ...», όπ.π. σελ. 3

¹³² Ελευθεριάδης Π., «Η απόφαση Weiss ...», όπ.π. σελ 5

¹³³ Βλ ενδεικτικά στην υπ' αριθμ. 6b Κεντρική σημείωση της απόφασης : «...Όταν ο στόχος της νομισματικής πολιτικής ενός προγράμματος επιτυγχάνεται άνευ όρων και αγνοούνται οι επιπτώσεις της στην οικονομική πολιτική, παραβιάζει προφανώς την αρχή της αναλογικότητας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1 δεύτερη πρόταση και στο άρθρο 5 παράγραφος 4 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση...» αλλά και στην υπ' αριθμ 127 παρ. της απόφασης «...Ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο το ΔΕΕ εφαρμόζει την αρχή της αναλογικότητας στην προκειμένη περίπτωση καθιστά αυτήν την αρχή άνευ σημασίας για τους σκοπούς της διάκρισης, σε σχέση με το PSPP, μεταξύ της νομισματικής πολιτικής και της οικονομικής πολιτικής, δηλαδή μεταξύ της αποκλειστικής αρμοδιότητας νομισματικής πολιτικής ανατίθεται στην ΕΕ...»

¹³⁴ Τζέμος Β., «Ανάλυση-Η πιο ..», όπ.π.

ΔΕΕ με την παραβίαση της δημοκρατικής αρχής και της γερμανικής συνταγματικής ταυτότητας αναπτύσσει έναν περίπλοκο και μη πειστικό νομικό συλλογισμό¹³⁵.

Ε.1.5 Η εντολή του ΓΟΣΔ στην ΕΚΤ για επανέκδοση της απόφασης της με μία πιο τεκμηριωμένη αιτιολογία

Ένα, ακόμη, σημείο της απόφασης που χρήζει ανάλυσης είναι το σημείο όπου το ΓΟΣΔ δίνει εντολή στην ΕΚΤ να επανεκδώσει την επίμαχη απόφαση με μία πιο εμπειριστατωμένη και καλύτερα διατυπωμένη αιτιολογία προκειμένου να «πείσει» το ΓΟΣΔ για την ορθότητα της απόφασής της και μάλιστα τάσσοντάς την προθεσμία τριών (3) μηνών.

Το εν λόγω σημείο πάσχει από νομικής άποψης. Η ΕΚΤ δεν ήταν (και δε θα μπορούσε να ήταν διάδικος) στη συγκεκριμένη υπόθεση. Επομένως, κατά την έκδοση της απόφασής του, το ΓΟΣΔ αν και δεν ήταν σε θέση από νομικής άποψης να δώσει εντολή σε ένα πρόσωπο, το οποίο δεν ήταν διάδικος στην εν λόγω υπόθεση, εντούτοις, αυτό έπραξε.

Περαιτέρω, πρέπει να επισημανθεί αναφορικά με την ΕΚΤ, ότι από την 1η Ιανουαρίου 1999, αποτελεί το κεντρικό θεσμικό όργανο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και είναι υπεύθυνη για τη νομισματική πολιτική στη ζώνη του ευρώ. Περαιτέρω, η συνθήκη της Λισσαβόνας επιβεβαιώνει την αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ σε θέματα νομισματικής πολιτικής για τα κράτη μέλη που έχουν υιοθετήσει το ευρώ (άρθρο 3 ΣΛΕΕ). Ακόμη, η ΕΚΤ αποτελεί όργανο της ΕΕ, το οποίο απολαμβάνει ανεξαρτησίας, η οποία, καθορίζεται στο θεσμικό πλαίσιο για την ενιαία νομισματική πολιτική τόσο στη Συνθήκη όσο και στο Καταστατικό. Η ΕΚΤ δεν μπορεί να δέχεται υποδείξεις από όργανα ή οργανισμούς της ΕΕ αλλά και από οποιαδήποτε κυβέρνηση κράτους μέλους της ΕΕ ή από οποιονδήποτε άλλον οργανισμό. Τα όργανα και οι οργανισμοί της ΕΕ, καθώς και οι κυβερνήσεις των κρατών μελών, πρέπει να τηρούν την αρχή αυτή και να μην επιδιώκουν να

¹³⁵ Τζέμος Β., «Ανάλυση-Η πιο ..», ό.π.

επηρεάζουν τα μέλη των οργάνων λήψης αποφάσεων της ΕΚΤ (άρθρο 130 της Συνθήκης).

E.1.6 Κριτική

Το κρίσιμο σημείο που εντοπίζεται στην απόφαση αφορά κυρίως τα όρια και τον έλεγχο των ορίων αρμοδιότητας των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των μέτρων που αυτά λαμβάνουν.

Στη σκέψη των δικαστών της Καρλσρούης, υπάρχει η αντίληψη ότι ο έλεγχος της αρχής της αναλογικότητας σε ενωσιακό επίπεδο, μπορεί να γίνεται από εθνικό συνταγματικό δικαστήριο και μάλιστα παρακάμπτοντας ρητή αντίθετη ερμηνεία του μόνου αρμοδίου δικαιοδοτικού οργάνου, δηλαδή του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ).

Σαφώς, η εκάστοτε ενωσιακή πολιτική, και εν προκειμένω τα μέτρα που εφαρμόζει μέσω της πολιτικής η ΕΚΤ, δεν θα πρέπει να είναι αυθαίρετα και άνευ όρων, όμως, αυτό δεν σημαίνει ότι τα εκάστοτε εθνικά δικαστικά όργανα, μπορούν να υφαρπάζουν με τη βία την αρμοδιότητα κρίσης αποφάσεων από ενωσιακά όργανα και από το φυσικό τους δικαστή¹³⁶. Τίθεται, δηλαδή, ένα σοβαρό ζήτημα παράβασης των επιπέδων αρμοδιότητας. Οι αποφάσεις σε ενωσιακό επίπεδο λαμβάνονται από όργανα της Ένωσης, γι' αυτό και η νομιμότητά τους πρέπει να κρίνεται από το δικαστήριο της Ένωσης και με βάση τις αρχές της Ένωσης¹³⁷. Εν προκειμένω, η αρχή της αναλογικότητας θα πρέπει να ερμηνευθεί με βάση την ερμηνεία της αρχής σε ενωσιακό επίπεδο και όχι με βάση την κατά το εκάστοτε εθνικό σύνταγμα ερμηνεία¹³⁸. Οι περισσότεροι αναλυτές, πάντως, εκτιμούν ότι η απόφαση της Καρλσρούης δεν θα αλλάξει, μεσοπρόθεσμα τουλάχιστον, την πρακτική της ΕΚΤ¹³⁹.

¹³⁶ Μποτόπουλος Κ., «Γερμανική Απειθαρχία», 20.05.2020, <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/germaniki-apeitharxia/>

¹³⁷ Μποτόπουλος Κ., «Γερμανική», όπ.π.

¹³⁸ Μποτόπουλος Κ., «Γερμανική», όπ.π.

Ακόμη, πρέπει να επισημανθεί ότι ένα εθνικό δικαστήριο δεν δικαιούται να αποφανθεί ούτε για τη νομιμότητα των αποφάσεων μιας εθνικής κεντρικής τράπεζας, εφόσον αυτή, παρά το όνομα της, δεν αποτελεί εθνικό όργανο, αλλά τμήμα ενωσιακού οργάνου και εν προκειμένω του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών¹⁴⁰. Οποιαδήποτε διαφορετική εκδοχή δεν θα παραβίαζε μόνο την ανεξαρτησία του εν λόγω συστήματος και της καθεμίας κεντρικής τράπεζας χωριστά αλλά θα υπήγαγε, με νομικά και λογικά απαράδεκτο τρόπο, μη εθνικές πολιτικές σε εθνικά δικαστήρια¹⁴¹.

Επιπλέον, ένα θέμα που θίγεται μέσα από την απόφαση και αξίζει να αναφερθεί είναι το ζήτημα του ρόλου του δικαστή και το προσήκον περιεχόμενο των δικαστικών αποφάσεων στο πλαίσιο ενός σύγχρονου κράτους δικαίου.

Το ΓΟΣΔ, με την απόφασή του, εμέμφθη τόσο το ΔΕΕ όσο και την ίδια την ΕΚΤ για πλημμελή έλεγχο αναφορικά με τις πραγματικές συνέπειες του προγράμματος QE στον τομέα της οικονομικής πολιτικής, καθώς και για έλλειψη μιας συνολικής αξιολόγησης του. Απεφάνθη ότι αφού η εκδοθείσα απόφαση του ΔΕΕ περιείχε σφάλμα, δεν δεσμευόταν από εκείνη. Ως εκ τούτου, προχώρησε το ίδιο σε έλεγχο στο εκδοθέν από την ΕΚΤ πρόγραμμα, με αποτέλεσμα να αποφανθεί ότι ούτε εκείνη επιτέλεσε σωστά το έργο της κατά την αξιολόγηση των συνεπειών του προγράμματος. Με άλλα λόγια, επιχείρησε να υποκαταστήσει την ΕΚΤ, δεχόμενο ότι η ΕΚΤ δεν προέβη στη σωστή στάθμιση μεταξύ του διακηρυγμένου νομισματοπολιτικού στόχου και του προκριθέντος μέσου προς επίτευξη του στόχου αναφορικά με ένα πρόγραμμα αγοράς κρατικών ομολόγων, όπως το QE, το οποίο έχει βαρύνουσες οικονομικοπολιτικές επιπτώσεις. Εν συνεχεία, έκρινε ότι το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ δεν έλαβε υπόψη του τις επιπτώσεις του QE, οι οποίες, κατά το ίδιο, αυξάνονται ολοένα και περισσότερο και επεκτείνονται μέσα στον χρόνο. Προχώρησε, μάλιστα, το ίδιο σε μία συνολική πολιτικοοικονομική αξιολόγηση της λειτουργίας, των ωφελειών και των επιπτώσεων του QE.

¹³⁹ Όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο

¹⁴⁰ Μποτόπουλος Κ., «Γερμανική», όπ.π.

¹⁴¹ Μποτόπουλος Κ., «Γερμανική», όπ.π.

Ωστόσο, είναι προφανές, ότι το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, είναι αυτό που υπερέβη τα όρια της δικαιοδοσίας του, αλλά και των εν γένει αρμοδιοτήτων ενός δικαστηρίου, σφετεριζόμενο αρμοδιότητες της εκτελεστικής ή της νομοθετικής εξουσίας. Δεν είναι δυνατόν να προβαίνει ένα δικαστήριο σε τέτοιου είδους κρίσεις σκοπιμότητας, και δη επί της ουσίας μιας απόφασης που σύμφωνα με τις Συνθήκες της ΕΕ έχει ανατεθεί σε συγκεκριμένα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Άλλωστε, η κρίση της ΕΚΤ δεν είναι ανέλεγκτη, καθώς, μεταξύ άλλων, μπορεί να εναχθεί προς αποζημίωση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της ΕΕ δυνάμει των άρθρων 340 εδ. γ' και 268 ΣΛΕΕ¹⁴².

Περαιτέρω, σχετικά με το ζήτημα που αφορά τη σχέση μεταξύ της εθνικής κυριαρχίας των Κρατών Μελών, ας τονιστεί ότι κατ' αρχήν τα γερμανικά δικαστήρια δέχονται τη θεμελιώδη αρχή της υπεροχής του ενωσιακού επί του εθνικού δικαίου μόνον στο βαθμό που κάτι τέτοιο δεν παραβιάζει, κατά την κρίση τους, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την αρχή της δοτής αρμοδιότητας, καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά της γερμανικής συνταγματικής ταυτότητας¹⁴³, όπως άλλωστε φάνηκε και στην αναλυθείσα νομολογία του ΓΟΣΔ επί του εν λόγω ζητήματος. Ωστόσο, η ευθεία άρνηση συμμόρφωσης σε απόφαση του ΔΕΕ αποτελεί ανησυχητική εξέλιξη, ιδίως όταν προέρχεται από ένα δικαστήριο βαρύνουσας σημασίας όπως το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο.

Περαιτέρω, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι το ΓΟΣΔ δικαιούνται να ελέγξει, υπό τους δικούς του όρους, την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας σε ενωσιακό επίπεδο, δεν αποδεικνύει ότι αυτή δεν τηρήθηκε όπως έπρεπε. Το Γερμανικό Δικαστήριο εντελώς αυθαίρετα και έωλα ισχυρίζεται ότι η ΕΚΤ δεν προέβη σε «σταθμίσεις», δεν έκανε «μελέτη επιπτώσεων» και δεν «έλαβε υπόψη της» τα στοιχεία, χωρίς όμως να αποδεικνύει τους ισχυρισμούς τους. Αντιθέτως, η αλήθεια είναι ότι οι διαδικασίες έχουν τηρηθεί στο ακέραιο και ως έπρεπε, όπως απάντησε και το ΔΕΕ στο σχετικό προδικαστικό ερώτημα του ΓΟΣΔ, ενώ οι μελέτες είναι

¹⁴² Καραμπάτζος Α., Κυριαζής Δ., «Άμεση ανάλυση: Το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο τελικός κριτής των πάντων;», 07.05.2020, <https://www.kathimerini.gr/world/1077084/amesi-analysis-to-germaniko-syntagmatiko-dikastirio-telikos-kritis-ton-panton/>

¹⁴³ Καραμπάτζος Α., Κυριαζής Δ., «Άμεση ανάλυση...»,όπ.π

προσβάσιμες, ήδη σε χρόνο πριν την έκδοση της απόφασης σε πολλές δημόσιες πηγές της ΕΚΤ.

Με βάση τα ανωτέρω, θα μπορούσε κανείς εύκολα να ισχυριστεί ότι το ΓΟΣΔ, σαφώς και γνώριζε ότι τα στοιχεία και οι μελέτες που αναφέρει πραγματοποιήθηκαν ως έπρεπε, αλλά το αποτέλεσμα αυτών δεν ήταν εκείνο που επιθυμούσε το ίδιο. Η ΕΚΤ θεώρησε τις αγορές κρατικών ομολόγων λογικές και απαραίτητες, ενώ το ΔΕΕ συνηγόρησε υπέρ της νομιμότητάς τους. Το ζήτημα είναι ότι δεν πείστηκαν οι Γερμανοί δικαστές. Αυτό που πρέπει να αναφερθεί είναι, όμως, ότι ακόμη κι αν δεν πείστηκαν, η γνώμη τους αν και επιστημονικά θα είχε σαφώς ενδιαφέρον, ουσιαστικά δεν ενδιαφέρει, ούτε και παράγει αποτελέσματα, καθώς αρμόδιο για να κρίνει τα επίμαχα ζητήματα είναι το ΔΕΕ.

E.2 Πολιτικά ζητήματα

Ένα πεδίο, ίσως και το μεγαλύτερο ενδόμυχα, που θίγει η απόφαση είναι το πολιτικό. Οι δικαστές της Καρλσρούης, είναι σαφές ότι επέλεξαν την ευθεία αντιπαράθεση με το ΔΕΕ, γνωρίζοντας ότι η δικαστική απόφαση που θα εξέδιδαν θα προκαλούσε αντιδράσεις στους πολιτικούς κύκλους.

Το ΔΕΕ κατά καιρούς έχει εκδώσει αρκετές αποφάσεις¹⁴⁴ με τις οποίες, έδινε ουσιαστικά το πράσινο φως σε επιλογές πολιτικής φύσεως προς την κατεύθυνση της στήριξης των ευάλωτων οικονομικά κρατών της Ευρωζώνης και προς την κατεύθυνση της στήριξης μίας πιο έντονης οικονομικής ενοποίησης μέσω δημιουργίας μηχανισμών στήριξης¹⁴⁵, συντονισμού των εθνικών οικονομικών πολιτικών και πρωτοβουλιών της ΕΚΤ¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Ενδεικτικά βλ. υπόθεση Pringle, ΔΕΕ C-370/12

¹⁴⁵ Ενδεικτικά βλ. την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, ο οποίος διαδέχτηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοπιστωτικής Σταθεροποίησης, ιδρύθηκε το 2010, τέθηκε σε εφαρμογή το 2013 και αποτελεί ένα μόνιμο πρόγραμμα χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα 19 μέλη της Ευρωζώνης.

¹⁴⁶ Παπαδοπούλου Λ., «Πέρα από την «υπεροχή...» όπ.π., σελ 10

Υπό αυτό το πρίσμα, οι Γερμανοί πολίτες, πολιτικοί και κόμματα σε κάθε ευκαιρία έσπευδαν να εκνομικεύσουν, μέσω δικαστικού ακτιβισμού (strategic litigation), τη διαφωνία τους προς μία πορεία ενίσχυσης της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης μέσω χρηματοοικονομικών εργαλείων, που φοβούνται ότι μπορεί να οδηγήσει σε αμοιβαιοποίηση του δημοσίου χρέους των Κρατών Μελών της Ευρωζώνης¹⁴⁷.

Κατά το χρόνο έκδοσης της απόφασης, ήτοι το Μάιο του 2020, η ΕΕ είχε ήδη πληγεί από την πανδημία που προκάλεσε ο ιός Covid19 με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να λάβει νέο πακέτο ενισχυτικών μέτρων έκτακτης ανάγκης ύψους 750 δισεκατομμυρίων¹⁴⁸. Οι συνθήκες, επομένως, ήταν ήδη επιβαρυνμένες. Περαιτέρω, ενδεικτικό του χαρακτήρα της απόφασης, είναι οι πρωτοφανείς χαρακτηρισμοί¹⁴⁹ που περιέχει. Είναι, επίσης, αξιοσημείωτο ότι το σκεπτικό της απόφασης χαρακτηρίζεται από παράθεση σωρείας πολιτικών επιχειρημάτων, όπως η αναφορά ότι η ΕΚΤ θα έπρεπε να είχε «σταθμίσει» τις επιπτώσεις του προγράμματος επί των αποταμιεύσεων των Γερμανών, των ασφαλιστικών τους εισφορών και της υγείας των γερμανικών επιχειρήσεων¹⁵⁰.

¹⁴⁷ Παπαδοπούλου Λ., «Πέρα από την «υπεροχή...» όπ.π., σελ11

¹⁴⁸ Για να βοηθήσουν την ΕΕ να ανακάμψει από τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας, οι ηγέτες της ΕΕ συμφώνησαν να συσταθεί έκτακτο ταμείο ανάκαμψης ύψους 750 δισ. ευρώ, το οποίο καλείται «Next Generation EU». Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε το μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό της ΕΕ για την περίοδο 2021-2027, ο οποίος θα τονώσει την ανάπτυξη και θα στηρίζει τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τις οικονομίες μας τα επόμενα χρόνια. Συνολικά, ο πολυετής προϋπολογισμός και το ταμείο ανάκαμψης ανέρχονται, ούτε λίγο ούτε πολύ, σε 1 074,3 δισ. €. Μαζί με τα ήδη υπάρχοντα κονδύλια ύψους 540 δισ. € για τα τρία δίκτυα ασφαλείας (για τους εργαζόμενους, τις επιχειρήσεις και τα κράτη μέλη), η συνολική δέσμη μέτρων για την ανάκαμψη της ΕΕ ανέρχεται σε €2 364,3 δισ. €. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα παρέχει 1 350 δισ. ευρώ επιπλέον στο πλαίσιο του προγράμματος αγοράς ομολόγων ώστε να βοηθήσει τις κυβερνήσεις κατά τη διάρκεια της κρίσης. <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/10-things-against-covid-19/>

¹⁴⁹ Αναφερόμενο στην εκδοθείσα απόφαση του ΔΕΕ, το ΓΟΣΔ χρησιμοποίησε τους χαρακτηρισμούς ακατανόητη, αβάσιμη, αντικειμενικά αυθαίρετη και εκδοθείσα ultra vires.(βλ. τις παραγράφους 116,117 και 118 της απόφασης.)

¹⁵⁰ Μποτόπουλος Κ., «Γερμανική», όπ.π.

Το όπλο του ΓΟΣΔ είναι η γνωστή θεωρία «ultra vires» αναφορικά με τον έλεγχο από εθνικό δικαστήριο των ορίων των ενωσιακών πολιτικών, μία θεωρία που εν είδει απειλής είχε χρησιμοποιήσει πολλακίς στο παρελθόν σε σχετικές αποφάσεις του, όπως η απόφαση Μάαστριχτ, η απόφαση για τη Συνθήκη της Λισαβόνας και η απόφαση για το πρόγραμμα ΟΜΤ.

Είναι δε προφανές ότι η κίνηση του ΓΟΣΔ, αποτελεί το έναυσμα για να ανοίξει ο ασκός του Αιόλου για Κράτη Μέλη όπως η Ουγγαρία και η Πολωνία, τα οποία νιώθουν πλέον περισσότερο «νομιμοποιημένα» να αγνοήσουν αποφάσεις του ΔΕΕ οι οποίες τα επικρίνουν για παραβίαση των αρχών του κράτους δικαίου. Υπάρχει, άλλωστε, η ανησυχία ότι αυτές οι κυβερνήσεις θα εκλάβουν τη γερμανική απόφαση ως δικαίωση της θέσης τους που οδηγεί άλλα κράτη να αγνοούν απλά το ΔΕΕ όταν αυτό θα είναι βολικό¹⁵¹. Επιπλέον, η απόφαση της 5ης Μαΐου θα μπορούσε να εμποδίσει τη γερμανική κυβέρνηση να συμμετάσχει μελλοντικά σε ευρωπαϊκά προγράμματα όπως το QE – όπως επίσης και σε τυχόν αναθεωρήσεις των ιδρυτικών Συνθηκών. Έτσι, ελλοχεύει εδώ πλέον ο κίνδυνος να παγώσει η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και να οδηγηθούν σε στασιμότητα οι θεσμοί της ΕΕ. Περαιτέρω, είναι σαφές ότι η απόφαση του ΓΟΣΔ και οι συνέπειές της προσφέρονται πράγματι, ως το τέλειο άλλοθι, για όποιες πολιτικές δυνάμεις μέσα στην ΕΕ αντιστρατεύονται την προώθηση του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης που ξεκίνησε αμέσως μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου¹⁵².

Ε.3 Οικονομικά ζητήματα

Ο τρίτος τομέας που θίγεται με την εν λόγω απόφαση είναι ο οικονομικός. Το πρόγραμμα PSSP όπως, αναλύθηκε σε προηγούμενη ενότητα, ήταν η σανίδα

¹⁵¹ Mooney D., «The EU in Danger? What the German Constitutional Court's Weiss Ruling Might Mean for Europe», 21.06.2020, <https://esthinktank.com/2020/06/21/the-eu-in-danger-what-the-german-constitutional-courts-weiss-ruling-might-mean-for-europe/>

¹⁵² Μαυράκος Χ., «Μία αντι-ευρωπαϊκή απόφαση ...», ό.π.

σωτηρίας της ευρωζώνης σε μία αρκετά κρίσιμη περίοδο. Η διάκριση ανάμεσα σε νομισματική και οικονομική πολιτική είναι ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει κατά καιρούς κι αυτό είναι απολύτως λογικό, διότι ακόμη και για τους πιο «διαβασμένους» αποτελεί δύσκολο γρίφο να αναλύσει κανείς τις διαφορές στους.

Το άρθρο 3 της ΣΛΕΕ, ορίζει ότι η νομισματική πολιτική των χωρών της ευρωζώνης ανήκει στις αποκλειστικές¹⁵³ αρμοδιότητες της ΕΕ, ενώ το άρθρο 4 της ΣΛΕΕ, ορίζει ότι η οικονομική πολιτική ανήκει στις συντρέχουσες¹⁵⁴ αρμοδιότητες. Το ερώτημα που τίθεται είναι, εάν είναι δυνατόν να ασκηθεί μία νομισματική πολιτική εφαρμόζοντας μέτρα, τα οποία δεν επηρεάζουν καθόλου τομείς της οικονομικής πολιτικής. Η αλήθεια είναι πως είναι δύσκολο να δοθεί καταφατική απάντηση. Ειδικά αν κάποιος αναλογιστεί την ύπαρξη της Νομισματικής και Οικονομικής Ένωσης¹⁵⁵.

¹⁵³ Αφορά τομείς στους οποίους η ΕΕ μόνη μπορεί να νομοθετήσει και να εγκρίνει δεσμευτικές πράξεις. Τούτο μπορούν να πράξουν οι χώρες της ΕΕ μόνο εάν εξουσιοδοτηθούν από την ΕΕ να εφαρμόσουν τις εν λόγω πράξεις. Η ΕΕ έχει αποκλειστική αρμοδιότητα όσον αφορά τους τομείς: την τελωνειακή ένωση, τη θέσπιση κανόνων ανταγωνισμού αναγκαίων για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, τη νομισματική πολιτική για τις χώρες της ευρωζώνης, την τελωνειακή ένωση, τη θέσπιση κανόνων ανταγωνισμού αναγκαίων για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, τη νομισματική πολιτική για τις χώρες της ευρωζώνης, τη διατήρηση των βιολογικών πόρων της θάλασσας σύμφωνα με την κοινή αλιευτική πολιτική, την κοινή εμπορική πολιτική και τη σύναψη διεθνών συμφωνιών υπό ορισμένους όρους.

¹⁵⁴ Αφορά τομείς όπου η ΕΕ και οι χώρες της ΕΕ μπορούν να νομοθετήσουν και να εγκρίνουν νομικά δεσμευτικές πράξεις. Οι χώρες της ΕΕ ασκούν την αρμοδιότητά τους όπου η ΕΕ δεν ασκεί ή έχει αποφασίσει να μην ασκήσει την αρμοδιότητά της. Οι συντρέχουσες αρμοδιότητες της ΕΕ και των χωρών της αφορούν τους εξής τομείς: την εσωτερική αγορά, την κοινωνική πολιτική, αλλά μόνο για τις πτυχές που καθορίζονται συγκεκριμένα στη Συνθήκη, την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή (περιφερειακή πολιτική), τη γεωργία και την αλιεία (με την εξαίρεση της διατήρησης των βιολογικών πόρων της θάλασσας), το περιβάλλον, την προστασία των καταναλωτών, τις μεταφορές, τα διευρωπαϊκά δίκτυα, την ενέργεια, τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, τις κοινές προκλήσεις για την ασφάλεια στον τομέα της δημόσιας υγείας, με περιορισμό στις πτυχές που καθορίζονται στη ΣΛΕΕ, την έρευνα, την τεχνολογική ανάπτυξη, το διάστημα και την αναπτυξιακή συνεργασία και την ανθρωπιστική βοήθεια.

¹⁵⁵ Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) είναι αποτέλεσμα μιας βαθμιαίας οικονομικής ολοκλήρωσης της ΕΕ. Αποτελεί επέκταση της ενιαίας αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με κοινές ρυθμίσεις για τα προϊόντα και με ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, κεφαλαίου, εργατικού

Είναι δύσκολο να κατανοήσει κανείς πως οι δικαστές της Καρλσρούης επιθυμούν να ασκείται η νομισματική πολιτική, δηλαδή η πολιτική επί της κυκλοφορίας ποσότητας χρήματος, χωρίς η ενάσκηση της να έχει οικονομικές προεκτάσεις, την ίδια ώρα μάλιστα που οι ίδιες οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κάνουν λόγο για οικονομικές πολιτικές, τις οποίες οφείλει να υποστηρίξει η ΕΚΤ και μέσω αυτών να εξασφαλίζει τη σταθερότητα των τιμών¹⁵⁶. Η νομισματική και η οικονομική πολιτική εμπλέκονται σε πολλά σημεία και αυτό είναι η αιτία του προβλήματος.

δυναμικού και υπηρεσιών. Στη ζώνη του ευρώ που σήμερα περιλαμβάνει 19 κράτη μέλη της ΕΕ, καθιερώθηκε ένα κοινό νόμισμα: το ευρώ. Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ – εξαιρουμένης της Δανίας – πρέπει να υιοθετήσουν το ευρώ αφού αποδείξουν ότι εκπληρώνουν τα κριτήρια σύγκλισης. Μια ενιαία νομισματική πολιτική καθορίζεται από το Ευρωσύστημα (το οποίο αποτελείται από την Εκτελεστική Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και τους διοικητές των κεντρικών τραπεζών της ζώνης του ευρώ) και συμπληρώνεται από δημοσιονομικούς κανόνες και διάφορα επίπεδα συντονισμού της οικονομικής πολιτικής. Στην ΟΝΕ δεν υπάρχει κεντρική οικονομική κυβέρνηση. Αντ' αυτού, η αρμοδιότητα αυτή επιμερίζεται μεταξύ κρατών μελών και διάφορων θεσμικών οργάνων της ΕΕ. Ως νομική βάση της βάσης έχει: το Άρθρο 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), τα Άρθρα 3, 5, 119-144, 219 και 282-284 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), τα Πρωτόκολλα προσαρτημένα στις Συνθήκες, Πρωτόκολλο 4 σχετικά με το καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, Πρωτόκολλο 12 σχετικά με τη διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος· Πρωτόκολλο 13 σχετικά με τα κριτήρια σύγκλισης· Πρωτόκολλο 14 σχετικά με την Ευρωζώνη· Πρωτόκολλο 16 σχετικά με τη ρήτρα εξαίρεσης για τη Δανία και τις Διακυβερνητικές συνθήκες που περιλαμβάνουν το Σύμφωνο για τη Σταθερότητα, τον Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση στην οικονομική και νομισματική ένωση (ΣΣΣΔ), το Σύμφωνο για το ευρώ και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ). Στόχος της είναι να στηρίξει τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και ένα υψηλό επίπεδο απασχόλησης, με κατάλληλη χάραξη οικονομικής και νομισματικής πολιτικής. Για την επίτευξη αυτών στηρίζεται σε τρεις βασικούς τομείς: i) στην εφαρμογή μιας νομισματικής πολιτικής με πρωταρχική επιδίωξη τη σταθερότητα των τιμών· ii) στην αναχαίτιση πιθανών αρνητικών επιπτώσεων λόγω μη βιώσιμων δημόσιων οικονομικών, την πρόληψη της εμφάνισης μακροοικονομικών ανισορροπιών εντός των κρατών μελών και τον συντονισμό, σε ορισμένο βαθμό, των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών· iii) στη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της ενιαίας αγοράς.

¹⁵⁶ Μποτόπουλος Κ., «Γερμανική», όπ.π.

ΣΤ. ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

ΣΤ. 1 Η δήλωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Η απόφαση αυτή, όμως, αν και πολλοί θεωρούν ότι δεν εκπλήσσει, εντούτοις τάρραξε τα ευρωπαϊκά νερά, διότι εγείρει σοβαρότατα ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου και παράγει επιπτώσεις στο σχέδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Μάλιστα, το εύρος της αμφισβήτησης είναι τέτοιο ώστε να δικαιολογούνται αμφιβολίες για το βαθμό αφοσίωσης της Γερμανίας στο σχέδιο πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης.¹⁵⁷

Πολλοί υποστήριξαν ότι αυτή η πρόκληση του ΓΟΣΔ δε πρέπει να μείνει αναπάντητη διότι εγκυμονεί κινδύνους κι ότι η μόνη λύση προκειμένου να αντιμετωπιστεί, είναι η απάντηση με νομικά μέσα, ήτοι με προσφυγή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εναντίον της Γερμανίας ενώπιον του ΔΕΕ κατ' άρθρον 258 ΣυνθΛΕΕ¹⁵⁸, ενδεχόμενο που φάνηκε να εξετάζει η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ursula Von Der Leyen δηλώνοντας ότι :*“Τον τελευταίο λόγο στο ενωσιακό δίκαιο τον έχει πάντα το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου. Η υπεροχή του δικαίου της ΕΕ να γίνει σεβαστή από όλους. Εξετάζουμε κάθε δυνατότητα αντίδρασης”*. Η προαναφερθείσα δήλωσή της Επιτροπής, η οποία υπογράφεται αποκλειστικά από την κεφαλή της, ήτοι

¹⁵⁷ Μαυράκος Χ., «Μία αντι-ευρωπαϊκή απόφαση ...», όπ.π.

¹⁵⁸ Η δυνατότητα έναρξης διαδικασίας επί παραβάσει για παραβάσεις των υποχρεώσεων της Συνθήκης που απορρέουν από εσφαλμένη ερμηνεία των εθνικών δικαστηρίων έγινε δεκτή στην υπόθεση C-129/00 Επιτροπή κατά Ιταλίας και εφαρμόστηκε σε δύο μεταγενέστερες υποθέσεις (C-154/08 Επιτροπή κατά Ισπανίας και C-416/17 Επιτροπή κατά Γαλλίας). Poli S., Cisotta R., «The German Federal Constitutional Court's Exercise of Ultra Vires Review and the Possibility to Open an Infringement Action for the Commission» 28.08.2020, <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/german-federal-constitutional-courts-exercise-of-ultra-vires-review-and-the-possibility-to-open-an-infringement-action-for-the-commission/057C1E5716591F26AB565BC929137C9C>

την Πρόεδρο αυτής, και μάλιστα σε ημέρα¹⁵⁹ που δεν συνηθίζει να δημοσιεύει οποιαδήποτε ανακοίνωση ή δήλωση είναι σημαντικό γεγονός. Το πλήρες κείμενο της δήλωσης της Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ursula von der Leyen, έχει ως εξής: *“Η προσφάτως εκδοθείσα απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου φέρνει στο προσκήνιο δύο ζητήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: το Ευρωσύστημα και το ευρωπαϊκό νομικό σύστημα. Λαμβάνουμε πλήρως υπόψη μας την από 8 Μαΐου σαφή ανακοίνωση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο ίδιο πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σέβεται και τηρεί τρεις βασικές αρχές: Η νομισματική πολιτική της Ένωσης είναι αντικείμενο αποκλειστικής αρμοδιότητας. Το δίκαιο ΕΕ υπερισχύει των εθνικών δικαίων. Και τέλος, οι αποφάσεις που εκδίδει το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν δεσμευτική ισχύ για το σύνολο των εθνικών δικαστηρίων. Τον τελευταίο λόγο σε ζητήματα δικαίου ΕΕ τον έχει πάντα το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου. Κανείς άλλος. Καθήκον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αποτελεί η διασφάλιση της ορθής λειτουργίας του Ευρωσυστήματος και του νομικού συστήματος της Ένωσης. Στο παρόν στάδιο, εξετάζουμε ενδελεχώς την απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε όλες τις δυνατότητες που έχουμε για τα επόμενα βήματα που θα ακολουθήσουμε, που μπορεί να περιλαμβάνουν ακόμα και τη δυνατότητα κίνησης διαδικασίας επί παραβάσει. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μία κοινότητα αξιών και κανόνων, η οποία πρέπει να γίνεται σεβαστή και να προστατεύεται διαχρονικά. Αυτό μας κρατάει όλους μαζί. Σε αυτό πιστεύουμε όλοι.”*¹⁶⁰ Για την εν λόγω απόφαση, μάλιστα, υποστηρίχθηκε ότι εξ επόψεως Ενωσιακού Δικαίου πρέπει να θεωρηθεί ως παραβίαση των Συνθηκών και ότι δικαιολογεί την παραπομπή της Γερμανίας στο ΔΕΕ από την Επιτροπή ή ακόμα και από άλλα κράτη μέλη κατά την διαδικασία της προσφυγής επί παραβάσει των άρθρων 258 και 259 ΣΛΕΕ.¹⁶¹

¹⁵⁹ Η δημοσίευση της εν λόγω δήλωσης έγινε ημέρα Κυριακή.

¹⁶⁰ Κανέλλος Γ., «Παρέμβαση Κομισιόν για την απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου: Εξετάζεται το ενδεχόμενο κίνησης διαδικασίας επί παραβάσει σε βάρος της Γερμανίας», 11.05.2020, <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/parembasi-komision-gia-tin-apofasi-toy-germanikoy-syntagmatikoy-dikastirioy-exetazetai>

¹⁶¹ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

ΣΤ. 2 Οι πρώτες σκέψεις μετά την έκδοση της απόφασης

Σε περίπτωση που η ΕΚΤ, αποφάσιζε να εκδώσει την νέα και με πιο εμπειριστατωμένη αιτιολογία απόφαση που ζήτησε το ΓΟΣΔ, η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση, η Ομοσπονδιακή Βουλή και η Ομοσπονδιακή Τράπεζα, έκαστη εντός των αρμοδιοτήτων της, θα έπρεπε να δεχθούν ή να απορρίψουν αυτή τη νέα απόφαση του ΔΣ της ΕΚΤ. Αν και τίποτε δεν θα εξασφάλιζε ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο δε θα εξέδιδε ανάλογη απόφαση με την περί ης ο λόγος σε μία νέα συνταγματική προσφυγή ενώπιον του που θα αιτιάται μέσω πράξεων ή παραλείψεων των ανωτέρω Ομοσπονδιακών οργάνων αναφορικά με τη νέα απόφαση της ΕΚΤ. Το θέμα, όμως, δεν είναι αυτό, αλλά το εάν η ΕΚΤ και γενικότερα η ΕΕ θα υπέκυπταν στην πίεση που ασκεί η απόφαση του BVerfG. Εάν η ΕΚΤ συμμορφωνόταν, σίγουρα δεν αναμενόταν να υπάρξει πρόβλημα με το πρόγραμμα PSPP στο μέλλον, όπως κατά πάσα πιθανότητα και για άλλα προγράμματα αγοράς ομολόγων, που προγραμματίζονται στο μέλλον, με την προϋπόθεση ότι αυτά θα είναι αιτιολογημένα κατά τα μέτρα και τα σταθμά του BVerfG. Βέβαια, η εφαρμογή του διατακτικού της απόφασης από τα Ομοσπονδιακά και τα Ενωσιακά όργανα θα σήμανε όχι μόνο την νομική αλλά και την πολιτική νομιμοποίηση της απόφασης, όχι μόνο στο εσωτερικό της Γερμανίας, αλλά και στην ίδια την ΕΕ.

Από την άλλη η εφαρμογή της απόφασης στην Γερμανία αλλά με την αντίδραση των ενωσιακών οργάνων, όπως ήδη έχει εκδηλωθεί, σίγουρα θα συμπαρέσυρε τα Ομοσπονδιακά όργανα στην σύγκρουση που ξεκίνησε το BVerfG με τα όργανα της ΕΕ. Η μη εφαρμογή της στο εσωτερικό της Γερμανίας αντίθετα θα έχει σημαντικές μπορεί και οδυνηρές συνέπειες γι αυτούς που δεν θα την εφαρμόσουν. Το θέμα αναδείχθηκε σε γόρδιος δεσμό για την Καγκελάρια Merckel, τον Ομοσπονδιακό Αντικαγκελάρια και Υπουργό Οικονομικών Olaf Scholz, τον Πρόεδρο της Ομοσπονδιακής Βουλής W. Schäuble και κυρίως τον Πρόεδρο της Ομοσπονδιακής Τράπεζας Jens Weidman.¹⁶²

¹⁶² Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

ΣΤ. 3 Οι επιπτώσεις της απόφασης στις εθνικιστικές τάσεις

Όσο η ΕΕ δεν αποτελεί ομοσπονδιακό Κράτος, η έννοια της εθνικής κυριαρχίας βρίσκεται πάντα στο προσκήνιο. Άλλωστε, τα κράτη είναι οι «Κύριοι των Συνθηκών» και δεν αποτελούν απλά αυθεντικό ερμηνευτή των συνθηκών, όπως είναι το Δ.Ε.Ε. ή τον «φύλακα των Συνθηκών» όπως είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Με την εκδοθείσα απόφασή του το ΓΟΣΔ, ίσως άθελά του, ενισχύει το αίσθημα της εθνικής κυριαρχίας των βαθιά συντηρητικών, δημιουργεί πρόσφορο έδαφος σε εθνικιστικές και ευρωφοβικές αντιλήψεις μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ανοίγει το δρόμο περί μη σεβασμού του ενωσιακού δικαίου και αμφισβήτησης του θεσμού του προδικαστικού ερωτήματος. Φυσικά, δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι, οι κυβερνήσεις της Πολωνίας και η Ουγγαρίας τάχθηκαν πανηγυρικά υπέρ της εν λόγω απόφασης.

Το ζήτημα είναι κυρίως πολιτικό, όπως επεσήμανε στη Deutsche Welle ο ευρωβουλευτής του ΚΙΝΑΛ Νίκος Ανδρουλάκης και αυτό γιατί όπως δήλωσε, *«θα αρχίσουν οι Ανατολικοί να κρύβονται πίσω από τα δικά τους δικαστήρια. Βγήκαν ήδη κάποιοι Πολωνοί και χαιρετίζουν την απόφαση, λέγοντας ότι υπεύθυνα για την ερμηνεία του δικαίου είναι τα κράτη-μέλη και όχι τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Κυβερνήσεις που λειτουργούν εναντίον των συνθηκών θα αναζητούν νομιμοποιητική βάση στα δικά τους δικαστήρια...»*¹⁶³

¹⁶³ Παπαδημητρίου Γ., «Συνεπείς» ή «συνταγματικά θρασεείς...» οι Γερμανοί δικαστές; <https://www.dw.com/el/%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%80%CE%B5%CE%AF%CF%82-%CE%AE-%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%B8%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B5%CE%AF%CF%82-%CE%BF%CE%B9-%CE%B3%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%AF-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%82/a-53388169>

Στην ίδια κατεύθυνση με την Πολωνία και την Ουγγαρία, κινήθηκε και το ακραίο γερμανικό κόμμα AfD. Ας μην ξεχνάμε, άλλωστε, ότι ένας εκ των προσφευγόντων ήταν και πρώην πρόεδρος του. Στον αντίποδα, ο Ισπανός φιλελεύθερος ευρωβουλευτής Λουίς Γκαριτσάνο τόνισε ότι η απόφαση αποτελεί απειλή για το μέλλον των ευρωπαϊκών θεσμών, ενώ σε σχετική ανάρτησή του στο Twitter ανέφερε: *«Πολύ ανήσυχος για το μέλλον της Ευρώπης μετά. Η Ευρώπη δεν μπορεί να εργασθεί, αν τα εθνικά συνταγματικά δικαστήρια αποφασίζουν μονομερώς... Αναμένω ότι τα συνταγματικά δικαστήρια της Ουγγαρίας και της Πολωνίας θα ακολουθήσουν αυτό το προηγούμενο»*.¹⁶⁴

Ενδεχόμενη συμμόρφωση της ΕΚΤ στην απόφαση του Γερμανικού Δικαστηρίου, έστω και σε ένα συμβιβαστικό πλαίσιο που δεν θα συνάδει απόλυτα με το διατακτικό του, αναμφίβολα θα αποτελούσε το άνοιγμα του ασκού του Αιόλου στην ενωσιακή έννομη τάξη. Επί παραδείγματι, το Κοινοβούλιο της Πολωνίας να εκδώσει απόφαση αμφισβητώντας ως *ultra vires* αποφάσεις του ΔΕΕ που καταδικάζουν την Πολωνία¹⁶⁵ για παραβίαση της δικαστικής ανεξαρτησίας ως κανόνα του Ενωσιακού Δικαίου ή αντίστοιχα Συνταγματικά Δικαστήρια ή οι Κυβερνήσεις και τα Κοινοβούλια της Πολωνίας, Τσεχίας και Ουγγαρίας να κάνουν το ίδιο για την απόφαση του ΔΕΕ¹⁶⁶ που τις καταδικάζει για παραβίαση της αρχής της αλληλεγγύης ως αρχή του Ενωσιακού Δικαίου στο θέμα της δίκαιης κατανομής των προσφύγων στα κράτη μέλη. Οι σκέψεις είναι πραγματικά εφιαλτικές¹⁶⁷.

ΣΤ. 4 Συνέπειες

Οι κυριότερες συνέπειες αυτής της απόφασης, η οποία μπορεί κάλλιστα να χρησιμοποιηθεί ως άλλοθι για τις πολιτικές δυνάμεις που προσπαθούν να

¹⁶⁴ «Γερμανία: "Εν μέρει ...», gr.euronews.com/, όπ.π.

¹⁶⁵ Υπόθεση C-791/19 Επιτροπή κατά Πολωνίας

¹⁶⁶ C-715/17, C-718/17 και C-719/17

¹⁶⁷ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

αντιστρατευθούν την προώθηση του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης- οι οποίες, δυστυχώς, δεν είναι λίγες- θα μπορούσε να λεχθεί ότι είναι τρεις¹⁶⁸:

Πρώτον, σύμφωνα με τους Δικαστές της Καρλσρούης, το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας κατά τη διαμόρφωση ευρωπαϊκών πολιτικών που χορηγούν οι Συνθήκες στα ευρωπαϊκά όργανα με τις εκάστοτε ειδικές εξουσιοδοτήσεις, δεν ελέγχεται ως προς τα όρια του μόνον από το ΔΕΕ. Αυτή η σκέψη, όμως, θα σήμαινε ότι σε κάθε περίπτωση που θα προέκυπτε η υπόνοια σε ένα Κράτος μέλος ότι η νομική ερμηνεία των ενωσιακών οργάνων καταλήγει εκ του αποτελέσματος σε μία τροποποίηση της Συνθήκης ή σε μία διεύρυνση αρμοδιοτήτων, τότε αυτό το Κράτος μέλος θα είχε τη δυνατότητα να υποβάλλει σε έλεγχο ενώπιον των εθνικών του δικαστηρίων τη δράση του ενωσιακού οργάνου. Επομένως, αυτή η σκέψη του Δικαστηρίου, δεν ευσταθεί. Κι αυτό διότι προσκρούει στην αρχή ότι αρμοδιότητες, αποκλειστικές ή μη, που έχουν ήδη παραχωρηθεί από τα Κράτη μέλη βάσει των συνθηκών στα όργανα της ΕΕ δεν δύνανται να επανακτηθούν από αυτά, ενεργώντας μεμονωμένα. Εν προκειμένω, εάν δεχθούμε την ερμηνεία του ΔΕΕ, η συζήτηση αφορά νομισματική πολιτική, η οποία ανήκει στις αποκλειστικές αρμοδιότητες της Ένωσης και τα Κράτη- Μέλη δεν έχουν περιθώριο δράσης.

Δεύτερον, με βάση την απόφαση, συνάγεται το συμπέρασμα ότι όπου ένα εθνικό δικαστήριο, όπως εν προκειμένω το ΓΟΣΔ, δεν ελάμβανε απάντηση από το ΔΕΕ στο υποβληθέν ερώτημά του σύμφωνη με τη δική του προειλημμένη άποψη, τότε θα επιτρεπόταν σε αυτό να αγνοήσει την εν λόγω απάντηση του ΔΕΕ και αντ' αυτού να κρίνει από μόνο του, εάν και κατά πόσο ένα όργανο της ΕΕ *“ενήργησε εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που του έχουν παρασχεθεί από το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο”*. Όμως, η αρμοδιότητα ερμηνείας σε απώτατο βαθμό του ενωσιακού δικαίου, (αρμοδιότητα στην οποία συμπεριλαμβάνεται και ο έλεγχος σε τελευταίο βαθμό του κύρους των πράξεων των ενωσιακών οργάνων), ανήκει αποκλειστικά στο ΔΕΕ. Αυτό συμβαίνει διότι, όπως είναι ευρέως γνωστό, στόχος της ΕΕ είναι μία ενιαία και συνεκτική εφαρμογή του ευρωπαϊκού δικαίου από τα δικαστήρια των Κρατών μελών. Το ΔΕΕ κατέχει το μονοπώλιο της ερμηνείας του ενωσιακού δικαίου, γεγονός που συνεπάγεται ότι το ευρωπαϊκό δικαιοδοτικό σύστημα παραιτείται της ίδρυσης ενός ευρωπαϊκού ανώτατου «εφετείου» ή «αναιρετικού» δικαστηρίου. Όμως, απέναντι σε

¹⁶⁸ Μαυράκος Χ., «Μία αντι-ευρωπαϊκή απόφαση ...», όπ.π.

αυτό, το ΓΟΣΔ προβάλλει το επιχείρημα ότι το ΔΕΕ υπερέβη την κατ' άρθρο 19 παρ. 1 υποπαρ. 2 της ΣΕΕ αρμοδιότητά του. Αυτή η άποψη μπορεί να προκαλέσει σύγχυση και να οδηγήσει σε έκδοση αντιφατικών αποφάσεων.

Τρίτον, τα συμπεράσματα της απόφασης προτρέπουν τη μη τήρηση των αποφάσεων του ΔΕΕ που αποφαίνονται σχετικά με το κύρος μιας νομικής πράξης της ΕΕ, είτε είναι επιβεβαιωτικές, είτε απορριπτικές, σε περίπτωση όπου ένα εθνικό δικαστήριο αποφαινόταν ότι μία απόφαση του ΔΕΕ εκδόθηκε *ultra vires*. Αναφέρεται, επί παραδείγματι, ότι όσον αφορά τον έλεγχο της αναλογικότητας των αποφάσεων που έθεσαν σε εφαρμογή το πρόγραμμα PSPP, η απόφαση του ΔΕΕ δεν είναι τεκμηριωμένη. Περαιτέρω, το ΓΟΣΔ, με την αυτή απόφασή του, παραβιάζει την θεμελιώδη υποχρέωση της Γερμανίας, που απορρέει από τις ισχύουσες ευρωπαϊκές συνθήκες, να σέβεται, πρώτον, την αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ στο πεδίο της νομισματικής πολιτικής, δεύτερον, την αποκλειστική αρμοδιότητα του ΔΕΕ για τον έλεγχο του κύρους μιας νομικής πράξης της ΕΕ και, τρίτον, τη δεσμευτική νομική ισχύ μιας απόφασης του ΔΕΕ που επιβεβαιώνει το κύρος μιας νομικής πράξης της ΕΕ.

Είναι σαφές ότι τα συμπεράσματα αυτά προβληματίζουν και διχάζουν. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί, μάλιστα, ότι η επίμαχη απόφαση οδηγεί, σε τελευταία ανάλυση, τη Γερμανία σε παραβίαση της ανώτατης γενικής αρχής του ευρωπαϊκού δικαίου *pacta sunt servanda*¹⁶⁹ (οι συμφωνίες πρέπει να τηρούνται) έναντι των λοιπών εταίρων της στην ΕΕ¹⁷⁰.

ΣΤ. 5 Κριτική, αντιδράσεις και η λύση που επιλέχθηκε

Από νομικής άποψης, υποστηρίχθηκε η άποψη ότι η απόφαση θέτει προσκόμματα νομικού χαρακτήρα σε ένα εξαιρετικά χρήσιμο πρόγραμμα για τα

¹⁶⁹ Μαυράκος Χ., «Μία αντι-ευρωπαϊκή απόφαση ..», όπ.π.

¹⁷⁰ Σύμφωνα με το ισχύον ευρωπαϊκό δίκαιο, παράβαση αυτού του είδους από ένα Κράτος μέλος, ακόμη κι αν είναι καταλογιστέα σε ένα από τα ανώτατα δικαστήριά του, ελέγχεται και διαπιστώνεται στο πλαίσιο της “διαδικασίας επί παραβάσει της Συνθήκης” που κινείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (άρθρο 258 ΣΛΕΕ).

Κράτη Μέλη και τη νομισματική πολιτική της ΕΕ και στερείται νομικής ποιότητας λόγω της πλημμελούς αιτιολογίας της και των πολλών λογικών αλμάτων.¹⁷¹ Επίσης, παρατηρούμε μία διαστρέβλωση της έννοιας της αρχής της αναλογικότητας, κατά την οποία παρεισφρύει κατά την ορθή εφαρμογή της αρχής, το άτοπο ερώτημα αν το επίμαχο πρόγραμμα αφορά νομισματική ή οικονομική πολιτική.

Περαιτέρω, μνείας χρήζουν οι ασυνήθιστοι για δικαστική απόφαση χαρακτηρισμοί όπως «αντικειμενικά αυθαίρετη» και «ακατανόητη¹⁷²» στο περιεχόμενο της αναφορικά με το περιεχόμενο απόφασης ενός άλλου δικαστηρίου. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί σε συνδυασμό με τα λοιπά συμπεράσματα του Δικαστηρίου ώθησαν στο να υποστηριχθεί η άποψη ότι το BVerfG αναγορεύθηκε σε κριτή με μέτρο ελέγχου την αρχή της αναλογικότητας, κάνοντας επίδειξη περιφρόνησης, εάν όχι και απαξίωσης της δικαστικής κρίσης του ΔΕΕ κατά την διαδικασία ελέγχου της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας, χρησιμοποιώντας οξείες εκφράσεις, όπως προαναφέρθηκε, για την άσκηση του δικαιοδοτικού έργου του ΔΕΕ, όπως «ακατανόητη», «μεθοδολογικά μη υποστηρίξιμη» και «αντικειμενικά αυθαίρετη», εκφράσεις εντελώς ασυνήθιστες για τον διάλογο μεταξύ Δικαστηρίων και μάλιστα υψηλής διεθνούς περιωπής όπως το ΔΕΕ και το BVerfG¹⁷³. Εξίσου ασυνήθιστο το σχόλιο ενός εκ των Γερμανών Δικαστών, του Πέτερ Χούμπερ, σε συνέντευξή του στην Sueddeutsche Zeitung ότι η ΕΚΤ δε θα πρέπει να θεωρεί τον εαυτό της «Άρχοντα του Σύμπαντος»¹⁷⁴. Θα ήταν σίγουρα πιο αποδεκτό από το νομικό κόσμο, εάν το ΓΟΣΔ ήταν πιο ξεκάθαρο στην αποτύπωση της άποψής του και εξέφραζε ξεκάθαρα αυτό που όλοι θεώρησαν ότι κρυβόταν πίσω τις λέξεις του, ότι δηλαδή θεωρεί πως το Πρόγραμμα PSPP εμπίπτει στα πλαίσια ενάσκησης οικονομικής πολιτικής κι ως εκ τούτου η ΕΚΤ παραβίασε τα όρια της αρμοδιότητάς της.

Σχετικά με τα συμπεράσματά του αναφορικά με την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας από την ΕΚΤ και το ΔΕΕ, φαίνεται να βάλλει κυρίως πολιτικά παρά

¹⁷¹ Τζέμος Β., «Ανάλυση-Η πιο ..», όπ.π.

¹⁷² BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 116

¹⁷³ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

¹⁷⁴ «Στην αντεπίθεση οι Γερμανοί δικαστές: Η ΕΚΤ δεν είναι ο άρχων του σύμπαντος», 13.05.2020, <https://www.kathimerini.gr/world/1078021/stin-antepithesi-oi-germano-i-dikastes-i-ekt-den-einai-o-archon-toy-sympantos/>

νομικά με το ΔΕΕ κι αυτό διότι θεωρεί ότι το επίμαχο πρόγραμμα είναι αντίθετο στα γερμανικά οικονομικά συμφέροντα. Ωστόσο, η νομισματική πολιτική του Mario Draghi¹⁷⁵, παρά τις ομολογουμένως ευρύτερες οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις, μετρά κυρίως θετικό αντίκτυπο. Στόχος της είναι η διάσωση της νομισματικής ένωσης, η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και του πληθωρισμού στο 2%, η προώθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης και η ισορροπημένη προστασία των βασικών οικονομικών και κοινωνικών δεκτών σε όλα τα Κράτη Μέλη εξίσου. Την ίδια πολιτική φαίνεται ότι ακολουθεί και η Christine Lagard. Αυτό που δεν κατανοούν οι Γερμανοί Δικαστές, όμως, αλλά και ορισμένοι άλλοι, δυστυχώς, είναι ότι τα οικονομικά συμφέροντα της ΕΕ, ταυτίζονται με τα οικονομικά συμφέροντα των εκάστοτε Κρατών- Μελών. Το ζήτημα που τέθηκε είναι ξεκάθαρα πολιτικό και επιζητά πολιτική λύση.

Η απόφαση αυτή του Γερμανικού Δικαστηρίου είναι σίγουρο ότι στην υπερβολή της δε θα βρει υποστηρικτές ούτε εντός της Γερμανίας, όπως κι έγινε, αφού η πλειονότητα των συνταγματολόγων και ευρωπαϊκόλογων της χώρας άσκησε ήδη σφοδρή κριτική. Μάλιστα, ο Πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Βουλής και πολύ γνωστός σε εμάς, Wolfgang Scauble, άσκησε σκληρή κριτική στην εν λόγω απόφαση και τη χαρακτήρισε επικίνδυνη για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, ενώ ο Αντικαγκελάριος και Υπουργός Οικονομικών Olaf Scholz, σε πιο ήπιους τόνους, διαβεβαίωσε ότι η ΕΚΤ θα συνεχίσει ανεξάρτητα το χρήσιμο ρόλο της και ότι ειδικά το πρόγραμμα της ΕΚΤ για την άμβλυνση των οικονομικών συνεπειών της υγειονομικής πανδημίας θα προχωρήσει απρόσκοπτα. Μάλιστα, ο υπουργός Οικονομικών δήλωσε ότι η απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου σχετικά με το πρόγραμμα αγοράς κρατικών ομολόγων από την ΕΚΤ επιτρέπει επί της αρχής στην Τράπεζα να πραγματοποιεί τέτοιες αγορές και η Bundesbank μπορεί για την ώρα να συνεχίσει να συμμετέχει σε αυτές. *«Το Δικαστήριο έκρινε σαφώς ότι το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων της ΕΚΤ δεν συνιστά απευθείας χρηματοδότηση των κρατών»*, δήλωσε ο κ. Σολτς και πρόσθεσε ότι το PSPP

¹⁷⁵ Η φράση “*whatever it takes*” (23 Ιουλίου 2012) του πρώην Προέδρου της ΕΚΤ Mario Draghi έχει μείνει στην ιστορία και αφορά στο τι ήταν διατεθειμένος να κάνει προκειμένου να σωθεί το ευρωνόμισμα.

ήταν σύμφωνο, υπό αυτή την έννοια, με το γερμανικό Σύνταγμα. Αναφορικά με την προθεσμία των τριών μηνών που έδωσε το Δικαστήριο στην ΕΚΤ, προκειμένου να παρουσιάσει στοιχεία τα οποία να δικαιολογούν τις ενέργειές της, ο γερμανός υπουργός Οικονομικών έκανε λόγο για «μεγάλο διάστημα» και επισήμανε ότι η Bundesbank μπορεί για την ώρα να συνεχίσει να συμμετέχει στο πρόγραμμα. Είναι σημαντικό, δήλωσε ο κ. Σολτς, ότι δεν αμφισβητείται η αλληλεγγύη της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης, *«ιδιαίτερα αυτές τις μέρες που αντιμετωπίζουμε όλοι μια τέτοια πρόκληση, όπως η κρίση του κορονοϊού, το κοινό νόμισμα και η κοινή νομισματική πολιτική μας δίνουν την απαραίτητη αλληλεγγύη στην Ευρώπη»*, συνέχισε, ενώ τόνισε ότι η δικαστική απόφαση αναδεικνύει *«την ανάγκη εμβάθυνσης και εντατικοποίησης της συνεργασίας των ευρωπαϊκών κρατών-μελών»*. Ερωτώμενος εάν ενδεχομένως έχει έρθει η ώρα το Βερολίνο να δεχτεί μια κοινή ευρωπαϊκή δημοσιονομική πολιτική, ο υπουργός Οικονομικών παρέπεμψε στο πακέτο διάσωσης των 500 δισεκατομμυρίων ευρώ που συμφωνήθηκε από τους εταίρους και στα σχέδια για ένα ταμείο ανασυγκρότησης μετά την κρίση. *«Θα βρούμε τρόπους να εγγυηθούμε ότι αυτά που χρειάζεται να γίνουν θα γίνονται και στο μέλλον. Για αυτό το Συνταγματικό Δικαστήριο μας έδωσε σαφή γραμμή - και πολύ χρόνο»*, διαβεβαίωσε ο Όλαφ Σολτς¹⁷⁶.

Διαφορετική εκτίμηση εξέφρασε ο Παναγιώτης Ιωακειμίδης, ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών και μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας στις διαπραγματεύσεις για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), που οδήγησε στην καθιέρωση του ευρώ. *«Το δικαστήριο της Καρλσρούης κατά κάποιον τρόπο συγκρούεται με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο με έωλα, κατά την άποψή μου, νομικά επιχειρήματα»*, ανέφερε ο Παναγιώτης Ιωακειμίδης στην Deutsche Welle. Μάλιστα ο ίδιος κάνει λόγο για «συνταγματική θρασύτητα» από την πλευρά του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, η οποία *«δυναμιτίζει τα νομικά θεμέλια της ΕΕ»*. Και αυτό γιατί, όπως τονίζει, *«το δίκαιο της ΕΕ και οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου έχουν υπεροχή. Ουαί και αλίμονο αν κάθε εθνικό δικαστήριο αμφισβητούσε την υπεροχή του ευρωπαϊκού δικαίου. Θα είχε καταλυθεί πλήρως η ευρωπαϊκή έννομη τάξη»*. Η απόφαση του γερμανικού Δικαστηρίου αφορά αγορές

¹⁷⁶ «Γερμανία: "Εν μέρει ...», gr.euronews.com/, όπ.π.

ομολόγων συνολικού ύψους 2,6 τρισεκατομμυρίων ευρώ από τον Μάρτιο του 2015 μέχρι τα τέλη του 2018. Στόχος της ΕΚΤ ήταν η σταθερότητα των τιμών και η αποφυγή αποπληθωρισμού στην ευρωζώνη, ωστόσο οι περισσότεροι οικονομικοί αναλυτές εκτιμούν ότι η συγκεκριμένη παρέμβαση στην αγορά ομολόγων ήταν πάνω απ' όλα μία αντισυμβατική αλλά ταυτόχρονα και αποτελεσματική μέθοδος για παροχή ρευστότητας στα δύσκολα χρόνια της κρίσης του ευρωπαϊκού νομίσματος. Σε κάθε περίπτωση ο Έλληνας πολιτικός επιστήμων θεωρεί ότι η απόφαση της Καρλσρούης δεν περιορίζεται στη γερμανική πτυχή του ευρωπαϊκού προγράμματος αγοράς ομολόγων, καθώς, όπως επισημαίνει, *«αμφισβητεί ευθέως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο όταν λέει ότι ήταν ultra vires η απόφαση του 2018»*. Μάλιστα θεωρεί ότι η απόφαση της Καρλσρούης *«αμφισβητεί και την ανεξαρτησία της ΕΚΤ, όταν την καλεί να παράσχει τεκμηρίωση εντός τριών μηνών. Δεν υπόκειται στο εθνικό δίκαιο η ΕΚΤ, αλλά στο ευρωπαϊκό δίκαιο, άρα έχει υποχρέωση να σεβαστεί τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου»*.¹⁷⁷

Από την άλλη πλευρά, ο πρώην αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Ευάγγελος Βενιζέλος, έκανε λόγο για «εισπήδηση» της ΕΚΤ στην αγορά ομολόγων¹⁷⁸. Περαιτέρω, δήλωσε ότι το πρόβλημα που ανέκυψε μετά τις ενέργειες του γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου εντοπίζεται στην «δημιουργική ασάφεια» ανάμεσα στην νομισματική και οικονομική σύγκληση της ΕΕ. *«Μήπως είναι εικονική η δευτερογενής αγορά και μήπως αυτό είναι ένα μηχανάκι πολύ κοντά στην νομισματική χρηματοδότηση»* διερωτήθηκε χαρακτηριστικά. Ανέφερε, επίσης, ότι η εν λόγω απόφαση θέτει υπό νομική αμφισβήτηση την υπόθεση της έκδοσης ευρωομολόγου αλλά και τους όρους της χρηματοδότησής του. Αναφερόμενος στην απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, το οποίο έκρινε πως το QE υπερβαίνει τις δοτές αρμοδιότητες της ΕΕ και παραβιάζει τη δημοκρατική αρχή και τις αρμοδιότητες της Ομοσπονδιακής Βουλής, σημειώνει πως πλέον τίθενται υπό νομική

¹⁷⁷ Παπαδημητρίου Γ., «Συνεπείς» ή «συνταγματικά θρασείς...» όπ.π.

¹⁷⁸ Σαδανάς Γ., «Βενιζέλος: Νάρκη στα θεμέλια της ΕΕ η απόφαση του γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου», 12.05.2020, <https://www.protothema.gr/politics/article/1005543/venizelos-narki-sta-themelia-tis-ee-i-apofasi-tou-germanikou-sudagmatikou-dikastiriou/>

αμφισβήτηση τόσο η υπόθεση του ευρωομολόγου και οι όροι χρηματοδότησής του όσο και το νέο μεγάλο πρόγραμμα ποσοτικής διευκόλυνσης λόγω πανδημίας.¹⁷⁹

«Ευτυχώς η σύγχυση και η ανησυχία που προκάλεσε η απόφαση έμεινε εκτός αγορών» υπογράμμισε ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδας, Γιάννης Στουρνάρας.¹⁸⁰ Υποστήριξε, επίσης, ότι «το ζήτημα της νομικής υπεροχής πρέπει να επιβεβαιωθεί» μεταξύ των δύο δικαστηρίων, ώστε να μην επιδρά στην ανεξαρτησία της ΕΚΤ, όταν σειρά μελετών έχει αποδείξει ότι «οι ανεξάρτητες κεντρικές τράπεζες είχαν πολύ καλύτερες επιδόσεις από άλλες τράπεζες γιατί ήταν απαλλαγμένες από πολιτικές πιέσεις». Παράλληλα, η ανεξαρτησία της ΕΚΤ δεν την απαλλάσσει από τη λογοδοσία υπενθύμισε ο Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, αφού η ΕΚΤ παρουσιάζεται τακτικά ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. «Η απάντηση σε όλα αυτά τα υπαρκτά προβλήματα είναι η εμπάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και όχι η φυγή προς τον εθνικισμό», εκτίμησε ο κ. Στουρνάρας. «Η ΕΚΤ πρέπει να είναι σε θέση να συνεχίσει το σχεδιασμό και την εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του κατακερματισμού στις αγορές» κατέληξε ο ίδιος, δηλώνοντας σταθερά αισιόδοξος.

Περαιτέρω, τη νομική διάσταση της απόφασης ανέλυσε ο διακεκριμένος Έλληνας Δικαστής, Βασίλης Σκουρής¹⁸¹, ο οποίος διετέλεσε Πρόεδρος του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η απόφαση δεν προήλθε «από παρθενογένεση» υποστήριξε ο κ. Σκουρής, εντοπίζοντας παράλληλα τις ρίζες του προβλήματος ήδη στην απόφαση του γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου για το Μάαστριχτ το 1993. Με βασικό νομικό του επιχείρημα, το «ultra vires», το δικαστήριο της Καρλσρούης «τώρα έκρινε ότι έπρεπε να δαγκώσει» σημείωσε ο κ. Σκουρής, επισημαίνοντας ότι η απόφασή του ήρθε ως «θλιβερό αποτέλεσμα» που οικοδομήθηκε, ωστόσο, «συστηματικά και μεθοδικά» τα προηγούμενα χρόνια, με τελευταία κίνηση την κατάθεση προδικαστικής προσφυγής το 2017. Την προσφυγή

¹⁷⁹ «Η απόφαση του γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου θέτει υπό αμφισβήτηση ευρωομολόγο και QE» 05.05.2020, <https://www.tovima.gr/2020/05/05/politics/venizelos-i-apofasi-tou-germanikou-syntagmatikou-dikastiriou-thetei-ypro-amfisvitiisi-eyroomologo-kai-qe/>

¹⁸⁰ Σαδανάς Γ., «Βενιζέλος: Νάρκη στα θεμέλια ...»,όπ.π.

¹⁸¹ Διαδικτυακή συζήτηση με θέμα: «Οι επιπτώσεις της απόφασης του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου για το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ», 12.05.2020, Κύκλος Ιδεών, <https://www.youtube.com/watch?v=SCU2Y6Zy5P8&list=WL&index=2>

απέκρουσε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο το 2018, καθώς εμβάθυνε στο ζήτημα της αναλογικότητας, καταλήγοντας ότι το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης δεν πάσχει. Για το λόγο αυτό, ο κ. Σκουρής έκανε λόγο για «αποτέλεσμα περί όνου σκιάς», σημειώνοντας ότι τους επόμενους τρεις μήνες, ακόμη και αν επισυμβούν οι απαραίτητες διευθετήσεις, «η ζημιά έχει γίνει».

Βέβαια, το Υπουργείο Οικονομικών της Γερμανίας δε θα μπορούσε παρά να εκδώσει ανακοίνωση ότι θα σεβαστεί την απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της χώρας ενώ η Καγκελάρια της Γερμανίας, Angela Merkel, αν και εξέφρασε την ανησυχία της, επεσήμανε πως το ζήτημα που ανέκυψε, δύναται να λυθεί με καλή θέληση και έξυπνους χειρισμούς. Ο επικεφαλής του Ινστιτούτου ΙΦΟ του Μονάχου, Κλέμενς Φουέστ δήλωσε ότι, η απόφαση της Καρλσρούης να απορρίψει απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου «είναι σαν κήρυξη πολέμου». Από την άλλη πλευρά, το ΔΕΕ και η ΕΚΤ όπως και πολλοί εκπρόσωποι της Επιτροπής και Μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αντέδρασαν με ψυχραιμία και αρκέστηκαν σε λιτές ανακοινώσεις επισημαίνοντας ότι η ΕΚΤ είναι ανεξάρτητη και ελέγχεται δικαιοκρατικά από το ΔΕΕ και όχι από τα εθνικά δικαστήρια, ότι οι αρχές της υπεροχής και της άμεσης και ομοιόμορφης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου στα Κράτη Μέλη είναι ο νομικός πυλώνας της ευρωπαϊκής ενοποίησης και ότι η διαδικασία της προδικαστικής παραπομπής και ο ρόλος του ΔΕΕ ως αυθεντικού ερμηνευτή του ενωσιακού δικαίου πρέπει να γίνονται σεβαστά από όλα τα κρατικά όργανα, δίνοντας έτσι ξεκάθαρες απαντήσεις. Μάλιστα το ΔΕΕ προέβη στις 08.05.2020 σε μια λιτή ανακοίνωση (υπ' αρ.58/20) δηλώνοντας ότι: *«Υπενθυμίζεται, γενικώς, ότι, κατά την πάγια νομολογία του ΔΕΕ, η απόφαση που εκδίδεται κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος είναι δεσμευτική για τον Εθνικό Δικαστή ως προς την επίλυση της ενώπιόν του επίδικης διαφοράς (απόφαση του ΔΕΕ της 14.12.2000, FazendaPublica, C-446/98, no 49). Προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο, το οποίο ιδρύθηκε από τα Κράτη-Μέλη για τον σκοπό αυτό, είναι αποκλειστικώς αρμόδιο προκειμένου να διαπιστώσει ότι μια πράξη ενός θεσμικού οργάνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αντίθετη με το Ευρωπαϊκό Δίκαιο. Διαφοροποιήσεις, μεταξύ των Εθνικών Δικαστηρίων, ως προς το κύρος τέτοιων πράξεων θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο την Έννομη Τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να πλήξουν την ασφάλεια δικαίου (απόφαση του ΔΕΕ της 22.10.1987, Foto-Frost C-314/85 no 15 και 17). Όπως όλες οι άλλες αρχές των*

Κρατών-Μελών, έτσι και τα Εθνικά Δικαστήρια υποχρεούνται να εγγυώνται την πλήρη ισχύ και εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Δικαίου (απόφαση του ΔΕΕ της 4.7.2006, Adenelere.a., C-219/04, no 122). Μόνο με αυτό τον τρόπο μπορεί να διασφαλισθεί η ισότητα των Κρατών-Μελών μέσα από την Ένωση, η οποία δημιουργήθηκε από αυτά.» «Επαναδιατυπώνουμε την υπεροχή του κοινοτικού δικαίου και το γεγονός ότι οι αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι δεσμευτικές απέναντι σε όλες τις εθνικές δικαστικές αρχές», δήλωσε ο εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ερίκ Μαμέρ απαντώντας σε σχετική ερώτηση. «Θα εξετάσουμε τώρα ενδελεχώς την απόφαση της γερμανικής Δικαιοσύνης. Δεδομένης της πολυπλοκότητας της απόφασης, αυτή είναι η μόνη μας απάντηση», πρόσθεσε¹⁸². Καθησυχαστικός εμφανίστηκε και ο Γερμανός ευρωβουλευτής του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος (ΕΛΚ) Μάρκους Φέρμπερ. «Το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο έχει καταστήσει σαφές ότι η απόφαση αυτή αφορά μόνο το γερμανικό κομμάτι του προγράμματος αγοράς ομολόγων, δηλαδή το αν η Μπούντεσμπανκ μπορεί να επωμιστεί υποχρεώσεις, για τις οποίες εν τέλει φέρουν ευθύνη οι Γερμανοί φορολογούμενοι», δηλώνει ο Γερμανός πολιτικός στην Deutsche Welle. «Ασφαλώς ένα εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να αναλάβει ρόλο επόπτη απέναντι στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, αυτό θα υπερέβαινε τις αρμοδιότητές του» επισημαίνει ο Γερμανός πολιτικός, για να προσθέσει ότι «το Δικαστήριο της Καρλσρούης δεν ζητεί κάτι διαφορετικό από αυτό που απαιτεί το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, δηλαδή μεγαλύτερη διαφάνεια στη λειτουργία της ΕΚΤ. Δεν αμφισβητείται η αυτονομία της Τράπεζας, αλλά προβάλλεται με συνέπεια ένα αίτημα που έχει θέσει προ πολλού το Ευρωκοινοβούλιο»¹⁸³.

Πρέπει να επισημανθεί ότι οι συγκυρίες κατά τις οποίες έτυχε να δημοσιευθεί η εν λόγω απόφαση δεν ήταν οι πιο ευνοϊκές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση διένυε και διανύει μία δύσκολη περίοδο, αφού δοκιμάζεται τόσο από την πανδημία που προκάλεσε ο ιός Covid 19, όσο και από την πρόσφατη αποχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας από την οικογένεια των μελών της ΕΕ. Όσον αφορά δε τη Bundesbank, αυτή ως η κεντρική τράπεζα της μεγαλύτερης οικονομίας της Ευρωζώνης, είχε τη μερίδα του λέοντος από τις αγορές ομολόγων της ΕΚΤ. Με μεγάλο μέρος της Ευρωζώνης να βρίσκεται για δεύτερη φορά σε καραντίνα για να σταματήσει η

¹⁸² «Γερμανία: "Εν μέρει ...», gr.euronews.com/, όπ.π.

¹⁸³ Παπαδημητρίου Γ., «Συνεπείς» ή «συνταγματικά θρασεείς.» όπ.π.

εξάπλωση του κορωνοϊού, η ΕΚΤ σχεδιάζει να τυπώσει επιπλέον 1 τρισ. ευρώ για να διατηρήσει χαμηλά το κόστος δανεισμού για τις επιχειρήσεις και τις κυβερνήσεις. Ωστόσο, οι σκέψεις που προβάλλει το εν λόγω Δικαστήριο, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όσους διαφωνούν με την τακτική της ΕΚΤ, ειδικά αφού η σκέψη ότι η ΕΚΤ υπερβαίνει τα όρια της εντολής της και ότι αυτές οι αγορές συνιστούν άμεση χρηματοδότηση των κυβερνήσεων, κάτι που είναι αντίθετο με τις υποχρεώσεις της με βάση τη Συνθήκη της ΕΕ, βρίσκεται εδώ και πολύ καιρό στο μυαλό μίας ομάδας Γερμανών ακαδημαϊκών¹⁸⁴.

Είναι ιδιαιτέρως, ανησυχητικό, επίσης, ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο της χώρας, η οποία θεωρείται ότι εξ αρχής αποτελούσε και αποτελεί την ατμομηχανή της Ένωσης και το ισχυρότερο κράτος της αμφισβητεί με τόσο απόλυτο τρόπο την θεμελιωδέστερη αρχή του Ενωσιακού Δικαίου και την αυθεντία δύο οργάνων της και μάλιστα ανεξάρτητων από πολιτικές επιρροές, της ΕΚΤ και του ΔΕΕ.¹⁸⁵

Ίσως μία μέση λύση στο πρόβλημα θα ήταν όντως μία εκ νέου ανακοίνωση της ΕΚΤ που θα έδινε την πολυπόθητη επαρκή αιτιολογία που αναζητά τόσο απεγνωσμένα το ΓΟΣΔ, αν και ο αντίλογος, όπως αναλύθηκε, στη συγκεκριμένη τακτική είναι πολύ ισχυρός και με πολύ λογικά επιχειρήματα για το τι θα σήμαινε αυτή η κίνηση.

Για την ιστορία, πρέπει να αναφερθεί ότι έπειτα από ενδογερμανικές διαβουλεύσεις, ο ρόλος του μεσολαβητή ανατέθηκε στην Bundesbank. Σε μια πρώτη κίνηση η ΕΚΤ δημοσίευσε τα πρακτικά της συνόδου του συμβουλίου διοικητών της, της 4.6.2020, όπου συζητήθηκε η αναλογικότητα. Στη συνέχεια διαβίβασε στην Bundesbank και άλλα αδημοσίευτα σχετικά έγγραφα που έφθαναν χρονικά ως τις αρχές του 2015. Η Bundesbank, με τη σειρά της, έστειλε τα έγγραφα στον Υπουργό Οικονομικών και στον πρόεδρο της Bundesbank. Ο πολύ γνωστός μας, Βόλφγκανγκ Σόιμπλε, σε συνεδρίαση της αρμόδιας επιτροπής, είπε ότι η καλύτερη τακτική είναι η αδράνεια, τακτική που φαίνεται ότι εν τέλει επικράτησε.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ δεν εξέδωσε νέα απόφαση όπως την ζήτησε το ΓΟΣΔ, δηλαδή που ρητώς να αφορά την απόδειξη με κατανοητό και

¹⁸⁴ «Γερμανία: "Εν μέρει ...», gr.euronews.com/, όπ.π.

¹⁸⁵ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

τεκμηριωμένο τρόπο ότι οι στόχοι νομισματικής πολιτικής που επιδιώκει το PSPP δεν είναι δυσανάλογοι. Όμως, έχει αναλάβει διάφορες ενέργειες για να κοινοποιήσει στοιχεία που αποδεικνύουν τον αναλογικό χαρακτήρα και τα αποτελέσματα του PSPP. Πράγματι, η ΕΚΤ έλαβε ασυνήθιστα μέτρα για να αποδείξει την αναλογικότητα του προγράμματος. Συγκεκριμένα, κυκλοφόρησε αρκετά πρακτικά συσκέψεων που υπογράμμισαν τη συζήτηση μεταξύ των μελών της ΕΚΤ σχετικά με τις οικονομικές επιπτώσεις των αγορών περιουσιακών στοιχείων. Επιπλέον, κατόπιν αιτήματος του Προέδρου της Bundesbank, Jens Weidmann, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ ενέκρινε την αποκάλυψη ορισμένων εγγράφων σε εκείνα στα οποία απευθύνεται η απόφαση της BVerfG, δηλαδή την Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση, η οποία μπορεί στη συνέχεια να κοινοποιήσει αυτά τα έγγραφα στο Bundestag, εάν είναι απαραίτητο. Αυτό περιλαμβάνει τις απαντήσεις στις 43 ερωτήσεις που έλαβε η Εκτελεστική Επιτροπή της ΕΚΤ ως τεχνικός εμπειρογνώμονας στην υπόθεση ενώπιον του BVerfG. Περαιτέρω, στα τέλη Ιουνίου, ο Γερμανός υπουργός Οικονομικών Olaf Scholz και η Bundestag δήλωσαν ότι η αξιολόγηση που εκδόθηκε από την ΕΚΤ πληροί τις προϋποθέσεις που περιγράφονται στην απόφαση της BVerfG, και ως εκ τούτου η Bundesbank επιτρέπεται να συνεχίσει τη συμμετοχή της στο PSPP¹⁸⁶.

Πρέπει να τονιστεί, πάντως, ότι η Bundesbank βρέθηκε προφανώς σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση, διότι από τη μια πλευρά, βάσει του γερμανικού συντάγματος του 1949 είναι ανεξάρτητη, μη υποκείμενη στις εντολές της κυβέρνησης και της Bundestag, δεσμεύεται όμως από το σύνταγμα και την ερμηνεία του από το ΓΟΣΔ ενώ από την άλλη πλευρά, είναι μέλος του ευρωσυστήματος, ο διοικητής της είναι μέλος του συμβουλίου διοικητών της ΕΚΤ και μετέχει στην έκδοση των κανονισμών και αποφάσεών της (132 παρ. 1 ΣΛΕΕ, Καταστ. 34 παρ. 1). Ως εθνική κεντρική τράπεζα, μέλος της ΕΚΤ, οφείλει να ενεργεί σύμφωνα με τους προσανατολισμούς και τις οδηγίες της. Στην ακραία δηλαδή περίπτωση που η Bundesbank υπάκουε στις απαιτήσεις του ΓΟΣΔ και π.χ. έπαυε να αγοράζει ομόλογα βάσει του προγράμματος PSPP, η ΕΚΤ είχε δικαίωμα να κινήσει εναντίον της διαδικασία παραβάσεως και να προσφύγει στο ΔΕΕ (καταστατ. 35 παρ. 6). Να σημειωθεί, επίσης, ότι μέσα σε αυτή τη δίνη, ο διοικητής της Bundesbank, Γενς Βάιντμαν, συστηματικά από το 2015, στο

¹⁸⁶ Dolores U., « Insight: “Three months after Weiss: Was nun?” », 05.08.2020, <https://eulawlive.com/three-months-after-weiss-was-nun/>

πλαίσιο της ΕΚΤ, είχε αντιταχθεί στο PSPP, κρίνοντάς το ουσιαστικά «νομισματική χρηματοδότηση». Ένα άλλο δείγμα του δύσκολου ρόλου που κλήθηκε να αναλάβει η Bundesbank είναι ότι σε σχετική ερώτηση που του τέθηκε, ο εκπρόσωπός της αρνήθηκε να διευκρινίσει αν θα υπάρξουν επίσημες δηλώσεις ή αν απλώς η προθεσμία της 3ης Αυγούστου θα περάσει χωρίς να συμβεί τίποτε. Επίσης, το νέο μέλος του ΓΟΣΔ, η Αστριντ Βαλαραμπενστάιν, η οποία θεωρείται φιλοευρωπαϊά, σε δηλώσεις της στη Frankfurter Allgemeine Zeitung (Le Monde, 26.5.2020¹⁸⁷) υπαινίχθηκε ότι η απόφαση του ΓΟΣΔ δεν πρέπει να ερμηνεύεται γραμματικά, ούτε είναι απαραίτητο να εκδοθεί νέα απόφαση της ΕΚΤ. Ο γνωστός αιρετικός οικονομολόγος Φρέντερικ Λόρντον είχε προβλέψει σε ένα καυστικό άρθρο του στη Monde Diplomatique του Ιουνίου, ότι τελικά θα προκύψει ένας τέτοιου τύπου συμβιβασμός. Ο Γερμανός οικονομολόγος Ντάνιελ Γκρος, έγραψε ότι το Δικαστήριο της Καρλσρούης ξεκίνησε έναν «καβγά» που δεν μπορούσε να κερδίσει.¹⁸⁸ Παρ' όλα αυτά, η ΕΚΤ επέδειξε την ανώτερη θέση της και δεν εξέδωσε νέα απόφαση όπως είχε απαιτήσει το ΓΟΣΔ. Άλλωστε, κάτι τέτοιο θα ήταν κατάφορη παραβίαση της θεσμικής ανεξαρτησίας της.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι το ΓΟΣΔ κέρδισε στα σημεία: όπως παρατήρησε ο πρόεδρος Βασίλειος Σκουρής¹⁸⁹, αφού, το ΓΟΣΔ, εδώ και μία δεκαετία, με τη σταδιακή λήψη (πλαγίων) θέσεων, επεξεργάστηκε μεθοδικά ένα «περίτεχνο εργαλείο» για να αποκτήσει λόγο στα ευρωπαϊκά πράγματα. Η απόφαση της 5.5.2020 αν και δεν αφορούσε το νέο πρόγραμμα της ΕΚΤ, το οποίο αφορά στην αντιμετώπιση της κρίσης που επέφερε η πανδημία του ιού Covid-19, πολλοί αναρωτιούνται εάν οι γνωστοί υπερσυντηρητικοί κύκλοι επανέλθουν με νέες προσφυγές και να αρχίσει ένας νέος κύκλος αντιπαραθέσεων.

Στον αντίλογο, υπάρχουν πολλοί που θεωρούν ότι οι λεγόμενες «μη συμβατικές» νομισματικές πολιτικές, όπως η ποσοτική χαλάρωση (QE), πρέπει να εφαρμόζονται μόνο σε περιόδους κρίσεων και να έχουν περιορισμένη διάρκεια, κάτι που ωστόσο λόγω του ότι η ΕΕ ουσιαστικά ταλανίζεται από το 2012,

¹⁸⁷ Le Monde, 26.5.2020

¹⁸⁸ Project Syndicate, 20.5.2020

¹⁸⁹ Εφημερίδα «Τα Νέα», 18-19/05/2020

γεγονός που την αναγκάζει να παραμένει στην εφαρμογή τέτοιου είδους πολιτικών, την ωθεί προς τη μονιμοποίηση των μέτρων. Επίσης, αρκετοί οικονομολόγοι, θεωρούν ότι αν και το QE από το 2012 και μετά έσωσε την Ευρωζώνη από κατάρρευση και διάλυση, εντούτοις, μακροπρόθεσμα έχει και αρνητικές επιπτώσεις όπως η δημιουργία άφθονης ρευστότητας, η οποία δύναται να οδηγεί σε «φούσκες» στα ακίνητα και στους τίτλους και να διευρύνει τις κοινωνικές ανισότητες¹⁹⁰, σκέψη που υιοθέτησε και το ΓΟΣΔ στην επίμαχη απόφαση¹⁹¹.

¹⁹⁰ Σπαθόπουλος Φ., «Η απόφαση ...», όπ.π.

¹⁹¹ BVerfGG, 2 BvR 859/15 et al, παρ. 172,173

Z. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ, κι αν εξαιρέσει κανείς τη Γαλλία, η Γερμανία αποτελεί την ηγέτιδα δύναμη στην ΕΕ. Είναι στενάχωρο για χάριν μίας τάχα διατήρησης αλώβητης της εθνικής ταυτότητας και κυριαρχίας, να μην υποστηρίξει πλέον η Γερμανία το πρωτοπόρο ρόλο της προς μία ειλικρινή αφοσίωση και υποστήριξη του σχεδίου της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η συνειδητή αποφυγή διατύπωσης επιφυλάξεων, οι οποίες είτε ακυρώνουν είτε απλώς συμπιέζουν το εν λόγω σχέδιο σε μία ασημαντότητα, δεν είναι σημάδι αδυναμίας, αλλά πολιτικής ωριμότητας.

Πέραν αυτών που ανωτέρω αναλύθηκαν ως στοιχεία που χαρακτηρίζουν την υπόθεση, το κύριο χαρακτηριστικό της υπόθεσης βρίσκεται στην υποκείμενη της απόφασης ανάγκη του Δικαστηρίου να επιβάλει έναν ενδελεχή έλεγχο στις επιλογές της Ε.Κ.Τ. που επηρεάζουν –πέραν της νομισματικής πολιτικής- την οικονομική πολιτική της Γερμανίας αλλά και των υπολοίπων εθνικών κρατών μελών της Ε.Ε. Αυτό προκύπτει από μια ανάγκη διασφάλισης της εφαρμογής ενός συγκεκριμένου τρόπου διαχείρισης της οικονομικής πολιτικής, δηλαδή ουσιαστικά του τρόπου διαχείρισης που έχει επιλέξει η Γερμανία και ανάγεται σε μια άνευ ετέρου και ανεξάρτητα από τις έκτακτες συνθήκες διατήρηση και συνέχιση των μεταρρυθμίσεων¹⁹². Υπό αυτή την έννοια στα ζητήματα της οικονομικής πολιτικής έχει εφαρμογή η γνωστή αμερικάνικη έκφραση «My way or the highway», εννοώντας ότι το ζήτημα αυτό έχει τέτοια πρωτοφανή σημασία που το Δικαστήριο είναι διατεθειμένο να αμφισβητήσει ανοιχτά το Δ.Ε.Ε. στην περίπτωση που το ίδιο δεν προβαίνει σε ένα συστηματικό έλεγχο βάσει της αρχής αναλογικότητας των πράξεων της Ε.Κ.Τ., στο μέτρο και στο βαθμό που αυτές έχουν αντίκτυπο στην οικονομική πολιτική¹⁹³.

¹⁹² Αυδίκος Γ., «My way or the highway! Η απόφαση του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου 2020», 15.05.2020, <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/my-way-or-the-highway-i-apofasi-tou-germanikou-omospondiakou-syntagmatikou-dikastiriou-tis-pemptis-maiou-2020/>

¹⁹³ Αυδίκος Γ., «My way or ...», όπ.π.

Αυτό που έχει ειπωθεί πολλές φορές είναι, ότι συνιστά πολύ ανησυχητικό το γεγονός ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο της χώρας, η οποία θεωρείται ότι εξ αρχής ότι αποτελούσε και αποτελεί την ατμομηχανή της Ένωσης και το ισχυρότερο κράτος της, αμφισβητεί με τόσο απόλυτο τρόπο την αυθεντία δύο οργάνων της ΕΕ και μάλιστα ανεξάρτητων από πολιτικές επιρροές, της ΕΚΤ και του ΔΕΕ. Η αμφισβήτηση της ΕΚΤ εκπλήσσει έτι περαιτέρω, εάν σκεφθεί κάποιος ότι η Γερμανία ήταν αυτή η οποία για να δεχθεί την Νομισματική Ενοποίηση και την θυσίαση του γερμανικού Μάρκου επέβαλε στους εταίρους της την ανεξαρτησία της ΕΚΤ κατά τα πρότυπα της Ομοσπονδιακής Τράπεζας της¹⁹⁴. Βέβαια, τα όρια μεταξύ της δικαστικής και της εκτελεστικής λειτουργίας ενός κράτους είναι σαφή, ωστόσο δεν παύει να αποτελεί έκπληξη. Περαιτέρω, σε εποχές ανόδου του συνταγματικού λαϊκισμού και αυξημένης ροπής ορισμένων κρατών προς μορφές αυταρχικής δημοκρατίας (βλ πχ Πολωνία και Ουγγαρία), η απόφαση θα εμπνεύσει αναμφίβολα περαιτέρω παρεκκλίνουσες ερμηνείες ως προς τα περιθώρια δράσης της ΕΕ.

Ως προς την ουσία της απόφασης, το ΓΟΣΔ αναγορεύεται πλέον και επισήμως στον πιο ένθερμο υπερασπιστή της αρχής της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μελών, ρόλο τον οποίο έχει διεκδικήσει επανειλημμένα. Ήδη από τις προηγούμενες αποφάσεις του, του είχε ασκηθεί η κριτική ότι είναι υπερβολικά προσανατολισμένο στο «γερμανικό Κράτος» και στην εθνική κυριαρχία. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί εν πολλοίς, λόγω της φύσης του, η οποία είναι ότι αποτελεί ένα εθνικό ανώτατο συνταγματικό δικαστήριο. Ως εκ τούτου, αξιολογεί την πολιτική της ΕΕ από μια καθαρά εθνική οπτική γωνία, αδιαφορώντας για τις συνέπειες. Διαπιστώνεται, όμως, εν τέλει, ότι παρά τους εξωραϊσμούς, πρόκειται κατά βάση για μια εθνοκεντρική και λιγότερο φιλοευρωπαϊκή προσέγγιση.

Κάνοντας έναν συνολικό απολογισμό της πρόσφατης νομολογίας του Δικαστηρίου θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ακολουθεί μια πορεία διολίσθησης εν τέλει σε μορφές ενός εκλεπτυσμένου ευρωσκεπτικισμού. Και εκλεπτυσμένου διότι αν διαβάσει κανείς προσεκτικά την απόφαση διαπιστώνει ότι αυτό δεν γίνεται από μια γνήσια ευρωσκεπτικιστική διάθεση. Το ίδιο το Δικαστήριο φροντίζει επανειλημμένα στην απόφαση να διακηρύξει πανηγυρικά τη σημασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, για την επίτευξη της οποίας τα εθνικά συνταγματικά όργανα θα πρέπει να λάβουν τις

¹⁹⁴ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

κατάλληλες πρωτοβουλίες και ενέργειες. Υπό αυτή την έννοια, η απόφαση έχει ευρωσκεπτικιστικά στοιχεία αλλά δεν είναι αυτό που κυρίως την χαρακτηρίζει¹⁹⁵. Συνακόλουθα, ενδεχόμενη συνεχής αμφισβήτηση που θα προκαλέσει την κατάρρευση της αρχής αυτής, θα έχει αναπότρεπτα αρνητικές συνέπειες στην όλη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η οποία δείχνει ότι τα τελευταία χρόνια έχει βαλτώσει και δέχεται βολές πανταχόθεν ακόμη κι από χώρες του αρχικού σκληρού πυρήνα. Αναμένεται ότι οι σειρήνες του ευρωσκεπτικισμού που έχουν αναθαρρήσει τελευταία με το Brexit ηχούν, τόσο στο εσωτερικό της Γερμανίας πανηγυρίζοντας για την «γερμανική νίκη» του Συνταγματικού Δικαστηρίου έναντι του Δικαστηρίου της Ε.Ε., όσο και στις υπόλοιπες χώρες, μιλώντας για «γερμανική Ευρώπη».¹⁹⁶

Από μια προοπτική πολιτικής, τώρα είναι η ευκαιρία να εξετάσουμε πλήρως τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ πρέπει να προσεγγίσει ζητήματα σχετικά με την υπεροχή του δικαίου της ΕΕ και τι είδους μηχανισμούς επιβολής απαιτούνται για τη διατήρηση αυτού του ζωτικού μέρους της έννομης τάξης¹⁹⁷.

¹⁹⁵ Αυδίκος Γ., «My way or ...», όπ.π.

¹⁹⁶ Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ...», όπ.π.

¹⁹⁷ Mooney D., «The EU in Danger? ...», όπ.π.

ΠΗΓΕΣ

1.Αρθρογραφία-Βιβλιογραφία

Αυδίκος Γ., «My way or the highway! Η απόφαση του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου 2020», 15.05.2020, <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/my-way-or-the-highway-i-apofasi-tou-germanikou-omospondiakou-syntagmatikou-dikastiriou-tis-pemptis-maiou-2020/>

Αργυρός Α., «Η απόφαση Γερμανικού Συνταγματικού δικαστηρίου της 5 Μαΐου 2020: αμφισβήτηση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και της ΕΕ», 22.05.2020, <https://lawnet.gr/law-news/i-apofasi-germanikou-syntagmatikou-dikastiriou-tis-5-maiou-2020-amfisvitsi-tou-evropaikou-dikastiriou-ke-tis-ee/>

Βλαχογιάννης Α., «Απόφαση BVerfG για το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της Ε.Κ.Τ. / Η ολική επαναφορά της εθνικής κυριαρχίας», 07.05.2020, <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/apofasi-bverfg-gia-to-programma-posotikis-xalarosis-tis-ekt-i-oliki-epanafora-tis-ethnikis-kiriarchias/>

Ελευθεριάδης Π., «Η απόφαση Weiss ως αποτυχία του Γερμανικού Συνταγματισμού», Μάιος 2020, Policy Brief 116/2020, ΕΛΙΑΜΕΠ

Ηλιοπούλου – Στραγγά Τζ., «Καρλσρούη κατά Λοξεμβούργου και Φρνακφούρτης: Γερμανία κατά Ευρώπης; Σκέψεις με αφορμή την απόφαση του γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 5^{ης} Μαΐου 2020», ΕφημΔΔ-2/2020, <https://www.constitutionalism.gr/wp-content/uploads/2020/08/2020-2-EfimDD-Stragga-%CE%93%CE%9F%CE%A3%CE%94-PSPP.pdf>

Κανέλλος Γ., «Παρέμβαση Κομισιόν για την απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου: Εξετάζεται το ενδεχόμενο κίνησης διαδικασίας επί παραβάσει σε βάρος της Γερμανίας», 11.05.2020, <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/parembasi-komision-gia-tin-apofasi-toy-germanikoy-syntagmatikoy-dikastiriou-exetazetai>

Καραμπάτζος Α., Κυριαζής Δ., «Άμεση ανάλυση: Το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο τελικός κριτής των πάντων;», 07.05.2020, <https://www.kathimerini.gr/world/1077084/amesi-analysi-to-germaniko-syntagmatiko-dikastirio-telikos-kritis-ton-panton/>

Κουπαράνης Π., «Έν μέρει αντισυνταγματική η αγορά ομολόγων από την ΕΚΤ», 05.05.2020, <https://www.dw.com/el/%CE%B5%CE%BD-%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B7-%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AC-%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BA%CF%84/a-53337118>

Μαυράκος Χ., «Μία αντι-ευρωπαϊκή απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας», 19 Μαΐου 2020 <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CF%83%CF%80%CE%BF/>

Μποτόπουλος Κ., «Γερμανική Απειθαρχία», 20.05.2020, <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/germaniki-apeitharxia/>

Παπαδοπούλου Λ., «Πέρα από την «υπεροχή: ο έλεγχος «ultra vires» και συνταγματικής ταυτότητας των πράξεων ενωσιακών οργάνων εκ μέρους των εθνικών δικαστηρίων, Σχόλιο στην απόφαση PSPP της 5ης Μαΐου 2020 του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας» Περιοδικό «Το Σύνταγμα», τεύχος 4/2019

Παπαγιάννης Δ., «Ευρωπαϊκό Δίκαιο», 2016, 5^η έκδοση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη

Παυλόπουλος Π., «Μία έμμεση πλην σαφής αμφισβήτηση της υπεροχής του ευρωπαϊκού έναντι του εθνικού δικαίου από την νομολογία του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας» Άρθρο του τέως Προέδρου της Δημοκρατίας, Πρ. Παυλόπουλου, στο οποίο αναλύεται πως το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας, με την απόφαση του της 5ης Μαΐου 2020, που έκανε δεκτές ατομικές συνταγματικές προσφυγές κατά του Προγράμματος Αγοράς Ομολόγων του Κρατικού Τομέα, «διέβη τον Ρουβίκωνα», αμφισβητώντας την υπεροχή του Ευρωπαϊκού δικαίου έναντι του εθνικού.
<https://www.dsa.gr/%CE%BD%CE%AD%CE%B1/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%80%CE%BB%CE%B7%CE%BD-%CF%83%CE%B1%CF%86%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CE%BC%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%B2%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%85%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%87%CE%AE%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%AD%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%B4%CE%B9>

Σαδανάς Γ., «Βενιζέλος: Νάρκη στα θεμέλια της ΕΕ η απόφαση του γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου», 12.05.2020, <https://www.protothema.gr/politics/article/1005543/venizelos-narki-sta-themelia-tis-ee-i-apofasi-tou-germanikou-sudagmatikou-dikastiriou/>

Σπαθόπουλος Φ., «Η απόφαση του γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου προκάλεσε αίσθηση και ανησυχίες για το μέλλον της Ευρώπης.»,

14.09.2020, <https://www.kathimerini.gr/economy/561077101/oi-germano-i-dikastes-kai-i-ekt/>

Τζέμος Β., «Ανάλυση-Η πιο αντιευρωπαϊκή απόφαση της 20ετίας», 13.05.2020, <https://www.kathimerini.gr/economy/international/1078025/analysi-i-pio-antieyropaiki-apofasi-tis-20etias/>

Τσιλιώτης Χ., «Ποιος ενεργεί ultra vires, το ΔΕΕ ή το BVerfG; Η απόφαση PSPP του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου», 11.05.2020, <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/poios-energei-ultra-vires-to-dee-i-to-bverfg-i-apofasi-pspp-tou-germanikou-omospondiakou-syntagmatikou-dikastiriou/>

Τσιμπανούλης Δ. «Είναι πράξεις νομισματικής πολιτικής οι αγορές κρατικών ομολόγων από την ΕΚΤ στη δευτερογενή αγορά», απόδοση από την ομιλία του ως άνω συγγραφέα στη διαδικτυακή εσπερίδα της Ελληνικής Ένωσης Ευρωπαϊκού Δικαίου με θέμα «Το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο καταλογίζει στην ΕΚΤ και στο ΔΕΕ υπέρβαση των αρμοδιοτήτων τους με αφορμή το πρόγραμμα της ΕΚΤ για αγορά κρατικών ομολόγων στη δευτερογενή αγορά» της 10ης Ιουνίου 2020, διαθέσιμο στο https://european-law-association.gr/wp-content/uploads/2020/12/%CE%94-%CE%A4%CF%83%CE%B9%CE%BC%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B7%CF%82_%CE%9F%CE%B9-%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AD%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CF%89%CE%BD-%CF%89%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%AC%CE%BE%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82.pdf

Παπαδημητρίου Γ., «Συνεπείς» ή «συνταγματικά θρασεείς» οι Γερμανοί δικαστές; <https://www.dw.com/el/%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%80>

[%CE%B5%CE%AF%CF%82-%CE%AE-%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%B8%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B5%CE%AF%CF%82-%CE%BF%CE%B9-%CE%B3%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%AF-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%82/a-53388169](#)

Πελεκάνος Γ., «Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΙ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΕ. Ανάγκη για περισσότερη Ευρώπη»,

<http://www.kinisipoliton.gr/%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%83%CF%8C%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B7-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B7/>

«Γερμανία: "Εν μέρει αντισυνταγματικό" το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων της ΕΚΤ του 2015», 06.05.2020, <https://gr.euronews.com/2020/05/05/germania-en-merei-antisyntagmatiko-to-programma-agoras-omologwn-tis-ekt>

«Η απόφαση του γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου θέτει υπό αμφισβήτηση ευρωομόλογο και QE» 05.05.2020, <https://www.tovima.gr/2020/05/05/politics/venizelos-i-apofasi-tou-germanikou-syntagmatikou-dikastiriou-thetei-ypo-amfisvitsi-eyroomologo-kai-qe/>

«Το QE της ΕΚΤ «σκοντάφτει» στο γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο», 05.05.2020, <https://www.tovima.gr/2020/05/05/finance/to-qe-tis-ekt-skontaftei-sto-germaniko-syntagmatiko-dikastirio/>

Dolores U., « Insight: “Three months after Weiss: Was nun?” », 05.08.2020, <https://eulawlive.com/three-months-after-weiss-was-nun/>

Mooney D., «The EU in Danger? What the German Constitutional Court's Weiss Ruling Might Mean for Europe», 21.06.2020, <https://esthinktank.com/2020/06/21/the-eu-in-danger-what-the-german-constitutional-courts-weiss-ruling-might-mean-for-europe/>

Poli S., Cisotta R., «The German Federal Constitutional Court's Exercise of Ultra Vires Review and the Possibility to Open an Infringement Action for the Commission» 28.08.2020, <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/german-federal-constitutional-courts-exercise-of-ultra-vires-review-and-the-possibility-to-open-an-infringement-action-for-the-commission/057C1E5716591F26AB565BC929137C9C>

2. Ιστοσελίδες

www.europarl.europa.eu

ecb.europa.eu

eur-lex.europa.eu

gr.euronews.com

www.kathimerini.gr

3. Διαδικτυακά Σεμινάρια

Διαδικτυακή συζήτηση με θέμα: «Οι επιπτώσεις της απόφασης του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου για το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης

της ΕΚΤ», 12.05.2020, Κύκλος Ιδεών,
<https://www.youtube.com/watch?v=SCU2Y6Zy5P8&list=WL&index=2>